150496

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1996 ЙИЛ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ • СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН 29 март, № 13 (3350)

Биз ҳеч қачон орқага қайтмаймиз, бизнинг йўлимиз тўғри, бу йўл мустақиллик йўлидир, демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролар жамиятини барпо этиш йўлидир.

Ислом КАРИМОВ

Бизнинг шарҳ

ИСТИҚЛОЛ ВАТАНДАЙ ЖОНИМИЗДАДИР

Олам олам бўлиб яралибдики, икки қарама-қарши куч — мусбат ва манфий қутб мавжуд. Улар, гарчи бир-бирини инкор этса-да, амалда борлиқнинг барқарорлигини таъмин этади. Қизиғи шундаки, табиатдаги ўзига хос бу ҳодиса инсон жисми-руҳиятига ҳам кўчган. Уларнинг бири оқиллигу донолик бўлса, иккинчиси жоҳиллигу ёвузликдир. Лекин улар бир мақсадга хизмат қилмайди. Бири оламни инсон ақл-заковати билан мунаввар этса, иккинчиси қабиҳ ниятлари, бор нарсани бузиш пайида бўлади. Қарангки, миллион-миллион йиллар мобайнида давом этиб келаётган бу кураш инсоният комиллик сари интилаётган бугунги кунда бардам топиш ўрнига, тобора авж олмоқда.

Масалага шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, айни кезларда кўплаб оқилу доноларнинг диққат-эътибори Россия Федерацияси давлат Думасининг шу йил 15 мартда қабул қилган қарори муҳокамасига қаратилгани бежиз эмас. Коммунистлар ташаббуси билан қабул қилинган ушбу ҳужжат аслида ҳеч бир ҳуқуқий асосга эга эмас, пуч хомхаёлдан иборатдир. Бу ҳақда россиялик ҳурфикрли кишилар ҳам, бошқа давлатлар раҳбарларию зукко алломалар ҳам уқтирмоқдалар.

Кечаги кунни қўмсаб қолганларнинг асл ниятлари кўпчиликка маълум. Улар коммунистик тизим инқирозга юз тута бошлаган 80-йиллар охирларида собиқ иттифоқ таркибида бўлган қардош жумҳуриятлар қатори Ўзбекистонни ҳам Россияга боқимандаликда айблаган эдилар. Бугун кўрдиларки, мустақилликка эришган жумҳуриятлар аста-секин ўз йўлини топиб ола бошлади. Жумладан, Ўзбекистонда ҳам йирик ижобий ўзгаришлар рўй берди. Унинг пахтаси, пилласи, тилласи, ноз-неъматлари «улуғ салтанат» учун хизмат қилмай қўйди. Бу ҳол 150 йилдан ортиқ вақт ичида ўзгалар ҳисобига яшашга ўрганган, империячилик руҳида фикрловчи россиялик айрим сиёсатдонларни ташвишга солди. Улар ўз ҳаёт-турмушларини яна аввалгидек ўзгалар ҳисобига яхшилаш тараддудига тушиб қолдилар. Лекин буларнинг бари энди беҳуда чиранишдир. Чунки тарих ғилдираги ҳеч қачон орқага айланмайди. Ўзлигини таниган, ўз келажагини ўйлаган халқ ҳеч қачон эски қуллик кишанига бўйнини тутиб бермайди, бировнинг аравасига тушиб, унинг қўшиғини айтмайди.

Буни бизнинг халқимиз эндиликда теран англаб етган. Негаки, истиқлол туфайли Ўзбекистон ўз давлатига, гербига, байроғига, мадҳиясига эга бўлди. Жаҳонга танилди. Миллий, диний байрамларимиз, шарқона урф-одатларимиз тикланди. Болаларимиз хорижга бориб ўқиш, спортчиларимиз жаҳон мусобақаларида мустақил Ўзбекистон номидан иштирок этиш шарафига муяссар бўлдилар.

Биз мустақиллик туфайли иқтисодий соҳаларда ҳам жиддий ислоҳотларни амалга оширишга киришдик. Жумҳуриятимизда кўплаб қўшма корхоналар барпо этилди. Улар бизнинг жаҳон бозорига чиқиш учун дадил қадам қўйётганимиздан дарак беради. Мана, битта ёрқин мисол: ўтган душанба куни Асакадаги «ЎзДЭУавто» Ўзбекистон-Корея қўшма корхонасида дастлабки машина тайёр бўлди. Бинобарин, ўзбек автомобилсозлигига илк пойдевор қўйилди. Унинг қалдирғоч маҳсулоти — «Дамас» микроавтобуслари «ҳаёт» йўлланма олди. Ҳадемай, корхона тўла иш тартибига ўтади, яна икки турдаги автомобиллар ишлаб чиқарила бошланади.

Халқимиз ахлоқий-маънавий қадриятларимизни тиклаш борасида ҳам хайрли ишларга қўл урди. Узоққа бормайлик, сўнгги кунларни бир эслайлик. Яқингинада нишонлаганимиз — Рамазон ҳайити ва Наврўз байрами том маънода шукроналик айёмларига айланиб кетди. Биз яна бир бор тутган йўлимиздан чалғимай, собит турсак, ўткинчи қийинчиликларга сабр-тоқатли бўлишга даъват этди. Чунки Мустақиллик қалбларимизга, шууримизга қуёш янглиғ кириб келди, илиқлик ато қилди. Барчамизга баробар нур тарата бошлади. Биз уни қўлдан бой бермаймиз. Ўзбекистон ўзи танлаган мустақиллик йўлидан асло қайтмайди. Истиқлол — бизнинг жон ва иймон ишимиздир.

Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Бизнинг шарҳ

ЁШЛАР — МИЛЛАТ ТАЯНЧИ

Юртбошимиз Ислом Каримовнинг республика Миллий ахборот агентлиги мухбири билан суҳбатида олға сурилган фикрлар, мустақил Ўзбекистон раҳбарияти томонидан ўтказилаётган сиёсий йўл хусусида билдирилган аниқ ва мухтасар мулоҳазалар шу кунларда мамлакатимизнинг турли бурчакларида, меҳнат жамоаларида, олий ўқув юртлари, илмий ва ижодий муассасаларда муҳокама мавзуси бўлмоқда.

Шундай суҳбатлардан бири Тошкент Давлат техника университетида бўлиб ўтди. Унда олийгоҳ талабалари ва ўқитувчилари, давлат ва жамоат ташкилотларининг вакиллари, олимлар, мутахассислар иштирок этдилар.

Савол-жавоб, қизиқарли мунозаралар тарзида ўтган мазкур мулоқотда кейинги пайтларда Россиядаги айрим кучларнинг собиқ иттифоқ тузумини қайта тиклаш йўлидаги уринишлари қораланиб, бундай номақбул хатти-ҳаракатлар эл-юртимиз манфаатларига мутлақо мос келмаслиги эътироф этилди.

Мамлакат раҳбариятининг халқ фаровонлигини ошириш йўлида олиб бораётган ислоҳотлари сиёсатида ўқувчи-ёшлар тўғрисида ғамхўрлик қилиш алоҳида ўринни эгаллайди. Мақсад — ёшларни бугунги талабларга тўла жавоб берадиган етук мутахассислар этиб тайёрлаш, иқтидорли талабалар учун зарур барча шарт-шароитлар муҳайё қилишдир. Суҳбат чоғида бу борада амалда яққол намоён бўлаётган, ёшлар мустақиллик меваларидан амалда баҳраманд бўлаётганлари такрор-такрор айтиб ўтилди.

Учрашувда Ўзбекистон Президентининг Давлат маслаҳатчиси А. Азизхўжаев, республика олий ва ўрта махсус таълим вазири Ў. Салимов, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси, Ўзбекистон халқ шоири А. Орипов, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бош муҳаррири А. Мелибоев сўзга чиқдилар.

ҲУРРИЯТ ЙЎЛИДА СОБИТҚАДАММИЗ!

Собиқ иттифоқни тиклаш тўғрисидаги турфа дий-диёлар, Беловеж битимини бекор этиш хусусида Россия давлат Думасининг ҳавойи қарори бутун жаҳон жамоатчилигини бефарқ қолдирмади. Истиқлолга эришган мамлакатларнинг халқлари эса бундай ғаразли ниятларга нисбатан ўзларининг қатъий сўзларини айтмоқдалар. Она Ватан озодлиги, мустақиллигини неча йиллар мобайнида орзу қилиб келган, миллий истиқлол йўлида жуда кўп йўқотишлар берган ўзбек халқи ҳам ҳушёр туриб, ўзининг хоҳиш-иродасини бaралла изҳор этмоқда. Ўтган чоршанба куни Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига тўпланган юртимизнинг оқсоқол адиблари, таниқли ижодкорлар, адабиётшунос олимлар қайта-қайта таъкидлашганларидек, узоқдан туриб айтилаётган бундай қутқулар бизни мустақиллик йўлидан асло чалғитолмайди. Фақат истиқлол ҳимояси учун янада ҳушёр бўлишга, миллий тафаккур ва миллий туйғуни камол топтиришга, Ватан озодлиги тушунчасини халқимизнинг барча қатламлари онгига чуқурроқ сингдиришга даъват этади.

Йиғилишда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси, Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов ижод аҳли кўнглидаги фикрларни ифодалаб шундай деди:

— Истибдод чангалидан қутулган, ўз мустақиллигига эришган халқлар қайтиб асло қафасга кирмайдилар. Гап Беловеж битимини бекор қилиш ҳақидаги сафсатанамо қарор хусусида борар экан, бир нарсани эътибордан соқит қилиб бўлмайди: ахир собиқ иттифоқ парчалангач, фақат ундаги бошқа халқларгина эмас, Россиянинг ўзи ҳам империядан халос бўлди-ку! Қолаверса, биз ўз мустақиллигимизни бу битим имзоланишидан анча олдин эълон қилганмиз. Талончиликка асосланган шармандали тузум йўқ бўлди. Уни тиклашга даъват этувчи кимсаларнинг ниятлари бизга яхши маълум. Бу даъватларга энди ҳеч ким учмайди. Зеро, кўр ҳассасини бир марта йўқотади. Биз халқ фикри, унинг орзу ва

Давоми иккинчи бетда

2-бет

ИЖОД БОҒИДА НАВРЎЗ СУРУРИ

Фаслларнинг ўрин алмашинуви, мавсумларнинг тугаши-бошланиши, ота-боболаримиз кўнглида, онгу шуурида ва турмушида уйғотган ҳис-ҳаяжон, тахайюл, орзу-умид ҳамда ташвишлар ҳамон ҳаракатда.

Бобокалонимиз Маҳмуд Кошғарийнинг «Девони луғатит турк» китобидаги қўшиқларда тасвирланганидек музаёзли кунлар, узун-узун кечалар, қишнинг чўзилиб кетганлиги ҳаммани зериктирар, одамлар, жамики мавжудот кўкламга талпинарди.

Шунинг учун халқимизда қишдан омон-эсон чиқишни зориқиб кутиш, баҳорни олқишлаш анъанага айланган. Унинг тарихида баҳор мавсумига бағишланган турли-туман маросимлар, байрамлар мавжуд. Ана шулардан бири — НАВРЎЗ.

Мустақил юртимизнинг барча ҳудудларида, шаҳру кентларида, овулу қишлоқларида Наврўз шодиёналари давом этмоқда. Ўтган шанба куни Ўзбекистон ёзувчиларининг Дўрмондаги ижод боғида ҳам Наврўз байрами жуда катта хурсандчиликлар билан ўтди. Байрамни биз билан бирга нишонлаш учун ҳурмат-эътиборли меҳмонлар, давлат ва жамоат арбоблари, қўшнимиз ва бовурдошимиз Қирғизистон ўлкасидан, Корея, Ҳиндистон мамлакатларидан элчилар, қадрдон дўсту биродарларимиз ташриф буюришди.

Қишнинг чўзилиб кетганлиги туфайли анчадан бери кўришмаган узоқ-яқин даврадошлар, иноқ дўстлар, қиёматли ўртоқлар бир-бирларининг қучоқларига отилишди, бағирлар бағирларга босилди, кўзларидан нур, дилларидан меҳр ёғилди.

Наврўз шодиёнасининг очилиш маросимида Ўзбекистон халқ шоири, Республика Ёзувчилар уюшмаси раиси Абдулла Орипов сўзга чиқиб, барчани байрам билан қутлади.

Байрамнинг тантанали қисмини уюшма раисининг биринчи ўринбосари, таниқли шоир Йўлдош Сулаймон бошқарди. Дўрмон боғи узра ҳаяжонли табрик сўзлари, дил изҳорлари, Наврўз, баҳор, Ватан ва истиқлол мавзуидаги шеърлар, куй-қўшиқлар янгради. Гуллаган дарахтлар, кўкатлар, майсалар, гуллар дилбар оҳангларга мос чайқалдилар.

Ўзбекистон халқ ёзувчилари Одил Ёқубов, Шукрулло, Эркин Воҳидов, Ойдин Ҳожиеваларнинг ҳаяжонли табрик сўзлари барчанинг кўнглини олди.

Гулчеҳра Жўраева, Хосият Бобомуродова, Шарифа Салимова, Зулфия Мўминова, Санобар Фахриддиновалар ўқишган янги шеърлар — наврўзона мушоира байрамга файзу шукуҳ бағишлади.

Байрамда Наврўзнинг барча таомили рисоладагидек адо этилди. Дастурхонларга ялпиз, исмалоқ ва бошқа турли кўкатлардан тайёрланган пишириқлар тортилди. Дошқозонларда палов дамланди, сумалак қайнатилди.

Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари Йўлдош Сулаймон ташаббуси билан Фарғонадан келган икки боғдорчилик хўжалиги боғбонлари Дўрмон боғларига турли-туман мевали дарахтлар ниҳолларини экиб беришди, ёзувчиларга ана шу ниҳоллардан улашилди. Ижод боғига бу ниҳоллар билан бирга меҳр-оқибат, ҳурмат-эътибор, хайру савоб ила эзгулик уруғлари ҳам экилди. Насиб этса, ҳали уларнинг гуркираб ўсиши, гуллашию ҳосил беришини ҳам кўргаймиз, иншооллоҳ!

Рустам МУСУРМОНОВ,
Озода БЕКМУРОДОВА

27 март — Халқаро Театр куни

ИНСОНИЙЛИК МАСКАНИ

Дунёда байрамлар кўп. Лекин санъат билан боғлиқ байрамлар алоҳида ўрин тутади. Чунки улар ҳеч қачон тор доирада қолиб кетмайди, балки бутун элнинг, юртнинг байрамига айланиб кетади. Сабаби, санъатни севмаган, у билан ошно бўлмаган, сеҳрли оламига ҳеч бўлмаса бир бор шўнғимаган одамнинг ўзи йўқ. Санъат кишиларни бир-бирига яқинлаштиради, элатлар ва миллатлар ўртасидаги ҳар қандай тўсиқларни енгиб ўта олади. Айниқса, театр санъати бу борада ўзига хос ўрин тутади. Агар шундай бўлмаганда, бугун Шекспир қаҳрамонлари бизни лол қолдирармиди, ғаройиб италян операларининг ҳаётбахш таъсиридан завққа тўлармидик! Саҳна ҳаёти одамларни бир зумда ўз оламига олиб киради, барчани баробар эзгуликка чорлайди, оламни, одамни асрашга чақиради, ўтган кунлардан сабоқ олишга, бўлажак воқеалардан огоҳ бўлишга ўргатади. Бир сўз билан айтганда, театр инсонийлик масканидир. Эҳтимол, шунинг учун ҳам ҳар йили бутун дунёдаги санъат мухлислари Халқаро Театр кунини катта байрам сифатида нишонлашар.

Ўлкамизда бу байрам ҳар доимгидек гўзал Наврўз тантаналари давом этаётган кунларда нишонланмоқда. Ўзи март ойи байрамларга бой, шодликларга тўла. Халқаро Театр куни шу ойда бирин-кетин нишонланаётган саналарнинг сўнгиси сифатида янада қадрлироқдир.

Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмаси шу муносабат билан 20 мартдан 29 мартга қадар Тошкент театрларида спектакллар кўригини ўтказди. Пойтахтимизнинг Алишер Навоий номидаги Ўзбек давлат академик катта театри, Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик театри, М. Горкий номидаги рус академик драма театри, Муқимий номидаги мусиқали театр, Оперетта театри, Республика ўзбек ва рус ёш томошабинлар театрлари ҳамда «Илҳом» театр-студиясида турли жанр ва мавзулардаги «Қўнғироқча», «Жиноят устида ушлансин», «Сир», «Бу қандай бало», «Оқ бўри», «Театр поғоналари — 3», «Ғаройиб концерт» каби спектакллар мутахассислар ва мухлислар ҳукмига ҳавола этилди. Шунингдек, ҳар бир театрнинг ўзида ҳам Халқаро Театр кунини муносиб кутиб олиш юзасидан тадбирлар белгиланди.

27 март куни эса Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмаси, республика Маданият вазирлиги Халқаро Театр куни муносабати билан бир пиёла чой устида самимий учрашув ташкил этди. Учрашувга ташриф буюрган барча ижодкорлар байрам билан қутланди. Шу ерда театр фахрийлари ва фидойиларига, ўз касбининг жонкуярларига эсдалик совғалар топширилди.

6-бет

ТАНИШ ЧЕҲРАЛАР

СОҲИБҚИРОН ҚАДАМЖОЛАРИДА

Буюк соҳибқирон бобомизнинг муборак тўйлари яқинлашган сайин юртимизнинг турфа шаҳар ва қишлоқларида Амир Темур ҳазратларининг бунёдкорлик ишлари, темурийлар даври тарихини ўрганишга бағишланган анжуманлар, меҳнат жамоалари билан мулоқотлар қизғин тус олмоқда. Ўзбекистон Халқ демократик партияси Қашқадарё вилоят кенгаши ҳам юбилей муносабати билан халқимизнинг ўзлигини танишига, миллий ғурур ва Ватан туйғусини камол топтиришга хизмат қилувчи шундай тадбирлар ўтказишга катта аҳамият бермоқда. Кенгаш ташаббуси билан уюштирилган анжуманлардан бири яқинда Қамаши туманида бўлиб ўтди.

«Амир Темур ва маънавий қадриятлар» мавзуидаги илмий-назарий анжуманни УзХДП туман кенгаши биринчи котиби Ж. Расулев очди. У анжуман аҳли, олимлар, адибларга туманда ўтмиш маданий қадриятларини тиклаш борасида амалга оширилаётган тадбирлар одамларнинг кўнглини кўтараётгани, озод меҳнатга камарбаста бўлиб, ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштираётганини айтди. Бу бежиз эмас. Аввало, Қамаши туманида соҳибқирон бобомизнинг тарихи билан боғлиқ қадамжолар жуда кўп. Қолаверса, 1992 йилнинг 1 сентябрида — Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг бир йиллик байрами куни туман марказида соҳибқирон Амир Темурга юртимизда биринчи марта муҳташам ҳайкал ўрнатилган эди.

Анжуманда сўзга чиққан Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, таниқли адабиётшунос олим Матёқуб Қўшжонов, УзРФА Шарқшунослик институти илмий ходими Убайдулла Уватов, филология фанлари номзоди Ботир Норбоев, олим Жуманазар Бекназаров, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бош муҳаррирининг ўринбосари Мурод Абдуллаев, УзХДП Қашқадарё вилоят кенгашининг раиси Фармон Омонов, Қамаши тумани ҳокими Рашид Бозоров, ёзувчи Шароф Ашурова ва бошқалар Амир Темур маънавий меросининг турли қирралари ҳақида фикр юритдилар, юртимиз тарихини ўрганишга доир саволларга жавоб бердилар.

Туманнинг Амир Темур номидаги мактаб ўқувчилари соҳибқирон ҳаётига доир асарлардан шеърий парчалар ўқидилар. Республикада хизмат кўрсатган артист Баҳриддин Раҳмонов ижросида «Соҳибқирон» спектаклидан уйналган саҳна ҳам анжуман аҳлида катта таассурот қолдирди.

АМИР ТЕМУР 660

Куюнчак газетхонлардан мактублар

ТАДБИРКОРЛАР, САВОБДАН ЧЕТДА ҚОЛМАНГ!

Турли оммавий-ахборот воситалари орқали деярли ҳар куни қаердадир янги фирма, ресторан, кафе ёки бирор кўнгилочар маскан очилгани ҳақидаги хабарларни эшитиб тураман. Бу яхши, албатта. Лекин нима учундир янги кутубхона ёки бирор бир зиё маскани очилгани ҳақида ана шундай хабарлар жуда кам. Ўз-ўзидан нима, ҳеч қаерда янги кутубхона қурилмаяптими деган савол туғилади.

Тўғри, кейинги пайтларда бу соҳада баъзи силжишлар юз бериб, республикамизнинг турли бурчакларида кутубхоналар қуриш, борларини таъминлаш ишлари йўлга қўйилмоқда. Аммо бу жуда секинлик билан амалга оширияпти. Очиғини айтганда, айрим туманларда янги кутубхоналар қуриш у ёқда турсин, борларининг ҳам аҳволи қониқарли эмас. Айниқса, қишлоқ жойларида бу борада ечимини кутиб ётган муаммолар жуда кўп.

Маълумки, бугунги бозор иқтисодиёти шароитида газета-журналлар, китоблар, умуман, янги нашрларни чекка жойларга етказиб бериш борасида маълум қийинчиликлар мавжуд. Шунинг учун ҳам ҳозир кутубхоналар янгиликларни тарқатишнинг асосий маркази бўлиши лозим. Агар жойлардаги ҳар бир кутубхона вақтли матбуот нашрларига обуна бўлса, одамлар жон деб ундан фойдаланишади.

Шу ўринда яна бир нарсани айтиб ўтмоқчи эдим. Республика марказий кутубхонасини қуриш ишлари бошланганига бир неча йил бўлди. Лекин қурилиш ҳамон охирига етмай, чалалигича ётибди. Агар марказий кутубхона қурилишига муносабат шу бўлса, унда жойлардаги ишга туширилиши лозим бўлган кутубхоналар ҳақида нима дейиш мумкин?

Ҳозир кўплаб тадбиркорлар, ишбилармонлар аҳолига зарур маданий-маърифий иншоотлар қурилишида ёрдам бермоқда. Агар улардаги мавжуд маблағларнинг, ҳеч бўлмаганда, бир қисми чекка жойларда маърифат маскани бўлмиш кутубхоналар қурилишига ажратилса, жуда савобли иш бўларди. Ўйлаймизки, тадбиркорларнинг ўзлари ҳам халқ маънавиятини юксалтириш ишига ҳисса қўшишга доимо тайёрлар.

Г. СОДИҚОВА

АМИР ТЕМУР ЖАҲОН ТАРИХИДА

ТошДУ қошидаги Олий педагогика институтида ўтказилган «Амир Темур ва унинг жаҳон тарихидаги ўрни» мавзуидаги илмий-назарий конференция бобомиз Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланди.

Уни Олий педагогика институти директори, тарих фанлари доктори, профессор Ш. Шаропов кириш сўзи билан очди.

Шундан сўнг профессор Г. Ҳидоятов «Амир Темурнинг жаҳон тарихида тутган ўрни», академик А. Қаюмов «Амир Темур ва темурийлар даврида туркий тиллар равнақи», профессор Р. Усмонов «Амир Темур — мустақил марказлашган давлатнинг асосчиси», профессор Р. Сангиров «Амир Темурнинг миллий давлатчилик тарихида тутган ўрни», педагогика фанлари доктори Э. Чориев «Амир Темур — фан ва маданият ҳомийси», профессор А. Абдунабиев «Тарихий шахслар фаолиятини талқин этиш мезонлари ҳақида» маъруза қилдилар.

ИСТИҚЛОЛ ВАТАНДАЙ ЖОНИМИЗДАДИР

Шу кунларда ҳафталигимиз таҳририятига мамлакатимизнинг турли бурчакларидан кўплаб хат-хабарлар, шошилинч номалар келиб турибди, муштарийлир — турли касб эгалари олис-олислардан қўнғироқлар қилишмоқда. Мактубларни ўқир, қўнғироқларни тинглар экансиз, дилингиз ифтихор туйғулари билан тўлади. Мустақиллигимизнинг бешинчи йили баҳорида одамлар қалбида ажиб бир уйғоқлик, тетиклик, ишонч. Истиқлол боғлари мевага кираётгани, элимиз ундан баҳраманд бўлаётганини кўриб қувонмай бўладими?

Далаларда уйғониш, боғларда уйғониш, илм аҳлида, ижод аҳлида уйғониш ва ниҳоят, тафаккурда уйғониш... Буларнинг бари сизу бизнинг — мустақил Ўзбекистон фуқароларининг катта ва муқаддас ютуғимиз, бойлигимиздир.

Мактубларда, шунингдек, Мустақиллигимизга ҳасад қилаётган кимсаларнинг хатти-ҳаракатлари, эски мустабид тузумни қўмсаётган айрим кучларнинг турруқсиз ўйинлари кескин қораланади.

ШУКРУЛЛО, Ўзбекистон халқ шоири

ДУМАНИНГ ҲАВОЙИ ХАЁЛИ

Россия коммунистлари СССРни қайта тикламоқчи, деган бир шум хабар тарқалди. Бу шум хабарни эшитиб хотиржам қараб туриб бўлмайди. Бу гап ҳар қанча ҳавойи бўлмасин тутқунликдан халос бўлган одамларнинг иззат-нафсига тегмаслиги мумкин эмас. Шунинг учун мустақил Ўзбекистон Президенти Думанинг хом хаёлларига нисбатан ўзининг қатъий сўзини айтди. Халқимизнинг хоҳиш-иродасини тўкис баён қилди. Ҳа, биз ўз эътиқодимизнинг қайтадан барбод бўлишига, давлат мақомини олган она тилимизнинг камситилишига, бинобарин мустақил давлатчилигимизга раҳна солинишига асло йўл қўёлмаймиз. Наҳот бизлар шуларга рози бўлсак?! Асло!

Бу шум хабар бизларнинг кўзимизни очиб қўйди. Собиқ совет давлатининг коммунистик тарафдорлари бор экан — бу, босқинчилик ниятлари ҳали тугамаганидан дарақдир. Бу яна бир бор бизларни жипслашишга, ҳушёрликка, Истиқлолнинг қадрига етишимизга ундайди. Бунинг учун биз Туркистон халқлари «бир ёқадан бош чиқаришимиз», «бир муштга айланишимиз» керак. Муштга айланган бармоқлар кучга айланади.

Истиқлол йўлида биз ҳамиша Амир Темур руҳига суянишимиз керак. Бу руҳ бизга мададкор бўлади.

Собиқ Иттифоқни қайта тиклашдан коммунистларнинг нияти нима? Мустақил давлатларни Чеченистонга ўхшаб ўзига қўшиб олиб, қирилгунча қўлидан қўймасликми? Бу «меҳрибонлик»нинг сабаби маълум. Коса тагидаги нимкосани ҳамма — бутун жаҳон аён кўриб турибди-ку! Коммунистлар айтганларидек, қайтадан Собиқ Иттифоқ тикланса Москва яна буйруқ берувчи марказ бўларкан-да!

Йўқ, у кунларнинг қайтишини худо кўрсатмасин!

Абдулла ОРИПОВ:

ЙЎЛИМИЗДАН ЧАЛҒИМАЙМИЗ

Истеъдодни, жумладан, унинг соҳиби бўлган ижодкорни халқ дарди, орзу-армонлари заминида унадиган чечакка менгзайдилар. Шу маънода севимли шоиримиз Абдулла Орипов мустабид тузум даврида халқимизнинг истиқлолга, ҳурликка интилиши, унинг эзгу ниятлари ифодачиси бўлиб майдонга келганини биламиз. Бугун озод мамлакатимизнинг жаҳон ҳамжамиятидаги обрў-эътибори кун сайин ортиб, ислоҳотлар йўлида илк муваффақиятларга эришилаётган пайтда МДҲдаги айрим сиёсий кучлар собиқ иттифоқни қайтадан тиклаш, мустақиллигини қўлга киритган халқларни «чуқурроқ интеграция» ниқоби остида яна аллақандай иттифоқ ёхуд конфедерацияга аъзо қилиш ҳақида турли фикрлар билдираяптилар. Биз севимли адибимизнинг бундай қарашларга муносабати билан қизиқдик.

— Инсоният тарихида ҳар бир халқ ўзига хос жиҳатлари, ўз орзу-армонлари билан яшаб келган, — дея сўз бошладилар Абдулла ака. — Халқ ҳеч қачон уруш истамаган, унинг учун аввало тинчлик-тотувлик, оила фаровонлиги, бола-чақа саломатлиги муҳим бўлиб келган. Халқ ҳеч қачон ўзича сиёсат билан шуғулланмаган. У деҳқон бўлса экинини экиб, чўпон бўлса чорвасини боқиб, ишчи бўлса завод-фабрикада вазифасини адо этаверади. Ўтмишга назар соладиган бўлсак, айрим сиёсатдонларгина халқларни чалғитиб, уларни мустамлака занжирига солганини кўрамиз.

Мустамлакачилик ўз моҳияти билан ўғирлик, қароқчилик билан баробардир. Шукурки, сўнгги империя — СССР тарқалиши билан бундай зулм тарих саҳнасидан бутунлай чекинди. Талончиликка асосланган шармандали тузум йўқ бўлди. Истибдод чангалидаги халқлар ўз мустақилликларига эришдилар. Ўтмиш замонда топталган миллий қадриятларини, тилини, маданиятини тиклашга, ўзлари учун муносиб турмуш шароити яратишга киришдилар. Ана шундай бир пайтда айримларнинг яна собиқ империяни қўмсаётгани кишини ғоят ажаблантиради.

Бундай «меҳрибонлар»нинг албатта, ўз мўлжали бор. Иттифоқни тиклашга даъват этувчи бундай «зотлар» яна бошқаларни эзишни, ўзгалар ҳисобидан бойишни, бировларнинг: «Сен бизнинг катта оғамизсан, илгари биз ҳеч ким эмас эдик, сен бизни одам қилдинг», деб хушомад қилишини истайди. Хусусан, Ўзбекистондан эса илгари текинга олиб чиқиб кетилган табиий бойликларни, вагонлаб мева-чеваларни қўмсаган кўринади. Аммо улар, ўз манфаатини ўйлаган «интеграцияпарварлар» ҳар галгидек яна халқларнинг фикри билан ҳисоблашмаяптилар. Истиқлолини қўлга киритган халқлар эса қайтиб асло қафасга киргилари йўқ. Зеро, кўр ҳассасини бир марта йўқотади. Бунинг мисолини биз Беларусда халқнинг ўз раҳбарига норозилик билдирганини матбуот орқали ўқиб, ойнаи жаҳон орқали кўриб турибмиз.

Раҳбарият халқ фикри, орзу-интилиши ифодачиси бўлиши керак. Бундай якдилликни биз муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг собитқадамлик билан юритаётган сиёсатида кўриб турибмиз. Юртбошимиз Ўзбекистон миллий ахборот маҳкамаси — ЎзА мухбири билан суҳбатида бундай иттифоқ, федерация ёки конфедерация тузишга даъват этаётганларга муносабат билдирар экан, сиёсатни асло иқтисодиётдан олдин қўймасликни жуда чиройли ифода қилдилар. Бундай даъватлар ўз халқига, ўз кучига ишонмаслик, ночорлик, ношудлик ҳамда ўзини ғамхўр қилиб кўрсатишга уринишдан бошқа нарса эмаслигини ғоят тўғри таъкидладилар.

Албатта, Президентимиз таъкидлаганидек, биз интеграция ва ҳамкорлик тарафдоримиз. Жаҳондаги барча мамлакатлар билан ўзаро тенглик, манфаатдорлик асосида ҳамкорлик қилаяпмиз ҳам. Бунинг учун яна қандайдир иттифоққа киришимизга ҳожат йўқ. Биз аллакимга ҳисоб бериш учун эмас, соғиниб, дийдорлашиш учун бир-биримизнинг истиқболимизга чиқадиган ҳамкорликни афзал биламиз. «Туркистон — умумий уйимиз» шиори остида амалга оширилаётган Марказий Осиёдаги қардош мамлакатлар ўртасидаги иқтисодий, маданий ҳамкорлик ана шундай алоқаларнинг намунасидир.

Халқларни ўз ҳолига қўймай, уларни гоҳ у ёққа, гоҳ бу ёққа ҳайдаш мумкин бўлган пода деб калта ўйлаётганлар, сиёсий ўйин уюштираётганлар худонинг қарғишига учрайди. Бундай саёз фикрли раҳбарлар келиб-кетаверади, халқ эса мангудир. У тинч ҳаёт кечириши, меҳнат қилиши, бола-чақа боқиб, орзуларига етиши керак.

Биз мустабид тузум томонидан халқнинг манфаатини ҳимоя қилувчи, унга фикр берувчи зиёлилар биринчи галда қирғинга учраганини тарихдан яхши биламиз. Шу боис яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ижодкорлар собиқ иттифоқни тиклаш ҳақидаги фикрларга ўзларининг кескин муносабатини билдирдилар. 80 ёшдан ошган устоз адиблардан то эндигина ижод йўлига қадам қўяётган ёш ижодкорларгача мамлакатимиз раҳбариятининг мустақиллик ва ислоҳотлар йўлини якдиллик билан қўллаб-қувватладилар.

Биз она Ўзбекистонимиз танлаган ўзига хос, ўзига мос йўлдан дадил илгарилайверамиз. Ҳеч қандай ғаламисларнинг ҳаракатлари бизни истиқлол ва бунёдкорлик йўлидан чалғитолмайди. Мамлакатимиз эришаётган ютуқлар ғуруримизга ғурур, кучимизга куч қўшмоқда, эртанги порлоқ истиқболимизга қатъий ишонч уйғотмоқда.

Амирқул КАРИМ ёзиб олди
(ЎзА)

ҲУРРИЯТ ЙЎЛИДА СОБИТҚАДАММИЗ!

Боши биринчи бетда

интилишлари ифодачиси бўлган раҳбариятимиз юргизаётган сиёсатни маъқуллаймиз. Халқимизнинг собиқ империяга, уни тиклаш юзасидан бўлаётган даъватларга муносабати, хоҳиш-иродасини Президентимиз қатъий қилиб айтдилар. Биз ёзувчилар собитқадамлик билан юритилаётган ана шу сиёсатда халқимиз ва раҳбариятимизниг якдиллигини аён кўриб турибмиз.

Йиғилишда сўзга чиққан ёзувчилар, адабиётшунос олимлар Думанинг ғаламисона ҳаракатларига нисбатан ўзларининг кескин фикрларини билдирдилар. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ҳамид Ғулом Дума қарорини умумбашарий сиёсий муҳитдаги бузғунчилик деб атади, ижодкорларни мустақиллик ҳимояси учун курашни кучайтиришга чорлади.

— Тарих ғилдирагини ортга буриб бўлмайди, — деди адабиётшунос олим Матёқуб Қўшжонов. — Атоқли ёзувчимиз Абдулла Қаҳҳор ўз даврида айтиб ўтганидек, тарихда биронта ҳам империя етмиш йилдан ортиқ яшамаган. Ўз умрини яшаб бўлган империяни қўмсаш, чириган дарахтга қайта ҳаёт бағишлашга уринишдек беҳуда бир ишдир.

— Думанинг фикри — бу, бутун Россиянинг, рус халқининг фикри эмас, — деди шундан сўнг сўзга чиққан Ёзувчилар уюшмаси рус адабиёти кенгаши раиси Фридрих Бокарев. — Биз Ўзбекистонда истиқомат қилувчи рус халқи вакиллари Президент Ислом Каримовнинг минтақада тинчлик ва осойишталикни барқарор этиш йўлида олиб бораётган саъй-ҳаракатларини тўла маъқуллаймиз.

Ўзбекистон халқ шоирлари Шукрулло, Ойдин Ҳожиева, адабиётшунос олим Иззат Султон ва бошқа адиблар ҳам масаланинг моҳиятини чуқур идрок этиш, ҳурриятимиз, истиқлолимизнинг қадрига етиш, ҳамон эскича ақидаларда яшаб келаётган айрим кишилар дунёқарашини ўзгартириш учун ёзувчиларнинг вилоятлардаги меҳнат жамоалари билан учрашувларини уюштиришнинг зарурлиги ҳақида фикр юритдилар. Мустабид тузум даврида бугун озодликка эришган давлатлардаги иқтисодий ва маданий тараққиёт бир неча ўнлаб йилларга орқага суриб юборилганлиги, тарих сохталаштирилганлиги, халқларнинг миллий озодлик туйғулари, бу йўлдаги жамики интилишлари жиловлаб ташланганлиги тилга олинди. Халқнинг энг сара фарзандлари, унинг онгли, истеъдодли вакиллари Сталин қамоқхоналарида чиритилди. Диндорлар қатағон қилиниб, масжидлар бузилди. Адабиёт ва санъатнинг эркин ривожига тўғонoқ бўлувчи услублар жорий этилиб, мафкуравий тазйиқ остида яшаш ҳаёт тарзимизга сингдирилди. Вақти-вақти билан уюштириб турилган миллий қатағонлар миллатнинг ўзлигини танишига йўл бермади, миллий туйғу — бу миллатчилик дея аюҳаннос солинди. Чўлпон, Фитрат, Абдулла Қодирий, Усмон Носир сингари забардаст адибларимиз, Файзулла Хўжаев, Акмал Икромов сингари арбобларимиз мустабид тузум қурбонлари бўлдилар. Мустабид тузумнинг халқимиз тарихида қолдирган машъум излари асло элу миллатнинг хотирасидан ўчмайди. Турли сохта шиорлар билан ниқобланган холда ҳукмронлик қилиб келган бундай империяга собиқ иттифоқ ҳудудидаги биронта халқнинг кўзи учиб тургани йўқ.

Йиғилиш охирида уюшма раисининг биринчи ўринбосари, шоир Йўлдош Сулаймон республика ёзувчиларининг «Мустақил Ўзбекистон халқига мурожаати»ни ўқиб эшиттирди. Йиғилиш аҳли бир овоздан маъқуллаган ушбу мурожаатномада айтилганидек, қафасдан озод бўлган қуш энди ҳеч қачон қафасга қайтмайди! Мустақил Ўзбекистонимиз бахт қушидек нурли истиқбол сари қатъий интилаверади. Фақат бу йўлда ҳушёр, собит ва баҳамжиҳат, юртбошимиз атрофида якдил, уюшқоқ бўлмоғимиз, Ватан озодлигини кўз қорачуғидек ҳимоя этмоғимиз шарт!

Азиз юртдошлар! Келажаги буюк давлатимизнинг мустақиллиги ҳамиша бор бўлсин! Мустақилликни мустаҳкамлашдек муқаддас йўлда якдил ва собитқадам бўлайлик!

ИМПЕРИЯГА ЙЎЛ ЙЎҚ

Азиз юртбошимиз Ислом Абдуғаниевич!

Россия давлат Думасининг собиқ Шўро иттифоқини тиклаш тўғрисидаги қарори, Сизнинг республика миллий ахборот агентлиги мухбири билан суҳбатингиз ҳамда президент Б. Н. Елсинга йўллаган мактубингиз кўплар қатори мени ҳам бефарқ қолдирмади.

Коммунистлар томонидан бошланган бу васваса мутлақо ақлга тўғри келмайди. Тарихнинг ғилдирагини орқага суриб бўлмайди. Бунинг иложи бўлганида бир вақтлар болшевиклар Октябр тўнтариши қилиб бутун дунёни остин-устун қилиб юборган хатоларини ҳам ўнглаган бўлардик. Сталин даврида одамлар бошига келган жабру жафоларни ҳам бекор қилган бўлар эдик. Тарих шунинг учун ҳам тарихки, у ҳеч қачон ўзгармайди. Бинобарин, мустабид тузумнинг емирилиши, халқларнинг ўз тақдирларини ўз қўлларига олиши, бизнинг муқаддас мустақиллигимиз, қисқа вақт ичида неча ўн йилликларга тенг келадиган йўлни босиб ўтганимиз ҳам тарих бўлиб қолади.

Фақат бир хулоса шуки, биз ҳамиша ҳушёр, сергак бўлишимиз керак экан. Ватан ва миллат туйғуси, манфаатлари билан яшаётган ҳар бир киши мустақилликни мустаҳкамлаш ишига бугун кечагидан кўра, эртага бугунгидан кўра кўпроқ ҳисса қўшиши зарур экан. Мамлакат кучли, фуқаролари мустаҳкам иродали бўлса, уни енгиш, йўлдан чалғитиш асло мумкин эмас. Бу фикрни айниқса ёшларимизга янада чуқурроқ англатишимиз керак. Улар мустақиллик қадрини яхшироқ англасинлар, бу иноят қандай қўлга киритилганлигини дилдан идрок этсинлар.

Қозоқжон МАҲМУДОВ
Янгиқўрғон тумани

ОЗОД ВАТАН ЖАМОЛИ

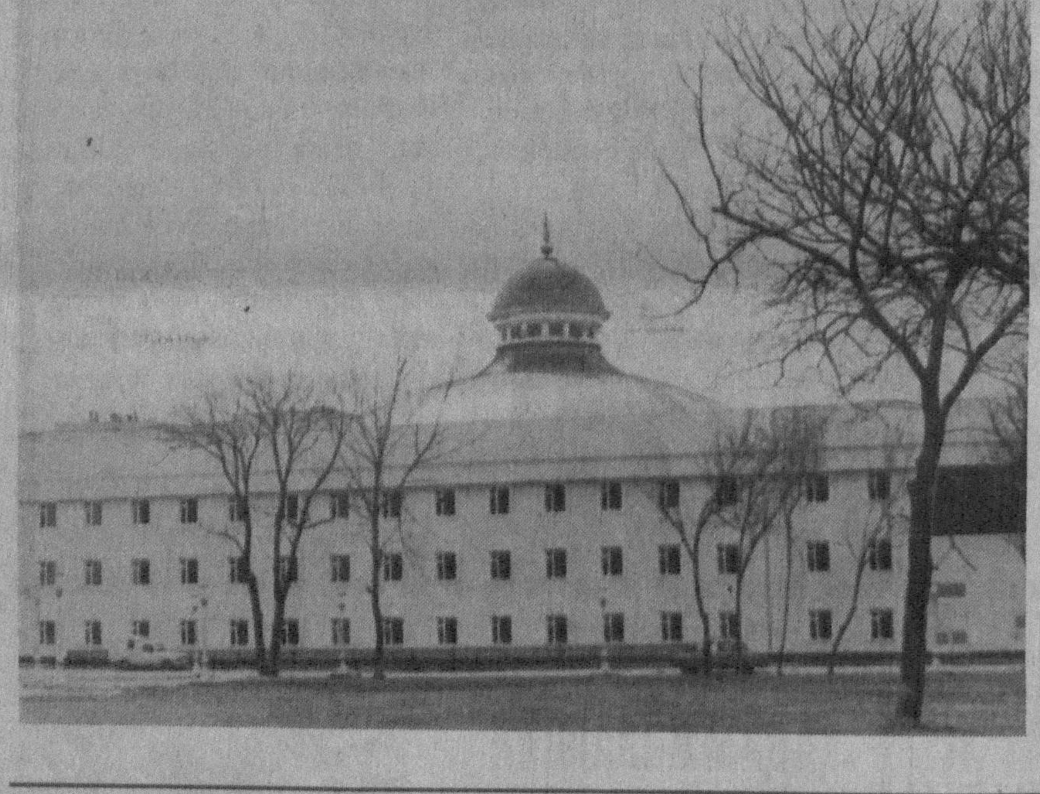

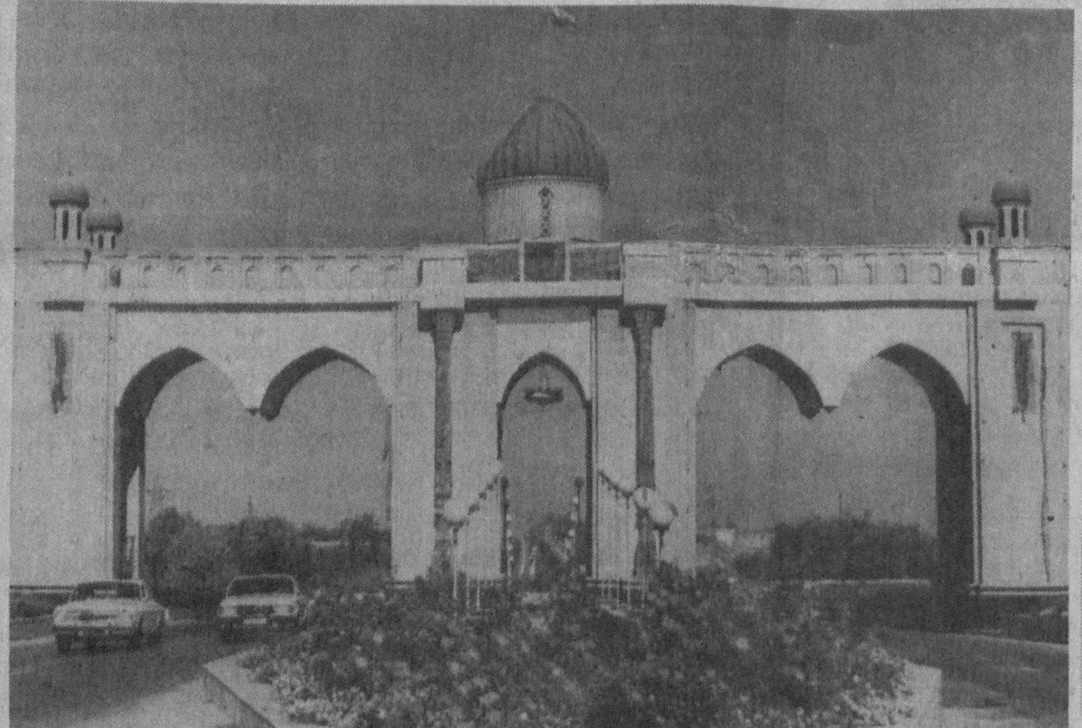

Содиқ МАҲКАМОВ олган суратлар

БЕЛОВЕЖ ЎРМОНИНИ НЕГА ЭСЛАБ ҚОЛИШДИ?

Россия давлат Думасида коммунистлар ташаббуси билан қабул қилинган қарор — собиқ Шўро иттифоқини қайта тиклаш ҳаракатлари дунё миқёсида безовталик кайфиятини келтириб чиқарди. Варшава Шартномаси тарқалиб кетганидан кейин ҳарбий блокчилик бобида ягона ҳоким бўлиб қолган НАТОни Европа шарқидаги айрим мамлакатлар ҳисобига кенгайтириш тарафдорлари учун Дума депутатларининг бу қалтис қарори ажойиб совға бўлди. Улар «Мана, кўряпсизларми, Россия сиёсатига ишониб бўлмайди, у кутилмаганда тамомила бошқа томонга оғиб кетиши, мамлакат тепасига коммунистларнинг келиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас, шу боисдан биз сизларни (собиқ социалистик лагер таркибига кирган айрим мамлакатларни — М. А.) ўз паноҳимизга олишимиз керак», демоқдалар. Тўғри, президент Елсин бундай кенгайишга мутлақо қарши эканлигини ошкора баён қилмоқда, аммо коммунист думачиларнинг қарори вазиятни анча чигаллаштириб қўйди. Чеченистондаги қонли воқеалар, федерал қўшинлар сафидаги парокандалик, уқувсизлик, уч карра ўраб олинган ҳарбий халқа ичидан дудаевчи жангариларнинг осон-осон (аниқроғи — сирли равишда) чиқиб кетиши оқибатида салкам кулгига қолиб турган Россия учун буниси дард устига чипқон бўлди. Чунки сиёсатда, халқаро муносабатлар, иқтисодий ҳамкорлик алоқаларида ишонч жуда муҳим аҳамият касб этади. Коммунистлар Россиянинг ишонч мавқеига болта урдилар.

Ўйлаб кўрайлик. Улар 1991 йилнинг 8 декабрида Беловеж ўрмонида Россия, Украина ва Белорусия давлатларининг бошлиқлари томонидан қабул қилинган СССР тугатилганлигини расман эълон қилувчи қарорни бекор қилиш ҳаракатлари аслида ҳеч нарсани ҳал эта олмаслигини билмайдиларми? Ахир, бундай қарор Россиянинг ўзида ҳозир амалда бўлган қонунларга ҳам зид-ку! Бундай қарор юридик жиҳатдан ҳеч қандай кучга эга эмас. Коммунистлар буни жуда яхши билишади. Собиқ мустабид тузумнинг умри мутлақо битганлиги, «ўн беш ҳур республикалар иттифоқини» энди ҳеч қачон улардан бирининг яккаҳокимлиги мақомида тиклаб бўлмаслигини, дунёда тамомила янги бир вазият вужудга келганлигини, инсоният коммунистик мафкурадан, унинг ғайриахлоқий тамойилларидан бутунлай воз кечганлигини Россиядаги наинки коммунистлар, айни пайтда бугунги ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг оддий кузатувчилари ҳам аниқ-равшан ҳис этадилар. Бундай қалтис қарор жаҳон жамоатчилиги, МДҲ мамлакатлари манфаатларига ҳам асло мос келмаслигини тушунадилар. Гап, билсангиз, тамоман бошқа ёқда.

Ҳокимият учун курашда асосий эътиборни сиёсий ваъзхонликка қаратган Россия демократлари сўнгги парламент сайловларида мағлубиятга учрадилар. Улоқ коммунистларда кетди, либерал-демократлар иккинчи ўринни эгаллаб ўз мавқеларини ҳар ҳолда сақлаб қолдилар. Олдинда президентлик сайловлари турибди. Жамоатчилик фикрини ўрганиш хизматлари томонидан ўтказилаётган сўровлар, кузатишлар шундан далолат берадики кучларнинг реал нисбати ҳозирча Елсин билан Зюганов фойдасига оғмоқда. Масаланинг бу жиҳати шубҳасиз ҳам танг аҳволда қолган демократларни ўйлантириб қўйди — кимга овоз бериш керак? Коммунистларнинг ғалабаси — бу мамлакатни яна эски ўзанларга қайтиши, ўта қийинчилик билан барпо этилаётган демократик институтларнинг йўққа чиқиши, тоталитар режимнинг тирилиши, ташқи иқтисодий алоқалардан маҳрум бўлиш деган гап. Елсин тарафини олиш дегани — бу расмий доираларнинг Чеченистондаги сиёсатига ҳайриҳоҳлик билан баробар. Мана шундай мураккаб ва чигал вазиятда ҳокимият учун интилаётган кучлар, табиийки, энг сўнгги чора-тадбирларни ишга солади, сўнгги имкониятлардан унумли фойдаланишга ҳаракат қилади. Дўппи тор келиб қолганда одам нималар қилмайди, дейсиз. Бир вақтлар АҚШ Президентлигига номзодлардан бири сайлов тараддудининг сўнгги кунларида фарзанд кўрган қора танли аёл оиласига меҳмонга бориб, ота билан онани самимий муборакбод этгани, улар билан бирга тушлик қилгани маълум. Бугун Елсинга ҳам, Зюгановга ҳам, бошқа каттакичик номзодларга ҳам овоз керак. Фалончини қўллаш керак экан, дейилса, бас, ҳамма бир овоздан маъқуллайверадиган замонлар ўтиб кетди. Энди шунчаки қуруқ ваъда, оҳангдор даъватлар билан иш битмайди. Сайловчи учун энг аввало амалий натижа керак.

Коммунистлар буни яхши тушунадилар. Коммунизм ғояси, халқаро коммунистик ҳаракат жаҳон миқёсида таназзулга юз тутиб турган бир пайтда Россиядаги парламент сайловлари уларга ўзига хос «тарихий» имкон яратиб берди — ё ҳозир, ё ҳеч қачон! Ҳамон коммунизм ғояси таъсирида бўлган кучларни бирлаштириш, Чеченистон факторидан президент Елсин зиёнига унумли фойдаланиш зарур, деб ҳисоблашмоқда улар. Лекин фақат шунинг ўзи етарли эмас. Яна бошқа, кучли воситалар топиш керак. Нима бўлиши мумкин, ўша кучли, ҳал қилувчи восита?

Мана шу ерга келганда улар баногоҳ Беловеж ўрмонига сайр қилишни истаб қолдилар. Ўша машҳур бўлиб кетган ўтлоқда беш йил аввал қабул қилинган учлар битимини бекор қилиш керак. Бундан кўзланган мақсад — Россиядаги бугунги парокандаликни, одамларнинг танг аҳволини, қонли можароларни СССРнинг тарқаб кетиши билан боғлаш! Россия халқаро майдонда аввал режа қилинган мавқеларга эришa олмаганлигини ҳам. Жаҳон бозорларидаги ўрнини ихтиёрий равишда бошқаларга бериб қўяётганлигини ҳам. Ва яна — ҳозир «яқин хориж» деб аталаётган собиқ иттифоқдош республикалар ҳудудларида яшаётган 25 миллион рус аҳолисидан гап очиб, гўё СССР тикланса, бу «бечораларни» ҳимоя остига олишимиз мумкин бўлади, ахир улар ҳам бизнинг жигаргўшаларимиз-ку», деган гапни кучайтириш зарур. Бу ҳам етмаса — айрим янги суверен давлатлардаги иқтисодий тангликларни Москва кўзи билан таҳлилдан ўтказиб, буни ҳам Беловеж ўрмонида йўл қўйилган жиддий хатога йўймоқ керак. Ана ўшанда, қарабсизки, сайловчилар мамлакатнинг ўзидагина эмас, бошқа ҳудудларда ҳам коммунистларни қўллаб-қувватлашлари мумкин, демакки, сайловда ютиб чиқса бўлади.

Давлат думасида коммунистлар ташаббуси билан қабул қилинган қарорнинг асл моҳияти шу. Исбот талаб қилинадиган бўлса, уни ҳам Россия сиёсий ҳаётидан исталганча топиш мумкин. Биргина мисол. Бир вақтлар кинодаги муваффақиятларидан ҳаяжонга тушиб ўзини сиёсатга урган кинорежиссёр С. Говорухин «Ҳой, қаёққа қараяпсизлар ўзи, армиямизни ўртаосиёликлар босиб кетди-ку», дея кулгимизни қистатган эди. Энди бўлса «Время»нинг Қирғизистондаги мухбири В. Федоров Бишкекдан йўллаган телерепортажида (шу йил, 26 март) Қирғизистон Россиянинг эмас, АҚШ ва бошқа бир қатор хорижий давлатлар таъсирига тушиб қолмоқда. Улар республикага унча-мунча моддий ёрдам кўрсатиб, эндиликда ўз ноғораларига ўйнатмоқчилар. Мустақиллик дегани бу шўрлик бошимизга қаёқдан ҳам келиб қолди ўзи...», деган маънода афсусланишгача бориб етди.

Бу ерда аниқлик киритиш лозим бўлган бир жиҳат бор. Ҳар ким ўз йўлини ўзига танлайди. Ўз қозонини ўзи қайнатади. Элда «қўшнимнинг оши — ташвишимнинг боши», деган гап бор. Ҳозир ҳеч ким бекорга мўмай ёрдам кўрсатмайди. Бундай ёрдамлар, кредитлар ичида кейинроқ овози чиқадиган «ноғоралар» ҳам бўлади.

Россия иқтисодий, техникавий, илмий ва коммуникация имкониятлари жиҳатидан улкан бир мамлакат сифатида Шарқ ва Ғарб бозорларида муносиб ўрнини эгаллаётган бўлса, бунинг учун айбни бошқалардан қидириш керак эмас. Ҳеч ким Россия учун ўз эшикларини ёпиб қўйгани йўқ. Иккинчидан, мустақил давлатлар, шу жумладан Ўзбекистон жаҳонга бевосита чиқаётган бўлса, ривожланган давлатлар билан манфаатли алоқалар ўрнатаётган бўлса, собиқ иттифоқ давридаги сиёсатга қарши ўлароқ бизда янги-янги заводлар қурилаётган, бозорбоп товарлар ишлаб чиқарилаётган бўлса, бунга ҳеч кимнинг ғаши келмаслиги керак.

Тарих олдида ўзини бутунлай бадном қилган иттифоқни қайта тиклаш тарафдорлари яна бир «олийжаноб» мақсадни олға сурмоқдалар — гўё собиқ чегаралар тикланса давлатлар ўртасидаги ҳамкорлик алоқаларини, интеграцияни янги истиқбол чўққиларига олиб чиқиш мумкин бўлар эмиш. Савол туғилади: наҳотки бу ишни — икки томонлама манфаатли ҳамкорлик алоқаларини бугун, иттифоқсиз ҳам амалга ошириш мумкин бўлмаса? Мустақил Ўзбекистонда олиб борилаётган иқтисодий ислоҳотларнинг ўзак тамойилларидан бири шуки, биз холис ниятли ҳар бир томоннинг манфаатларимизга зид бўлмаган исталган фикрини, исталган таклифини эшитишга, улар билан тенг асосларда ҳамкорлик қилишга тайёрмиз. Ўзбекистон танлаган мустақиллик йўлининг бош мазмуни шу. Юртбошимиз Ислом Каримов республика миллий ахборот агентлиги мухбири билан суҳбатда бу масалага янада аниқлик киритди: «Интеграция керак, мен ҳатто интеграциянинг ўзигина эмас, умумий мақсадларга эришиш, барча халқларнинг фаровонлиги йўлида бор куч ва имкониятларни бирлаштириш учун шарт-шароит яратадиган кооперация керак, деб айтган бўлардим. Бироқ интеграция оқилона бўлмоғи лозим. Аввало бундай интеграция учун тегишли шарт-шароит яратилиши зарур. Яъни, менинг қатъий фикрим шундан иборатки, интеграция, энг аввало, ўз салоҳияти, ўз кучи ва имкониятларига суянган ҳолдагина, ўзаро фойдали шериклик қилиш учун қурби етгандагина, такрор айтаман, ўзаро фойдали кооперация вужудга келиб, бундан барча манфаатдор томонлар наф кўргандагина амалий натижа бериши мумкин».

Бу сўзлар собиқ мустабид тузумни тиклаш ҳаракатларини интеграция ниқоби остига яшириш ўйинини аёвсиз фош этиб турибди.

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

МАНТИҚҚА ЗИД ҲАРАКАТ

Россия давлат Думасида кўпчиликни ташкил этган «миллий-ватанпарвар кучлар»нинг СССРни тиклаш йўлидаги уринишлари ҳаёт мантиғига мутлақо зиддир. СССР деб аталган давлат ҳозиргача тарихда учраган салтанатларнинг энг кам умр кўргани (атиги 74 йил!) бўлса-да, инсониятга кўрсатган жабри кўлами бўйича энг узоқ яшаган мустақил салтанатлардан ҳам ошиб тушган эди.

Рус «миллий-ватанпарвар кучлар»инининг парламент қарори ҳуқуқий жиҳатдан асоссиз, воқеликдан қанчалик йироқлигини мутахассислар етарли далиллар билан кўрсатиб беришмоқда. Бу «кучлар» жумласига кирган коммунистлар таянадиган «таълимот»га келсак, қуйидагиларни кескин айтиш мумкин: Инсоният у ёки бу аниқ масала табиатини билишда фақат бир марта янглишиши мумкин. Унинг ҳам сабаби билиш жараёнининг мураккаб кечиши ва консерватив нуқтаи назарнинг ҳам жамиятда кимгадир устунлик бериши билан изоҳланади. Масалан, Оламни тушунтиришда Птолемейдан бошлаб барча олиму фозил ҳам, кенг омма ҳам 1000 йилча, буюк ватандошимиз Берунийга қадар янглишишган, (буни Европада ҳатто бундан ҳам кўпроқ даврга, Коперникка қадар янглишишган деб ҳисоблашади). Лекин бу масалада энди ҳеч қачон янглишиш бўлмайди.

Бас, шундай экан, бу «кучлар»га халқлар хоҳиш-иродаси ва тарих мантиқига қарши бориш истиқболсиз эканлигини кўрсатиш ўринлидир.

Шу муносабат билан алоҳида таъкидлаш лозимки, зюгановчилар ва жириновскийлар саҳнага келтирган сайловчилар бор. Балки, собиқ салтанатнинг чекка қисмларидан барча бойликларни сув текинга олиб кетиб «коммунизмда яшаган» аҳолининг бу қисми ҳақида ҳам бор ҳақиқатни мамлакатимиз халқига айтиш лозим бўлар! Бундан ташқари, оммавий ахборот воситаларида собиқ «социалистик давлат»ни, унинг баъзи институтларини ўз вақтидаги расмий номи билан аташ ҳамон давом этмоқда. Масалан, «Собиқ иттифоқ» ибораси оғиздан тушмайди. Ваҳоланки, илгари том маънода ҳеч қандай иттифоқ бўлмаган. Мавжуд тоталитар тузумни хаспўшлаб олийжаноб номларда атаган. Бинобарин, бунда воқеа, ҳодиса, ўзининг, дейлик, «собиқ мустақил тузум», «собиқ Шўро давлати» ва ҳ.к. муносиб номлари билан айтилиши лозим.

А. ЎТАМУРОДОВ,
Мирзо Улуғбек номидаги Тошкент Давлат университети доценти,
Ш. АЗИЗОВ,
ижтимоий факултетлар фалсафа кафедраси доценти

ҚАЛБ ТАБИАТИ

Шавкат Раҳмон шеърияти манзаралари

Бутун олам тузилишида буюк уйғунлик — гармония бор. Чексиз галактикаларнинг жойлашишидан тортиб ниначи кўзидаги митти дунё суратигача асосида шу уйғунлик ётади. Инсон нафақат онгий ва руҳий жиҳатдан, балки жисман ҳам оламнинг, тирикликнинг қоқ марказида. Унинг жисми чумолидан катта, динозаврдан кичик-мўътадил ҳолатда яратилди. Шунинг учундир, у ўта паст товушни эшитмагани сингари ортиқча баланд шовқинни ҳам эшитмайди. Жуда олисни бургут янглиғ кўрмаганидек, яқинни микроскоп даражасида илғамайди. Уйғунлик, меъёр инсонга ҳамма мавжудотдан ҳам кўра хосдир. Хусусан, унинг қалб бутунлиги айни табиатдек гармония асосига қурилган. Қалб нафас олмоғи, эмин-эркин ўсиб-унмоғи учун муздек ҳаво, илдиз ва барг ёзмоғига соғлом тупроқ керак. Айниқса, ижодкор қалбнинг, айниқса, шоир қалбнинг.

Бу қалбда туйғулар майсалардек яшил қонга тўлиб, шудрингда соч ювиб ўсади. Қалб кенгликларида чумчуқнинг тилидек титраб турган кўкатдан тортиб, солланиб тушган кўҳна шохларининг ости минг турли ҳашаротга уя бўлган, томири тоғнинг юрагидан сизиб чиқувчи чашмадан, боши булутлардан сув ичувчи, камолини-да, заволини-да биров илғамас арчаларгача қадалиб ётади. Унинг қуёши ҳар тонг бош кўтармаганидек, ҳар оқшом уфқи қораймаслиги ҳам мумкин. Оқ тунлар ўрнини шимол ёғдуси эмас, қум бўронлари бирдан эгалламоғи эҳтимол. Бироқ буларнинг бари қалбнинг ички гармонияси асосида юзага келиб, ҳаммаси унинг табиатига мос, яшашига гаровдир.

Ечиб оппоқ кўйлагини вақт
Кийди яшил гулли кўйлагин.
Юрак, уйғон, капалак каби
Чечакларга қўниб ўйнагин...

Гуркираган бу рангин олам
Туйғуларни ўйнатиб ташлар
ва ажойиб кунлар умримда
атиргулдай очила бошлар.

(1979)

Қалб балоғати жисм балоғатидан кўра шуҳроқ, бебошроқдир. Жисм чарчаб, тин олганда ҳам у ухламайди-хаёлларни, тушларни туртиб уйғотади, уларни ҳар куйга солади, юзини қизартади. Балоғат палласидаги қалбга қўним йўқ, чегара чизиғи тортилмаган, қафас мутлақ бегона. Севгисининг ҳидидек нафратининг тиғи ҳам ўткир — ё жон беради ёхуд жон олади. Бу пайтда қалб «ўз қизиқишларининг асал ойини» (Г. В. Плеханов) бошдан ўтказади. У атрофида гирдикапалак бўлаётган барча туйғу билан самимий иттифоқ тузади, уларни уйига киритади, очилиб-сочилиб сирлашади, ҳар биридан ўзгача лаззат олади. Висол тунлари адоғига етгач, бу уйни қай бир туйғу ним табассум ила хуфёна тарк этса, бошқа бири ундан кўзларида ёш отилиб чиқиб кетади. Қалб келаси туннинг хаёли билан маст. Асал ойининг эса яна йигирма тўққиз туни олдинда:

Боғларда кўзларим қамашар
Шохларга илинган ойлардан...
Тошларга урилиб, шарқираб
юлдузлар оқади сойларда.

Тўлин ой очилган кўксига
булутдан сийнабанд топади.
Шабада — шўх жувон юракни
ўйнаб гоҳ очар, гоҳ ёпади.

(1979)

Бу тунлар қалб худди Қоранордек («Асрни қаритган кун») ўз эгасига-да бўйсунмай қўяди. Унинг ҳар бир ҳужайраси энтикиб олаётган нафас бутун оламни тутади. Айни лаҳзаларда унга яқинлашганки нарса тафтидан эрийди. Қалб жунбуши қаршисида денгиз пўртаналарию вулқон тўлғонишлари ўтаверсин. Қалб уйининг деворлари эҳтирос кучидан, унга жон таслим қилаётган туйғулар титроғидан ёришиб, нурланиб кетади:

Қизиб кетар ер томирлари...
Тунга илиқ бўйлар таралар.
Бирдан қайноқ ёз оқиб келар
Жимиб қолган боғлар оралаб.

(1979)

Ҳар икки томон — ҳам қалб, ҳам унинг ҳуфя меҳмони туйғу бу ўтли висолдан ширин ҳорғинликла тин олади. Кўпни кўрган, лекин ҳар сафар самимий, бутун борлиғи-ла ишққа берилган туйғу ўз кўксида пишиллаб ухлаб қолган уй эгаси — ўспирин қалбга енгил истеҳзо аралаш меҳр-ла тикилиб ётади:

Қизиган садолар сўнади,
Қуш каби чўчийди хаёли.
Кўксига капалак қўнади
Кулгиси келади аёлнинг...

Ифорли ўтларга кўмилар,
Тикилиб қолади осмонга.
Мастона кўзлари юмилар,
Капалак ёқади жувонга.

(1989)

Қалбда дақиқа сайин, соат сайин ўсиш-улғайиш кечади. Ҳали ақл ва онг бебошлигида, ҳали улар ҳар куйларга йўрғалаб юрганида қалб ўзлик сари, ўзликни таниш сари дастлабки қадамни қўяди. Бу қадам шунчалар мустаҳкам, жисмнинг томир-томирларига чуқур ботиб киргувчи бўладики, келгусида кутаётган не-не зўравонликлар, алдов ва фириблар уни ортга қайтаролмайди. Ўзликни англаган қалбга яшамоқ нақадар эркин, нақадар оғир. Унга қанча-қанча туйғулар келиб кетади, бири вафо, бири жафо кўрсатиб ўтаверади. Бироқ ўзлик ҳисси, англанган ўзликнинг бурчи қалб ўлмагунча ўлмайди. Бу ҳисни на-да алдаб, на-да авраб бўлади, унга фақат хиёнат қилиш мумкин. Хиёнат туни қалбнинг қазо тунига тўғри келади.

Ит базми қизиган ойсиз шомлардан
қизғониб обқочдим дарё дилимни.
Бу чиркин оғизлар...
синган каллалар...
иғводан, бўҳтондан осилган тиллар...
ҳирслар лашкарлари босган паллада
шоҳларин бўғизлаб ташлаган диллар.

(1989)

Энди қалб кўзи очиқ- у ҳар нарсани кўриб қолади, бор нарсани билиб олади. Ўзига ва ўзга қалбларга етган неки хўрлик, неки адолатсизлик бор бефарқ бўла олмайди, мўлтираб тура билмайди. У ҳар инсонга қалқон бўлгиси, борки қалб ҳуқуқи учун жангга киргиси келади. У ўзининг аслида нозиккина руҳини қай ерда кураш, қайси жойда хўрлик ҳимояси бор-ўша жабҳага сафарбар этади. Ўзига ва сирдош қалбларга Фаустдан шиор танлайди, уни уйдан чиқаверишга, эшиги тепасига қоқиб қўяди: «Ҳар куни курашга чиққан — яшашга ҳақли!»

Сўзларни қайрайлик,
дўстлар, жўралар,
ғафлат тўшагида ётмай, шошайлик:
яшамоқ, курашмоқ, ўлмоқ сирларин
болакайлар учун очайлик.

(1985)

Унинг бу уринишлари нақадар самимий, ўтли бўлса, шунчалар содда ва тажрибасиздир. У ўзи жангга кирмоқчи бўлган майдонда ҳалол ва мард олишув ҳеч қачон бўлмаслигини, бу ердаги ўйин қоидалари қоидасизликка, ғирромлик ва номардликка асосланганини ҳали англамайди. Унга олий ҳакам деб уқтиришгани Вақт, қачондир фурсати етиб келганида ҳам бу ерда янги олишувлар бўлаётгани боис чиқаражак ҳукмларига таҳрир киритишга мажбур бўлишини ўйламайди. Майдондаги қип-қизил тупроқнинг ҳар заррасида «куракка санчилган номард тиғидан» йиқилган баҳодирлар руҳи чинқираётганидан, уни бўлажак фириблардан огоҳ этаётганидан мутлақо бехабар. Қалб, жувонмард қисмат фақат пўлатдай тобланишни, ханжардай ўткирланишни хаёл қилади, холос:

Зулфиқор руҳ керак,
керак чин ёғду,
чин ишқ ёғдулари бағримга тўлсин,
жисмимни тобласин фақат чин оғриқ
чечаклар қоп-қора бўлса-да бўлсин.

(1989)

...Майдонда у узоқ туради, сабр-ла курашади, яловини ерга бермайди. Бу олишув асносида «не-не қобирғалари синиб, пайлари узилиб кетса-да» (А. Орипов), инграган овоз чиқармайди, оғзидаги қонни туфламайди, ортга чекинмайди. Унинг кетидан майдонга кирган неча-неча ҳайбаракаллачилар аллақачон текин томошабинга, иссиқ ҳолижой эгасига айланадилар. Уларнинг яна қанчаси бу жўмард қалб сирларини ёғийга сотади, ёғий занжирига ўзининг ожиз симларини улайди—қалбга тузоқ қўяди. Энг алам қиладигани, энг кулгилиси — бу нокас кимсалар ҳам ўзларининг ножинс қалбларини гўё куйлатадилар, ўшандан чиқариб ашъор битадилар. Қайсар қалбни ўз сафларига, ўзларининг «сангин салтанати», «наҳсдан бино бўлган ёзув шайтанати»га чорлайдилар:

Паноҳ сўрадимми боримни ечиб,
Ўзни урдимми ё бирон эшикка?
Қалтис лаҳзаларда оримдан кечиб,
Кирдимми сичқонлар кирган тешикка...
Болам, жоним болам,
бу гўзал ҳурлик,
унутма бу ҳурлик тўралган кунни!

(1991)

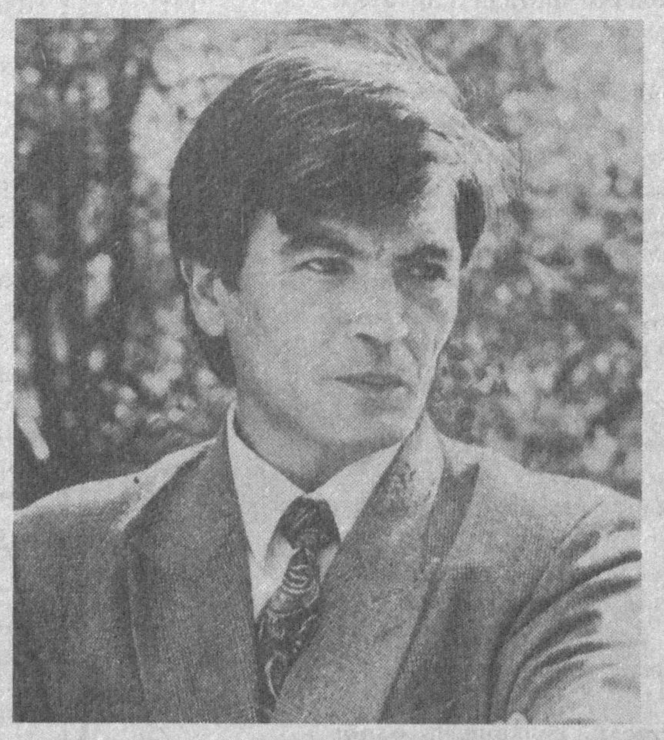

Шу «гўзал ҳурлик» билан, бу «ҳурлик тўралган кун» билан бир вақтда дунёга Шавкат Раҳмон деган шоир ҳам туғилади.

Бу ижодкор юракнинг овози, сози, ҳасрат ва қувончи ўзига қадар ва ўзи билан ёнма-ён ёзганларнинг бирортасини қайтармайди, ҳатто эслатмайди ҳам. Ўзбек шеърида бу қадар ўктам, бунчалик эркин, жасур овоз анчадан буён янграмаган, бармоқ ҳам худди аруз сингари тўниб, бир хиллашиб бораётган вазиятда уни бирдан янгилаб, яширин имкониятларини очажак шоир хийладан буён кутилаётганди. Бу шоир вазиятнинг эмас, қисматнинг шоири. Унга давр эмас, у даврга мавзу берарди, у даврни эмас уни давр тинглашини истарди. Охир-оқибатда у ўз тенгдошлари билан биргаликда не-не замондошларни ўзига қулоқ осишга мажбур этди, уларнинг тош қотган бағирларида туйғу, фикр чечагини ўстиришга эришди.

Шавкат Раҳмон шеърларини мутолаа қилар эканман, мен уларда шеърдан-да юксакроқ, санъатдан-да муҳимроқ жувонмард руҳни ҳис қиламан. Эслайсизми, Ч. Айтматовнинг «Кунда» романидаги она бўри Акбаранинг тунда Ойга қараб узоқ-узоқ увлаганларини. Болаларидан, туғилган, туққан ерларидан, жуфти Тошчайнардан ва энг аламиси зурёд қолдириш умидидан мосуво этилган бўри бировга шикоят этмайди, кимгадир ялиниб, аллақайдан нажот кутмайди, балки увлайди, аччиқ-аччиқ увлайди. Шоирнинг тубандаги мисралари худди ўшандай увлаш эмасми, миллатнинг забун ҳолидан, шўро оёғи остида топталган муборак Ватанининг пажмурда жисмидан ўртаниб куйиш эмасми?!

«Эл қирилди туркий ўлкада, эр қолмади — келди ажали, ким қонига ботди йўлкада, ким ғажилди намоз маҳали.» (1987)

«Дилим, дунё даъюсларидан қора терга ботган ғуломим, настариндай пок ҳисларидан туфдонларни қилган кулолим, жудо бўлдинг табиатингдан, бўғзингда бор бир шода мўлдир, жудо бўлдинг тариқатингдан, энди тинчиб қафасда ўлтир...» (1989)

Айни шундай шеърлар, аслида, истиқлол ҳақидаги фикрнинг, туйғунинг туғилиб вояга етишини, куч ва эътиқодга айланишини таъминлаган эди:

«Мармари қўрғонлар оёқларида умрини ёндирган дарвозабонлар... қутурган жаҳолат таёқларидан силласи қуриган дарёзабонлар... дунёнинг қайрақтош табоқларида кимларга йиғлади пари саболар.» (1988)

Бироқ ўша пайтлардаёқ шоирнинг умиди, ишончи, Худога айтгани бор эди. Чунки у Акбарадан фарқ қиларок ИНСОН эди, катта бир халқнинг, буюк бир миллатнинг вакили, оддий вакили ҳам эмас, ШОИРИ эди:

«Бир ёмон, бир узун, бир улкан йиғи, қайси бир жаврнинг аччиқ тортиғи. Оҳ, мунча айланар, мунча тўлғанар ичимда йилларнинг занглаган тиғи...» (1984)

«Сурилар бу темир пардалар, истибдоднинг туғлари қулар, моғор босган нурсиз қаърлардан милён озод руҳлилар турар.» (1987)

Кўринадики, шоир истиқлолни жим кутмаган, мустақилликни хомхаёл деб билган эмас, аксинча, уни жуда реал кўрган, аниқ ҳис қилган, унга етишув усулларини шеър руҳидан излаган. Ҳақиқий янги давр, ҳақиқий янги қаҳрамон бундан анча илгариёқ туғилган, вояга етаётган, ўзгаларни ҳам уйғониш йўлига, ўзликни таниш йўлига чорлаган эди.

Бироқ ҳар қанча самимий бўлмасин, ёлғиз миллатпарварликнинг ўзи билан шеър дунёга келмайди. Шеър дарднинг шундай изҳорики, унда дард ҳақидаги фикр эмас, туйғу, янаям тўғрироғи дарднинг айни ўзи намоён бўлади, шеър жисмида дард руҳи яшайди.

Шеърий санъатнинг шу каби юксак талаблари билан ёндошадиган бўлсак ҳам шоирнинг асарлари ҳар қандай эстетик синовларга дош беради. Унинг шеърларида шунчакилик, зўрма-зўракилик, ясашга мойиллик умуман сезилмайди. Аксинча, бутун мақсад, бутун изҳор юксак бадиий шаклларда юзага чиқади.

«Тун. Олмазор элас илғанар далаларнинг кенг оғушида. Оқиб ётар олтин жилғалар олмаларнинг сокин тушида. Шоввасида нурлар қайнаган хилватдаги жилғага бордим, тақдиридан ҳасрат айлаган ҳаста дилни қўйиб юбордим...» (1980)

Бу — рассом учун тайёр пейзаж парчаси бўлса, кинорежиссёр учун ниҳоятда тиниқ руҳий ҳолат ифодасидир...

Шавкат Раҳмон бир шеърида **«Ахир кимман ўзим мангуликка сал агар қиёсласак, Шавкат Раҳмон ким?»** деган савол қўяди. Бизнинг поёнига етаётган ушбу мулоҳазаларимиз шу саволга жавоб излаб қилинган ожиз уринишдир, холос.

Раҳмон ҚЎЧҚОР

ЯНГИ ЗАМОН, ЯНГИ АДАБИЁТ

Ҳар бир халқнинг адабиёти ва санъати гуллаган даврлари бўлган. Эрамиздан илгари VIII-V асрларда антик адабиёт, яъни юнон адабиёти етказган буюк даҳолар- Гомер, Софокл, Эсхил, Аристофан асарлари ҳозиргача жаҳон халқлари қалбини мафтун этиб келаяпти. Ундан кейин Рим адабиёти гуллади. XIV асрда инглиз адабиётида Шекспир, Марло, Гриннинг пайдо бўлиши билан дунё маданиятида янги кўтарилиш даври бошланади. XVIII асрда ижод этган Гёте, Шиллер Германияга шон-шуҳрат олиб келди.Гюго, Дюма, Стендал, Балзак, Флобер, Мопассан XIX аср француз адабиётини кўкларга кўтарди. Худди шу даврда рус адабиёти мисли кўрилмаган даражада ривожланди.

Хўш, ўзбек адабиёти тарихида унинг энг гуллаган вақти қайси асрга тўғри келади? Ишонч билан айтиш керакки, XX аср ўзбек маданияти ривожида алоҳида давр ҳисобланади. Чунки асрлар давомида бўш қолиб келган миллий адабиётимизнинг кемтик жойлари тўлдирилди. Хўш, кемтиклар нимадан иборат эди? Адабиётнинг юзини кўрсатадиган ажойиб, пухта, Европа андозаларига тўла жавоб берадиган румонлар яратилди, улар жаҳон бўйлаб қанот ёза бошлади. Энг қийин жанр драматургия пайдо бўлибгина қолмасдан, бақувват намуналарини бердики, бу намуналар ривож топган мамлакатларда яратилган пиесалар билан беллаша оладиган савияга етиб борди. Бунга Ҳамза, Фитрат, Яшин, Абдулла Қаҳҳор, Саид Аҳмад асарлари чет мамлакатларнинг саҳнасидан жой олиб, томошабинларнинг ижобий баҳосига сазовор бўлганини асос қилиб кўрсатиш мумкин. Ўтмишда публицистика куртак ҳолда эди, ҳозирги кунларда кўп очерк ва мақолаларни завқланиб ўқийсан, киши.

Адабиётшунослик ва адабий танқид қанчалик тараққий этиб кетганлигини гапириб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак. Миллий адабиёт тарихини, йирик намояндалар ижодларини кенг таҳлил қилиб берган юзлаб монография ва илмий тадқиқотлар пайдо бўлдики, булар адабиётимиздаги ютуқлар ва нуқсонларни кўз олдимизда яққол гавдалантиради.

Хуллас, XX асрда ўзбек адабиётида барча жанр ва хиллар ташкил топди, ривожланди, юксакликка қараб йўл олди.

Ўзбек адабиёти ҳеч бир замонда, ҳозирги асрдагичалик халқ ҳаёти ва курашини, қаҳрамон меҳнати ва кечирган азобларини, дарди ва изтиробларини, ютуқлари ва хурсандчилигини кенг ва чуқур акс эттирмаган.

Биринчидан, омманинг манфаатларини атрофлича ёритган, халқнинг маънавияти ҳақида қайғурган адабиётимиз мамлакатда тинчлик ва барқарорлик, тотувлик ва дўстликни баралла овоз билан куйлади, мадҳ этди, халқлар ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш учун улкан ҳисса қўшди ва қўшмоқда.

Иккинчидан, адабиётимиз оғир вақтларга, яъни мамлакатда руслаштириш кучайган даврларга қарамасдан, ўзбек тилини тўла сақлаб қолди, миллий тилни бойитди, унинг гўзаллигини, латофатини, саховати-ю, баркамоллигини исбот қилди. Мана, бой ўзбек адабиётининг фахр билан тилга олишга тўла арзийдиган ютуқлари. Бундан адабиётимиз ҳамиша силлиқ парвоз қилиб борди, деган хулоса келиб чиқмаслиги лозим. Тарихда жуда катта нуқсонлар, хатолар, фожиалар юз бердики, буларни ҳеч қачон эсдан чиқариб бўлмайди. Шахсга сиғиниш даври, мудҳиш 37-йил адабиёт бошига жуда катта кулфатларни келтирди, истеъдодли адибларимизни ҳаётдан юлиб олди, тоталитар мафкура адабиётимизнинг тараққиётига тўсиқлик қилди.

Лекин бу фожиа ва хатоларни рўкач қилиб, бутун бошли адабиётнинг, адибларнинг ижодий меҳнатларини, уларнинг эришган бадиий муваффақиятларини инкор қилиш, йўққа чиқариш инсофдан эмас. Охирги вақтларда «Ўзбек адабиёти икки дарё оралиғида қолиб кетган, инқирозга учраган, таназзулни бошидан кечирган, адиблари манқуртга айланиб қолган», деган гаплар ондасонда бўлса-да матбуот саҳифаларида, турли йиғинларда эшитилиб қолмоқда. Бундай фикрларни айтаётганлар коммунистик мафкурани асос қилиб келтирмоқдалар ва ижодларида қандайдир йўсинда бундай мафкура акс эттан муаллифларни танқид қилмоқдалар. «Ғафур Ғуломнинг номи XXI асрда бутунлай унутилиб кетади, Уйғун ва Яшинлар адабиётда нима қилиб қўйишибди, улар мадҳиябозликдан юқори кўтарила олмаганлар», деганлар учраб турибди. Бундай фикрларга асло қўшилиб бўлмайди.

Бадиий адабиётни, унинг тақдири ва ривожини фақат мафкурага боғлаб қўймаслик керак. Эрамиздан олдинги жамиятдан бошлаб, ҳозирги кунларгача мамлакатлар қанча-қанча мафкураларни бошдан ўтказмаган!.. Социализм ўзигача бўлган мафкураларни инкор этиб, коммунизм асосидаги мафкурага асосланган эди. Ҳозирги кунда биз Ўзбекистонда ўзимизга хос, ўзимизга мос мафкурани яратяпмиз. Мафкура соҳасидаги бу ўзгаришларни айтишдан мақсад шуки, адабиёт, унда пайдо бўлган бадиий дурдоналар мафкуранинг ҳосиласига, адиблар эса манқуртларга айланиб қолмаганлигини таъкидлашдир.

Аввало, адабий асарларга маҳорат нуқтаи назаридан, санъат талабларидан келиб чиқиб, бадиий дурдоналар сифатида ёндашишимиз лозим. Эсхил, Шекспир, Гёте, Л. Толстой, Навоий, Бобур ижодлари турли-туман мафкураларни енгиб, асрлар оша янги-янги авлодларга етиб келганининг боиси ҳам уларнинг юксак савиядаги адабий намуналар эканида. Шу маънода Шўро даврида битилган асарларга кўз ташласак, истеъдодли қаламкашлар тазйиқлар, тўсиқларга қарамасдан, уларни енгиб ўтиб, фавворадай отилиб чиқиб, бутун умрларини халққа, адабиётга хизмат қилишга бағишлаганини кўрамиз. Бунинг самараси туфайли халқимиз жуда кўп бадиий дурдоналарга эга бўлди. Тўғри, бир қанча асарларда давр ўз кучини кўрсатган, замонасозлик акс эттан. Бу ўша замоннинг даъвати ва хатоси эди. Шу хатони рўкач қилиб, адибларнинг ижодий хизматини йўққа чиқариш ўринсиздир.

Инсоннинг гўзаллигини мадҳ этиш XX аср адабиётининг асосий леймотивидир. Хўш, бу гўзаллик нималарда намоён бўлади? Тинчлик ва дўстликни мадҳ этишда, мардона меҳнатга чорлашда, мамлакатни ривожлантиришга ҳисса қўшишда, ватанпарварликни мустаҳкамлашда, чин севгини эътироф этишда, душманга нафрат уйғотишда, шуҳратпарастлик, порахўрлик иллатларини фош қилишда, хуллас, барча чиркин, разил, ярамас иллатларни қоралашда кўринади. Мана, меҳнатга оид бир мисол:

Менга деса агар тош
ёғмайдими?
Барибир, пахтани терамиз!
Бир дона ҳам кўсак
қолдирмасдан,
Ҳукуматга тўплаб берамиз.

Бу мавзудаги кўп асарлар шундай руҳ билан йўғрилган эди. Президентимиз Ислом Каримов жонбозлик билан меҳнат қилишга даъват этиши ҳам бежиз эмас. XX аср адабиётининг бутун йўналиши юқоридаги масалаларни ёритишга, илғор ғояларни таъкидлашга қаратилган. Оддий кўз билан қарасак ҳам кўриниб турибдики, яқин ўтмишда кўтарилган кўп масалалар янги давр — мустақилликнинг вазифа ва талаблари билан ҳамоҳангдир.

Кейинги вақтда, айниқса, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да бошланган баҳсда социалистик реализм методи устида жиддий мулоҳазалар юритилмоқда. Баъзи ҳамкасбларимиз социалистик реализм адабиётнинг оёғидаги кишан эди, барча балоларга гирифтор қилган шу «сохта» метод деб қарамоқдалар. Соц. реализмнинг ижобий жиҳатлари ҳам мавжудлигини эътироф этган адабиётшунослар ҳам анча топилади. Ҳар бир нарсанинг мусбат ва манфий тамойилларини аниқлашда унинг моҳиятига, берган самараларига қараб хулоса чиқарсак тўғри бўларди. Хўш, соц. реализм адабиёт тарихида ва тақдирида қандай аҳамият касб этди? Ҳақиқатни чуқуррок тушунишимиз учун унинг туб мазмунига назар ташлайлик. Собиқ иттифоқ ёзувчилар уюшмасининг низомида соц. реализмга аниқ таъриф берилган. Бу метод биринчи навбатда воқеаликни ҳаққоний акс эттириши лозим. Иккинчидан, у ҳаётни тарихан конкрет ва революцион ривожда тасвир этишни талаб қилади. Учинчидан эса, бу метод адабиётга кенг имкониятлар бериб, эркин ижод этишга, мазмун ва шаклнинг барча тур ва хилларида ташаббус кўрсатишга, истеъдоднинг индивидуал хусусиятларини намоён этишга чорлайди. Шу билан бирга бадиий воситалар ва услубларни бойитишга ва турлича бўлишига, ижоднинг барча соҳаларида моҳирликни рўёбга чиқаришга даъват этади. Ҳар бир ижтимоий тузум ўзидан олдинги ўтган тузумнинг ижобий томонларини олганидек, соц. реализм ҳам танқидий реализмнинг илғор жиҳатларини ўзлаштиришга уринган. Тўғри, соц. реализмга коммунистик мафкура ва партиявийлик ёпиштирилиб, унинг ғоявий йўналишига катта зарар етказилди ва адабиётнинг ривожига тўсқинлик қилинди. Лекин шуларни байроқ қилиб олиб, соц. реализмга ижирғаниб қараш, юқорида қайд этилган фазилатларидан кўз юмиш инсофдан бўлмас. Ҳақиқий талант эгалари соц. реализмнинг ижобий тамойилларидан моҳирлик билан фойдаланиб, заиф, нуқсонли жиҳатларини четлаб ўтиб, даврнинг ҳукмрон мафкураси тазйиқидан баланд туриб, ўзларининг баркамол бадиий асарларида ҳақиқатга содиқ қолиб ижод этишган. Бир қанча пухта, бадиий етук асарларнинг ўша соц. реализм ҳукмрон замонда ёзилгани бежиз эмас. Шу сабабдан соц. реализмни «сохта» метод деб, Шўро давридаги адабиётни эса фожиалардан, чалкашликдан, ёлғончиликдан иборат деб характерлашга асло қўшилиб бўлмайди.

Айрим танқидчилар юқоридаги концепциядан келиб чиқиб, XX аср адабиётини асосан бешолти нафар адиб ижодидан иборат, деб таърифлаб, қолганларини халққа, жамиятга, мустақилликка зид ижод қилганликда айблаш йўлига ўтиб олмоқдалар. Улар ўз қарашларининг исботи учун юқоридаги адибларимизнинг Шўро сиёсатига қарши айтган гапларини ва асарларини кўпиртириб, уларни миллий қаҳрамонларга айлантирмоқдалар ёки социалистик тузумга хайрихоҳликларини ифодаловчи материалларни рўкач қилиб камситиш йўлига ўтмоқдалар. Ахир, вазиятга қараб ҳадеб товланаверсак, кимларнингдир фикрларини асос илиб олиб адашаверсак — бу ҳақиқатга, фанга хиёнат-ку! Асосий қонун, ҳақиқат мезони — ҳар бир ижодкорнинг, ҳар бир асарнинг мусбат ва манфий томонларини оширмасдан, шу билан бирга камситмасдан очиб беришдан иборат-ку!

Бирёқлама қарашлар оқибатида адабиётимизни тор қолипга киритиб қўйяпмиз.

Ҳеч қачон эсдан чиқармаслигимиз керакки, XX аср адабиёти бой ва ранг-баранг, кенг кўламли катта адабиёт. А. Қодирийнинг ҳам, Чўлпоннинг ҳам, Ойбек ва Абдулла Қаҳҳорнинг ҳам, Яшин ва Уйғунларнинг ҳам адабиётни ривожлантиришда, жамиятда, халқ оммасининг қалбида ўз ўрни ва ҳурмати бор. Бирининг қилган ишини иккинчилари ёки учинчилари қилмаган. Ҳар бирлари ўз мавзулари, масалалари, қаҳрамонлари, ўз услублари билан бадиий оламни бойитганлар. Шу сабабдан ҳам бирини кўтариб, иккинчисини камситмаслигимиз ёки бир-бирига қарши қўймаслигимиз лозим. Ҳар бир қаламкашга холисона ёндашиб, ўз ўрнига қараб баҳоласак адолатли иш қилган, уларнинг қадрига етган бўламиз.

Соц. реализм нуқсонлари хусусида гап кетганда, уни яна икки масалага, яъни миллийлик ва сиёсатга олиб бориб боғлашади.

Ҳақиқатан ҳам бу метод адабиётда миллийликни тўла ёритишга маълум даражада халақит берди. Байналмилалликка катта урғу қилиниб, адабиётнинг йўналишини асосан шу томонга буришлари туфайли миллийликни ифодалашда баъзан заифлик, ожизлик қилиб қолди. Лекин миллийликни фақаттина ўз қобиғига ўралиб қолишдан иборат, деб тушунмаслигимиз даркор. Ёзувчи тор миллий қобиқни ёриб чиққандагина ўз асарларида умумбашарий муаммоларни қўя билади, халқлар кўнглидаги дардларни куйлай олади. Классикларимиз Навоий, Бобур, Огаҳий шу тарзда ижод этиб, машҳур бўлиб кетганлар. Ҳеч қайси адиб тор миллий заминда шуҳрат қозонмаган. Яна бир гап шуки, миллийлик қотиб қолган тушунча эмас. Жамиятнинг тараққиёти, замоннинг ўзгаришлари билан миллийлик тушунчаси ҳам бойиб боради. Ҳозирги кундаги миллийликни XIX асрдаги миллийликнинг айнан ўзи, деб бўлмайди. Энди миллийлик умумбашарий, байналмилал мотивларни ўзида гавдалантиради.

Нимагадир гуманитар соҳадаги айрим олимлар «сиёсий» деган терминдан худди ўтдан қўрққандай қўрқадилар. Бир олим телевидениедан чиқиб, биз «сиёсатсиз, мафкурасиз фалсафа яратамиз», деб қолса бўладими! Шунга ўхшаш фикрдагилар танқидчилар ичидан ҳам топилади.

Шўро давридаги сиёсатни қурол қилиб олиб, ҳозирги адабиётни ҳам сиёсатдан, иложи бўлса, мафкурадан маҳрум қилмоқчи бўлишади. Булар ҳаммаси адабиётнинг ижтимоий мавқеини пасайтиришга олиб бориши турган гап. Яқин ўтмишда сиёсат адабиётга соя солганлиги маълум. Аммо шу нарса аниқки, фалсафани ҳам, адабиётни ҳам сиёсатсиз, мафкурасиз яратиб бўлмайди. Ҳамма гап шундаки, лозим бўлган тақдирда сиёсатдан усталик билан фойдаланиб, уни мустақилликка хизмат қилдирсак, уни мустаҳкамлашга қаратсак, янги давримизнинг талаб ва вазифаларига бўйсундирсак муддаомизга етган бўламиз, адабиётимизнинг савиясини ҳам ғоявий, ҳам бадиий жиҳатдан кўтарган бўламиз, ҳақиқатга эришамиз.

Маълумки, бирон-бир пешқадам адиб йўқ, у жамиятдаги жиддий воқеа ва ҳодисаларга ўзининг муносабатини билдирмаган бўлсин. Тўғри, шўро даврида бу анъана авж олиб, кенг илдиз отиб кетди. Бирорта жиддий сана келса ёки каттароқ воқеа юз берса, халқ хўжалигининг бир тармоғида режалар бажарилган бўлса, албатта, очерк, шеър ёки мақола билан жавоб берилларди. Бу бағишлов-календар материалларнинг кўпи шошиб ёзилганлиги учун ҳам заиф, юзаки чиқиб қолган. Лекин шу билан бирга атоқли санъаткорларимиз қаламига тааллуқли бўлган талай очерклар, шеърлар ва мақолалар даврнинг бадиий акси бўлиб, адабиёт тарихидан мангу жой олиб қолишига ҳақлидир. Чунки уларда халқ оммасининг ҳис-туйғулари, қувончлари, изтироблари, меҳнатининг жозибаси ва азоби ўз ифодасини топган. Бу ҳол тарихий саналарга, воқеаларга бағишланган «календар» асарларнинг барчасини назар-писанд этмасликка асос бермайди.

Биз XX аср ўзбек адабиёти ҳақида дилда сақланиб турган фикрларимизни изҳор этдик. Бу мақолада XX аср ўзбек адабиётининг ижобий хусусиятларига кўпроқ урғу бердик. Лекин бундан муаллиф тоталитаризм замонида яратилган адабиётни тоза мақтади, шўро сиёсатига хайрихоҳлик билдирди, деган хулоса асло чиқмаслиги керак. Фанда энг ёмон иллат — вазиятга қараб товланавериш. Агарда ўтмишда хато қилган бўлсак, эътироф этиб, бўйнимизга олиб, уни тўғрилаш — бу мардлик.

Келинг, ҳақиқат бизнинг абадий ҳамроҳимиз бўлсин.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ

БАҲС

ДОСТОЕВСКИЙ МОДЕРНЧИ БЎЛГАНМИ?

Тарихга қараганда келажак ҳақида гапириш одамга мароқлироқ туюлади. Келажак ҳақида гапирар экан, одам бир томондан — яхшилик томонидан туриб гапиради. Негаки, келажакка унинг ўзиям даҳлдор. Дарвоқе, бугун адабиётда ажиб ўзгаришлар кузатилмоқда. Бизда 80-йиллар оғизга туша бошлаган «модернизм» сўзи бугунга келиб ёшлар орасида оммалашиб кетди, оқибатда бугун атиги шу оқим билан боғлиқ бир-иккита атама ва ёзувчи-шоир номинигина биладиган ёшлар гуруҳи вужудга келди. Бу ёшларнинг қалбида пинҳон (баъзан ошкор) тутган даъволар битта: «Октябр тўнтаришидан кейин бизда чинакам адабиётга йўл берилган эмас, яратилган румону достонлар ўзбек адабиётини жаҳон миқёсига олиб чиқолмади. Адабиётда дунёвий миқёсларда фикрлайдиган қаҳрамон яратилмади. Борлари ҳам йўқ нарсалар учун ўзини курашга чоғлаб юради». Ҳа, биз бетгачопар бўлиб қолдик. Биз бугунги адабиёт билан келишолмай, уни ўқиёлмай қолдик. Нега шундай бўлди? Оталаримиз, акаларимиз йиллаб ўтириб, кўз нурини тўкиб яратган асарларини «бу ҳақиқий адабиёт эмас», деб инкор қилиш кайфияти қалбимизга қаердан кириб келди? Бу даҳрий кайфиятнинг биз қувонаётганчалик яхши томонлари нимада? Ўзимиз бирор нарсани қойил қила оляпмизми? «Модернизм, янги адабиёт» деяпмизу, рад этаётганимиз — бор румонлардан, қиссалардан юксакроқ бирорта асар яратилдими адабиётимизда? Афсуски, йўқ. Биз фақат совет даври адабиёти амал қилган концепция аллақачон, асримиз бошларидаёқ инқирозга юз тутганини, адабиёт оламида биз ўқиб ўргангандан мутлақо бошқа, кашф этган дунёмизга тамоман тескари адабиёт мавжудлигини илғай бошладик. Ва бу адабиётга ҳозир соф санъат деб қарамоқдамиз.

Бирхил қўшиқни қайта-қайта эшитавериш одамни зериктиради ва ҳатто бездиради. Бизда шундай бўлдимикин? Бирхилликдан зерикдикми биз? Маъносизлик, мадҳиябозлик зериктирмадими бизни? Чамаси, шундай бўлди. Белини маҳкам боғлаб, пахта далаларини мардонавор кезадиган, ўзи тўла англаб етмаган ғоялар учун жониниям беришга тайёр турган қаҳрамонлар зериктириб қўйди бизни. Асарлар давр руҳига тўла мослаб ёзилди. Шунинг учун ҳам уларда Инсон йўқ. Адабиёт публицистикага ўхшаб қолди. Инсон шодмонлик ва шукроналикни куйлашда элемент сифатида фойдаланилди. Ёхуд жамиятда ҳукм сураётган иллатларни даф қилиш учун худди ҳаво десантчиларидек сафарбар этилди. Адабиёт тўла мафкуралашди. Ундан диндорлар, аристократлар, порахўр ва юлғичлар, антисоветчилар, хотинбоз эркаклар ва шаллақи хотинларнинг таъзирини берадиган қамчи сифатида фойдаланилди. Шунданми, юм-юм йиғлатадиган дидактик номалар юзага келди. Китобхонлар буларни ўқиб, тириклигида онасининг қадрига етмаган нотавон фарзандни ичи-ичидан койиди. Ёзувчи бундан илҳомланиб иккинчи румонни яратди. Худди шу зайл ўнлаб румонлар ёзилди бизда. Совет мафкурачилари учун бу жуда керак эди: халқ қанчалик майда-чуйдага ўралашса, дард шунчаклик унутиларди.

Маълумки, модерн адабиёти асримиз бошларида дунёга келган эди. Бу оқим «ота»ларидан бири француз адиби Марсел Пруст «Йўқотилган вақтни излаб» туркум румонининг биринчи китобини 1907 йили ёзишга ўтирганди. Худди мана шу даврга келиб адабиётда сўз айтиш ва ифода услуби, сюжет мутлақо ўзгарди. Модернчилар адабий анъаналардан тамоман воз кечдилар.

Адабиётда инсон бош омилга айланди. Инсон орзу-умидлари, изтироблари, бахти ва бахтсизлиги баралла куйланди. Инсон психологик ва ҳатто биологик томонидан (Григор Замза образи) чуқур таҳлил қилина бошланди. Адабиёт энди тарбия воситаси эмас, инсонни шафқатсиз тадқиқ қилиш марказига айланди.

Модерн адабиётидаги бош хусусиятлардан бири — тушкунчилик. Лекин бу унинг ўзагини ташкил қилмайди. Бу ерда бундан-да сирлироқ нарса бор. Ф. Достоевскийнинг «Телба» асаридаги Мишкин билан Ф. Кафканинг «Жараён» асари қаҳрамони Йозеф К. ўртасида қисман ўхшашлик бор. Ҳар иккаласи ҳам дард чекади, азобланади. Лекин уларни тутиб турган, майдонга олиб чиққан омиллар бошқа-бошқа. Мишкин жаҳолат ботқоғига ботган чиркин жамиятдан гўзаллик, муҳаббат қидираётган ошиқ йигит, адибнинг буржуйларга ва умуман жамиятга нафратининг ифодаси эди. Достоевскийда нафрат шу даражада кучлики, бу жамиятда Мишкиндек гўзал қалбли инсон вояга етишига ишонмасди. Мишкинни бу ифлос жамиятдан қизғонарди. Шунинг учун ҳам у қаҳрамонини «импорт» қилди, яъни Варшавадан олиб келди. Кафка қаҳрамони Йозеф К. эса айблов курсисида ўтириб, саволларга жавоб бераётган, айби нима эканлигини тўла англаб етмаган, кўнглининг бир бурчида «нима учун» деган савол ҳам туғилмаган, аксинча, итоаткорона бош эгиб, айни дамда жазонинг муқаррар эканлигини сезиб, оёқлари қалтириб ўтирган одам образидир. Бу Кафканинг ўзи... айни пайтда ўз қўли ва ақл-заковати билан яратган улкан ихтиролари қўйнида жон бераётган ИНСОН образидир. Бу фожеанинг олдини ҳеч қандай инсонпарвар, адолатли тузум ололмайди. Балки шу тузумнинг ўзи унинг жонини эговлайди. Йозеф К. тирикликдан азоб чекади. Бу модерн адабиётигагина хос дунёқарашдир. Хуллас, XX аср бошларига келиб адабиётда концепция шу тарзда кескин ўзгариб кетди. Қаҳрамонларнинг дунёга, тарих ва маданиятга, келажакка қарашлари теран фалсафий аҳамият касб этди (Буни модернчиларнинг яна бир хусусияти, дейиш мумкин). Негаки, танқидий реализмда бунга етакчи омил деб қаралмас, мабодо шундай қаҳрамонлар учраб қолса, ёзувчи нореалистликда айбланарди. Шунинг учун ҳам Жойс, Пруст ва Кафканинг собиқ совет иттифоқига ташрифи амалга ошмади, қийин кечди. Жузъий ҳаракатлар бўлди: Пруст асарлари Москвада 1934-1938 йиллари, Жойснинг «Уллис»и («Интернациональная литература»да) 1935-1936 йиллари қисман эълон қилинди. Кафка булардан бироз кейинроқ, 1963 йили Россияга кириб келди. Шу йиллари «Иностранная литература»да унинг «Эврилиш»и ва «Жазо колонияси» новеллалари нашр этилди. Аммо бу ёзувчилар ўша йиллари ва ҳатто ундан олдинроқ ҳам латиш, эстон, грузин, арман тилларига таржима қилинганди. «1950-йилларда хорижга чиқиш шарафига муяссар бўлган совет адиблари бир нарсадан шикоят қилишарди, — деб ёзади рус адабиётшуноси Лев Копелев. — Биз қаерда халқаро адабиёт муаммолари ҳақида суҳбатлашсак, Кафка ҳақидаги фикримизни сўрашарди. Ҳаммамиз бу исмни илк бор эшитаётган эдик. Шунинг учун ҳам у бизга ҳеч нарсани англатмас ва бу ҳолдан жуда уялардик». Дунёқарашлари коммунистик мафкурага тамоман зид бўлган бу уч адибнинг собиқ совет диёрига ташрифи осон кечмаган, албатта. Лекин шунга қарамай уларнинг асарлари асосан Россия ва юқорида тилга олинган халқлар тилига 80-йиллардаёқ тўла таржима қилиниб бўлинди. Улар ижоди ҳақида ўнлаб тадқиқот ишлари амалга оширилди. Бизда эса ҳозиргача Кафка ва Жойснинг учтўртта ҳикояларигина ўзбек тилида эълон этилган холос. Тадқиқотлар ҳақида гапирмасаям бўлади. Балки шундандир, бизда ҳалиҳамон «модернизм» деса ёқа олиб талашадиган ёзувчи ва адабиётчилар бисёр. Очиғи, кўпчилигимиз тасаввуримизда бу сўз аллақандай олифта хорижий матоҳ тусида гавдаланади. Чунки бу ҳақда деярли ҳеч нарса билмаймиз. Билганимиз: «модернизм мураккаб санъат, уни ҳаммаям тушунавермайди».

Кўпам умидсиз бўлиш яхши эмас. Юқорида айтганимиздек, 70-80-йиллардаёқ бизда янги адабиёт эпкинлари эса бошлаган эди. Мурод Муҳаммад Дўст, Аҳмад Аъзам, Олим Отахон, Хуршид Дўстмуҳаммад, Баҳром Рўзимуҳаммад, Назар Эшонқул ва ёш ёзувчиларимиздан Шодиқул Ҳамроев, Хайруллоларнинг изланишлари анъанавий адабиёт билан навқирон адабиёт орасига аллақачон чегара ташлаб улгурди.

Ўрол СОДИҚ

Икром ОТАМУРОД

СОҒИНЧИМНИ СИМИРАР ХОТИР

Тунги дарё — узала тушган қилич.
Бўлак-бўлак туннинг кўҳна ёстиғи,
оқиб ётар-р туш-ш-лари...
бўлак-бўлак...

Тунги дарё... чайқала-чайқала,
тўлғона-тўлғона...
тилик-тилик тилар шабада кўксин...
Тунги дарё...
Бойқуш овози — ҳаросат...
Сукунат — тоғолча бошида рўмол
сочвоқлари сочилиб-сочилиб...

Тунги дарё...
Юлдузлардан бўсалар олиб,
сочларини тарайди ойнинг...
Тунги дарё...

X X X

Кўнглум, мендан бўлак киминг бор сенинг,
Кўнглум, сендан бошқа менинг кимим бор?!
На десанг дегувчи — ёлғизим менинг,
не айтсам айттувчи — ўзинг хокисор...

Кўнглум, мени тушунгувчи ўзингсан фақат,
Кўнглум, фақат сени англаб еттувчи ўзим.
Менинг вужудимда улғаяр тоқат,
сенинг вужудингда ғунчалар тўзим...

Кўнглум, ғамларимнинг ашклари — дарё,
Кўнглум, армонларинг қайғулари тоғ.
Кўнглум, сени қаърига тортар бу дарё,
Кўнглум, мени янчиб кетади бу тоғ...

Даҳри дун дайрида чирпираган гард —
Кўнглум, бир кун кетамиз, чиқармай натоғ...
Кимгадир қолдириб ғарибгина дард,
кимгадир қолдириб ғарибгина доғ...

X X X

Уйимда яшайди бир соғинч,
бир соғинч —
Қашқадайро.
Хотирим сўқмоқлари — боғич,
армоним йўллари — айро.
Қизғалдоқ сочвоғи узилар,
синади кўзигул тақсими.
Сариқ тол буғдойлар чўзилар —
бош қўйиб соғинган кўксима.

Ҳуриллаб эсса гар, ногаҳон,
қадрнинг париваш насими.
Кўнглум кўтарилар,
кўтарилар аён,
эшитсам Қашқадайро сасини.

Келса, келаверса эшикни очиб,
тортинмай кунми ё тунлари.
Унитар ўзини —
селобин сочиб
боролмайин қолган кунларим.

Меҳрлар товланиб тўкилар —
бағрига босади бағрини.
Соғинчлар пойида букилар —
тошқотган зиналар сағрини.

Кенгаяди,
кенгликлар тахлит,
совуқ деворларни кийган хоналар.
Бир лаҳза яйрайди
тўрт ёғи яхлит,
олис кенгликларни ёналаб...

Олис кенгликларда...
тонг отур...
сас бериб руҳимда сиёғи...
Қашқадайро —
соғинчимни симирган хотир,
Қашқадайро —
соғинчимнинг узун қиёғи...

X X X

Изғирин ялаган сирпанчиқ,
тишларини ғичирлатар ях.
Букланиб тортади қирчанғи,
тойрилиб судралар чорчах.

Ойнадан сийрилган тариқдай,
болалар учади яхмалак.
Шовушдан бўғриққан ариқда —
музларга ёнбошлар чархпалак.

Томларнинг бошлари нам тортиб,
хазорисвон уфлайди ўхтин.
Тарновлар қошига ёй тортиб,
даричалар қантарар нўхта.

Нор чавандоз ётади шикан,
титрар — безгак кўксин тилади.
Эски дўсти Рўзиникидан
кўпкарига хабар келади...

X X X

Таътил тугар. Яна шаҳарга
Икром — ғариб жуссанг йўл олар.
Дов бермас қайрилиб қарарга —
юрагинг узилиб қолар.

Қайтасан, ёдларингни олиб:
Қашқадайро — титилган тасма.
Соғинчларин кангулунгга солиб —
термулганча қолади Касби...

Қум босиб, чашмалари йиттан,
қайранглари шўриш ютган жар.
Лайлаклари қайтмайин кеттан —
доғин сўрган Султон Мирҳайдар...

Тўриқлар дупиридан босмон,
тўлғаниб-тўлғаниб тушган бўз.
Янтоқларнинг ялаги — осмон,
қўзигуллар мунчоғи — юлдуз...

Қизғалдоқлар ноласи — тўрғай,
неларнидир сўйлар живиллаб.
Поезд пойи остидан пай-пай,
тўкилади йўллар шивиллаб...

Қарайсан, вагон ойнасидан ой
кокилларин энкайтиради.
Кенгликларга айландинг бир ой,
бир ой руҳинг кенгайтиради...

Таътил тугар. Яна шаҳарга
Икром — ғариб жуссанг йўл олар.
Дов бермас қайрилиб қарарга —
юрагинг узилиб қолар.

x x x

Узоқларда иккита қора
кетиб борар...
Ғира-шира илғайди нигоҳ...
Сингигандек қумнинг қаърига
икки томчи...
Кўринмай кетар... Уфқ бағри оч...
Қора рўмолини бошига танғиб
чўккалайди тун...

x x x

Субҳисодиқ. Йўл чиннидай тоза,
тун тахмонига тахланган чанглар.
Шудрингларга чўмиб ҳавоза,
насимларга босади танглай.

.... бир қиз — кокиллари зар,
тонг бағрига кирар сузилиб.
Қадамлари йўл бетин безар,
райҳонларга илки чўзилиб...

x x x

Келиш —
кетишнинг қайтуви...
Кетиш —
келишнинг қайтуви...
Қайтув=келиш+ кетиш...

x x x

Хатом ўзимники, айбим ўзимники,
ўзимман савол, ўзимман жавоб.
Ортса фақат ортар ўзимга юкин,
тортса фақат тортар ўзимга явоб.

Бўлса фақат бўлар ўзимнинг ўзи,
тўлса фақат тўлар ўзимнинг чашмим.
Дурри ғалтон зорларим тўзир,
лаъли рахшон хорларим ташна.

Таъна қилса қилар ўзимга фақат,
нигоҳин қадаса ўзимга қадар.
Озоримни севади тоқат,
озоримни ювади кадар.

Ўзим ўртанаман, ўзим тинаман,
азобда қоврилар ўзимнинг жоним.
Ўзим кўтараман, ўзим синаман —
сабий синони.

Қутлаймиз!

Миразиз АЪЗАМ —60ёшда

ШЕЪРЛАРИ ЎЗИГА ЎХШАЙДИ

Миразиз Аъзам ижодкор дўстлари Абдулла Орипов, Омон Матжон, Рауф Парфи ва Машраб Бобоев билан. 1975 йил.

Бугунги энг яхши ўзбек шоирларининг «Мен тутқунлик ва турғунлик даврларида эрк ва озодликни куйлаганман», дейишга ҳаққи бор. Аслида ҳам, оғир тазйиқ ва қатағонлар даврида яшаб ижод этган Зулфия, Шукрулло, Асқад Мухтор каби адиблар ижодида она юрт ёки шахс эрки ҳақидаги шеърлар бор. Ёки улар ортидан бориб, шеърият яловини кўтарган Э.Воҳидов, А. Орипов, М. Али, Р.Парфи, Г. Нуриллаева, О.Матжон, М.Аъзам, Ч. Эргаш сингари шоирлар ижодида ҳам юрт эрки, озодлиги оҳанглари баланд.

Албатта, бу шоирлар истиқлолни турли усул ва услубларда куйладилар. Юқорида номи саналган шоирлардан бири — Миразиз Аъзам бу ҳақда шундай дейди. «Мустақиллик, Ватан, Озодлик» кеча бизнинг ширин изтиробимиз, титраб турган умидимиз эди. Биз — яъни шундай изтироб-умидлар билан яшаётганлар аксар шу ҳақда ёзардик. Лекин овозимизни эшитишни истамаганлар, шеъримизни ўқишдан ва ўқитишдан қўрқадиганлар кўплиги учун ёзувларимиз стол тортмаларида қолиб кетар, сейфларга солиб қулфлаб қўйилар, шунга кўра, биз гапимизни гоҳ шивирлаб, гоҳ рамзлар, имо-ишоралар, қиёслар билан айтардик. Овозимиз янгроқ чиқмаса ҳам, ўқувчилар англаб оларди фикрларимизни...»

М. Аъзам ижодини болалар шоири сифатида бошлаган. Унинг илк шеърларида Ватан эрки ва мустақиллиги мавзуи муҳим эди. Назаримизда шоир бир пайтлар озодлик бизларга насиб этмайди, ҳеч бўлмаса болаларимизни шу руҳда тарбиялайлик, деган эътиқод билан қалам юритганга ўхшайди. Негаки, у болалар учун ёзган энг яхши шеърларига шеър мавзуи кўтарган даражада мардлик ва ватанпарварлик, юртга эътиқод ва ишонч ҳақидаги энг муҳим фикрларини сингдириб юборишга интилган. Биз бу ўринда «Бир чўнтак ёнғоқ» туркумини, «Биз енгамиз бўронларни», «Тил дарси» шеърларини эслагимиз келади. Негаки, худди ўша туркум ва шеърларда рамзлар, имо-ишоралар, қиёслар орқали озодлик, истиқлол ғоялари куйланган. Шоирнинг ўзи айтганидек: «Ёнғоқ бу — бир баҳона». Болаларнинг ёнғоқ ўйини баҳонасида у инсон эрки, ватан истиқлоли, тутқунлик сабаблари ва ундан қутулиш йўллари хусусида ўй сурган, фикрларини шу детал воситасида қоғозга туширган. «Бир чўнтак ёнғоқ»да «пахтадай бўлиқ ёнғоқ» ўзбек деҳқонининг рамзи бўлса, «шалдир-шулдур қиладиган, ноўрин куладиган» пуч ёнғоқ — империячилар тимсоли. «касал ёнғоқ»да эса халқимизнинг ўша пайтдаги аҳволи «тунги меҳмонку бу деб» ичига «қурт»ни киритган ёнғоқ ҳолига муқояса этилди.

Сени уй қилиб олгач,
Ҳолдан тойиб батамом,
Чақирдингми ёрдамга,
Келмадимми, митти жом?
Майда тошвишлар билан,
Унутдимми сени мен?
Ёнғоққинам, кичкинам,
Йиқилибсан, ахир сен.
Мени кечир азизим,
Кўрсатиб зўр кунини,
Бир додини берайин,
Топиб олсин инини...

Шоир наздида эътиқодли кишилар ҳушёр бўлмагани учун халқ шу хил касал ёнғоқ ҳолига тушган. Муаллиф ёнғоқ ўйинининг шеърий тавсифини бериш баҳонасида шеърхонларни Ватан ва халқ аҳволидан огоҳ этиб, ҳушёр бўлишга чақиради.

М. Аъзам кўплаб шеърларида болалар дилида миллий ғурур ҳиссини, Ватанни севиш туйғусини уйғотиш учун тинимсиз ўйлаётган, ҳар бир имкониятини ишга солаётган ижодкор сиймосида кўринади. Шоир болалар учун олтита тўплам чоп эттирди. Уларнинг ҳар бирида шу руҳ, шу мақсад гоҳ у, гоҳ бу тарзда намоён бўлган.

М. Аъзам фақат болалар шоири эмас, катталар шоири ҳам. У 70-йилларнинг ўрталарида «Севаман» тўпламини чоп эттирди. «Мен Миразизнинг бу жажжигина китобчаси билан танишар эканман,асарларимизни «Болалар учун», «катталар учун» деб гапиришимиз шунчаки шартли нарса эканини яна бир бор ҳис этдим, аслида эса адабиёт яхши асар, ёмон асар, яхши шеър билан ёмон шеърга бўлинар экан, холос», — дейди ушбу китобга сўзбоши ёзган оқсоқол ёзувчимиз Одил Ёқубов. Дарҳақиқат, ушбу китобчада шоирнинг маънавий олами, тўлароқ намоён бўлган эди. Шоир бу шеърларида буюртма билан туғиладиган дўстликка нафрат, чин, самимий дўстликка улкан муҳаббат билан қарайди, халқнинг оғирини енгил қилганларни улуғлайди, мумтоз шоиримиз Алишер Навоийни «Жаҳоннинг қоқ ўртасида курси қўйиб» ўтирган, бутун борлиқнинг тақдирини ўйлаётган даҳо сифатида тасаввур қилади, халқларнинг келажагига катта умид билан қарашини, халқимиз дунёда «энг озод, энг эркин, энг ҳур, энг мағрур» халқ бўлишини, «Қўғирчоқлик ва сохталик унут» бўлишини умид қилади. Бу тўпламда Миразиз Аъзамнинг ҳам ижтимоий, ҳам лирик мавзулардаги энг яхши шеърлари жамланган.

70-йиллар ўзбек шеъриятидаги хорижий юртлар ҳаётидан материал олиб, ўз турмушимизни акс эттириш таомили биринчи навбатда М. Аъзам ижодида, хусусан, унинг «Чили фожеаси — менинг фожеам» туркумида ёркинроқ акс этди.

Шўро матбуоти 1973 йили Чилида бўлган давлат тўнтаришини демократик ҳукуматнинг ағдарилиши тарзида тақдим этди. Бу ўзгаришдан кейин кўплаб давлат ва жамоат арбоблари, шоирлар, ёзувчилар, рассомлар, танқидга учради, қамалди, қувғин қилинди. Чилидаги бу ҳол ўзимиздаги 32-37-йилларда бўлиб ўтган воқеаларни эсга туширади. Назаримизда Чили фарзандларига ачиниш ҳам, ўша ўхшашлик ҳам М. Аъзамни шу мавзуда қалам суришга ундаган. Бошқача айтганда, Чилида юз берган воқеалар М. Аъзам кўпдан бери айтмоқчи бўлиб юрган фикр-туйғуларга туртки бергандек бўлди. Натижада «Ақлли бошлиқлар хусусида», «Йўқ» сўзининг отилиши», «Сиёсий маҳбуслар қўшиғи» каби шеърлар юзага келди.

Шоир биринчи шеърда Чили хунтасига нафрат билдириб: «Сиз калтабин амалдорлар фикрли бошлиқларни элдан йироқ туширасиз, ватанидан жудо қиласиз, айбсиз айбдор қиласиз», — дейди. Бу сўзларни Чилидаги воқеаларга алоқаси бор, албатта. Аммо унинг умумий маъноси ҳам йўқ эмас. Бинобарин, шоирнинг шеърларини ўқиб, биз узоқ ва яқин ўтмишдаги давлат ва жамоат арбобларини эсга оламиз. Ақлли бошлиқлар босқинчиларга, тоталитар тузум ҳомийларига ҳеч қачон керак бўлмаган. Шунинг учун ҳам улар, гарчи маълум пайтларда А. Икромов, Ф. Хўжаев каби арбоблардан фойдаланган бўлсалара-да, вақти келиб, улар ақлли бўлганликлари учун мустақиллик шиорини амалда бўлмаса-да, кўнгилда тутганлари учун йўқ этилганлар.

Юқоридаги шеърларнинг лирик персонажлари хориж кишилари тарзида тақдим этилса-да, асосий қаҳрамон шоирнинг ўзи. Негаки, шеърлар мурожаат тарзида ёзилиб, хорижда бўлаётган у ёки бу ҳодисага баҳо берилаяпти. Бу баҳо ва мурожаатларда эса шоирнинг шахсий қарашлари ҳам акс этган. Айни замонда берилган баҳолар Чилига ўхшаб давлат тўнтариши амалга оширилган бошқа давлатларга ҳам тааллуқли.

Худди шу нуқтаи назардан унинг «Йўқ» сўзининг отилиши», шеърини кўздан кечирсак, қандайдир кесатиқ дард яширингани сезилади. Шеърда ўша «йўқ» сўзи тасвирланаётган воқеаларга боғлиқ равишда кўп бор тилга олинади. Чилининг ўша пайтдаги намоёндалари Салвадор Алендега «кураш йўлидан четроққа ўтиб туришни» буюрадилар. «Аммо у йўқ, дейди, Йўқ! Йўқ! Йўқ! Йўқ!!! У биларди «йўқ» сўзини отажакларини, аммо қайтолмасди, орқага ташлаб кетолмасди орзуларни танҳоликда эсанкиратиб». Шоир ўз персонажининг мардлигини алоҳида таъкидлайди. «Йўқ» сўзи бу ерда бўйсинмаслик, мардлик ва маънавий юксаклик тимсолига айланган, кўчма маъно касб этган. Шоир Салвадор Алендени четдан туриб тасвирлайди ва ҳар қадамда, ҳар бир сатрида ўзи ҳам унга ҳайрихоҳ эканлигини сўз оҳанги, кўчиримлари билан англатиб туради. Биттагина «йўқ» сўзи туфайли қурбон бўлган Аленде тақдирига ачиниш билан: «Бир инсонга бир пулемёт... шармандалик!» дейди. Бу ерда бевоситалик — воқеа-ҳодисаларнинг лирик қаҳрамонга таъсирини ифодалаш сезилади.

70-йиллар ўзбек шеъриятидаги аниқ ва гуманитар фанларга тегишли турли хил назария ва фаразларнинг шеърий шарҳини бериш тамойили Миразиз Аъзам ижодида ҳам кўринади. Унинг «Назариялар» туркумидаги «Эҳтимоллик», «Нишонга уриш», «Нисбийлик» шеърларида аниқ фанлардаги фаразлар ва назариялар ҳақида гап кетса-да, асарлар ботинидан муҳим ижтимоий маънолар англашилади. Шоир улардан бирида шоирлар бир хил мавзуни куйласалар-да, бир-бирини такрорламаслиги хусусида («Эҳтимоллик») қиёсий йўсинда фикр юритади, яъни барча мерганлар бир нишонга отган пайтларида ҳам ҳеч кимнинг ўқи битта жойга тегмаганидай, мавзудош шеърларда ҳам ҳеч қачон бир хиллик бўлмаслигини эътироф этади. Ёки «Нишонга уриш»га тўпчиларнинг «Ўқ қанчалик кўп отилса, нишон уриш эҳтимоли ҳам шунчалик кўпаяди» деган назариясини курашчилар ҳаётига тадбиқ этиб, барчамиз халқни уйғотиш учун тинимсиз курашмоғимиз лозим, деган фикрни ифодалайди.

Миразиз Аъзам оҳорли фикр-туйғуларни илгари суришда халқ мақол, матал ва ҳикматли сўзларидан унумли фойдаланади. Халқимизда «Эгилган бўйинни қилич кесмайди» деган мақол бор. Бу мақол аслида кишиларни ўзаро муросага келтириш учун, бирон айб қилиб «қўлга тушган» одамга нисбатан, «кечирим сўрасанг яхши булади» маъносида ишлатилади. М. Аъзамга эса кўпчилик одамнинг бўйнини эгиб муте бўлиб яшаётгани ёқмайди:

Эгилган бўйнини қилич кесмас,
деб
Яшамоқ керакми бўйнини
эгиб?
Дўстларим, дўстларим,
қўшилмасангиз ҳеч,
Бўйинлар тик бўлсин, кесса ҳам
қилич.

Таҳлилларимиздан М. Аъзам ҳақида фақат ижтимоий шеър битадиган шоир сифатида тасаввур қолмаслиги учун шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, унинг самимий муҳаббатни ўзига хос йўсинда акс эттирган «Райҳоннинг», «Кулгинг ҳақида қўшиқ», «Соғинч» шеърлари, «Тилаклар», «Армон», «Хайрлашув» сингари кишилар ўртасидаги ўзаро муносабатларни акс эттирган асарлари ҳам мавжуд. Бундан ташқари, унинг «Асрор», «Ўлмас қуш», «Автобус», «Юрт осмонида» сингари ўзига хос достонлари ҳам мавжудки, у ушбу жанрдаги асарларига ҳам кураш, ҳалоллик руҳини сингдирган.

Миразиз Аъзам шеърларида гавдаланган лирик қаҳрамонига ўхшайди. Унинг ватанпарварлиги ва халқпарварлиги, озодликни жондан ортиқ севиши, халқларимиз вакилларини истиқлол руҳида яшашга ва курашишга ўргатишга интилиши фақат шеърларида эмас, мақолаларида ҳам, таржималарида ҳам, меҳнат фаолиятида ҳам сезилади. Ўзбек тилига давлат мақоми берилиши арафасида эса у ўз ғояларини чуқурроқ шаклда мақолаларга сингдирди. Мақолаларидан бирида: «Биз озодлик берган имкондан фойдаланиб, ўз-ўзимизни қўрқув, жаҳолат, нафс исканжаларидан холос этишимиз лозим. Мустақиллик либос эмас, уни кийибоқ ўзгариб бўлмайди. Хуллас, жуда жўн қилиб, ҳис-ҳаяжонсиз айтадиган бўлсам, катта сифат ўзгариши қилишимиз зарур... Зеро, озодликка қалб йўли билан етиб келган одамлар осонликча тобе бўлмайдилар. Улар озодлик учун, халқ учун, иймон-эътиқод учун, шиддатли курашларга отлана оладилар», — дейди.

М. Аъзам таржимон сифатида халқни маънавий ўстирадиган, унинг руҳини кўтарадиган, курашга чоралайдиган асарларни ўзбекчага ағдарди. Унинг таржимачилик фаолиятида туркчадан таржималар етакчи ўринда туради. У Ўрхун Ханжар ўғлининг «Инсонсиз шаҳар» ҳикоясини, Ўрхун Камолнинг «Эл қизи» романини, «Ҳозирги замон турк шеърияти» китобини, Бадиуззамоннинг рисолаларини, Маҳмуд Окиф, Нажиб Фозил, Усмон Туркой, Адҳам Боймоқ, Баҳоаддин Қоракуч, Али Оқбош ва бошқа шоирларнинг ўнлаб шеърларини... хуллас, 20 дан ортиқ турк қардошларимизнинг асарларини ўзбекчага ағдарган.

Бугун 60 ёшга тўлган шоир юртимиз истиқлолидан баҳра олиб фаол ижод қилмоқда. У мактаб саҳналари учун 40 буюк бобокалонларимиз ҳақида маърифий характердаги пиесалар ёзмоқда. Мақсади — болалар қалбида истиқлолимизга, ўтмишимизга муҳаббат, энг муҳими, миллий ғурур туйғуларини уйғотиш.

Ҳорманг, Миразиз ака! Худо қувват берсин!

Ботир НОРБОЙ,
филология фанлари номзоди

Китобхон мулоҳазаси

ШЕЪРИЯТИМИЗ АВЖ ПАРДАЛАРДА

Газетада эълон қилинаётган шеърларни ўқиб, қарийб ҳар икки шоирдан бири юксак маъноли мисралар битиб, киши кўнглини ўстираётганлигининг шоҳидимиз.

Ҳозирги шеъриятни йигирманчи, ўттизинчи, қирқинчи йиллар, ҳатто элликинчи йиллар шеъриятимизга таққослаганингизда ҳам, анча юқорилаб кетганлигини кўрасиз. (Битта-иккита улуғлар бу гаплардан истисно, албатта). Балки эркинлик — мустақиллик эпкинлари ҳам бунга омил бўлаётгандир.

Бир издиҳомда забардаст адиб сўзлаб: «Борди-келдилар эмин-эркин бўлиб қолиб, ўша мадҳ этилган шоирларнинг ашъорини бундоқ таққослаб кўрсак, улар бизнинг ўртамиёна шеърларимизчалик экан, холос», деди. Дафъатан қараганда, дуторнинг паст пардалари авж пардаларига нисбатан нечоғли баландда кўринмасин, барибир, улар паст парда бўлиб қолаверади.

Хўш, нега шундай?

Бундай ўйлаб қарасак, бизда андоза, мезон, аниқроқ қилиб айтсак, эталон баланд. Чунки биздаги шуароки бор — бари ана шу эталон соҳиби ҳазрат Навоийнинг муносиб ворислари, фарзандларидир. Аминманки, ҳар бир шоир ўз сўзини дилини дилига мустаҳкам жо қилиб олгач, шу юксак мезонга баҳолиқодир қиёслаб олгандан кейингина қоғозга туширади.

Яқинда бир воқеага гувоҳ бўлдим. Ҳазрат Мир Алишер Навоийга шу вақтгача очиқ-ойдин айтилмай келинган бир баҳо берилди. Шарқ адабиётини, айни замонда Ғарб адабиётини ҳам кўп ва хўб биладиган олима Фозила хоним ойнаи жаҳонда сўзлаб: «Навоий ўзининг устозларидан ўзиб кетганлиги равшан кўриниб туради. Хўш, Ғарбда Навоийга тенг кела оладиган ким бор?.. Ҳеч ким йўқ», дедилар. (Гарчи бошқачароқ тарзда бўлса-да, шу гапни камина ҳам баён қилиб ўтгандим).

Ўша куни бу гапни биров илғаб қолди, биров илғаёлмай қолди. Биров ундан баҳраманд бўлди, биров бебаҳра қолди. У гап litровга юқди, litровга юқмади...

Машҳур адиб Тўхтасин Жалол ҳали шеър нима, шоир кимлигини билмаган гўдаклик чоғларида бир кун: «Дада, бу шоир-шоир дейсизлар, улар кимлар бўлишади?» деб сўраб қоладилар. Шунда ота бундай деб жавоб қиладилар: «Шоирлар...улар худога яқин кишилар бўлади».

Илоҳим, ана шу таърифга шикаст еттулик қилмасин.

Шарафиддин КЎНЧИ

Наби ЖАЛОЛИДДИН

САРГАШТА ХАЁЛНИНГ ҚУЛОЧИ

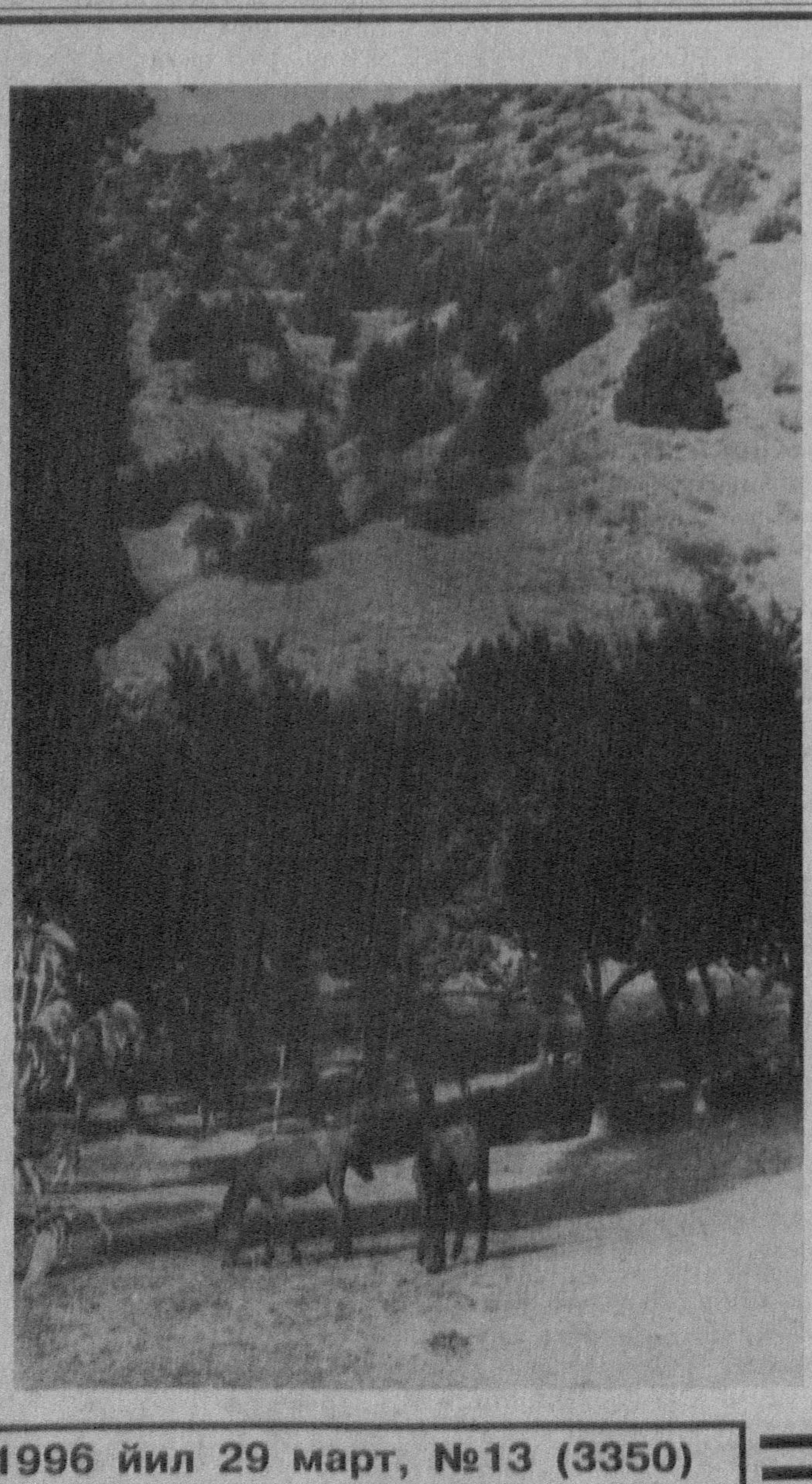

САДҚА

Кел-ей, жонингдан айлансин,
Шу бир жоним этай садқа.
Умр осмонида ойлансин
Туфроғ тақдир, кетай садқа.

Бу боғнинг барглари дир-дир,
Юракка қариндош сирдир,
Сен-ей, гулзорима кир-кир,
Яфроғ ўлиб, етай, садқа.

Сабо янглиғ саркаш ўзим,
Соғинч ичган дил ғаш ўзим,
Товонингга босиб кўзим,
Шоҳдек ўтай, ҳай-ҳай, садқа!

Ошиқлари султон дунё,
Бу ишқлардан ён-ён, дунё,
Мен хоринг ҳам гирён, дунё,
Гирён ўлмай нетай, садқа,
Сенсиз бундин кетай, садқа!..

КЎЗЛАРИМГА ТЎЛСА

Севама-а-ан деб айтолмайман,
йўқ,
Кимга керак қуруқ устихон!
Бўғзимдаги қотган парча чўғ
Сўзга қўйлак бўлиши гумон.

Манов тупроқ олтин ҳам эмас,
Тишларимни синдирсинми, айт!
Мен чайнасам,
Ундан чиққан сас
Энг буюк қўшиққа бўлар байт...

Мен тўймасам ўлмасман сира,
Соғинчларим умримга паноҳ.
Ҳаётимдан сўйла хотира
Кўзларимга тўлса шу тупроқ!..

АЁ, СУБҲИ!..

Тонг рўмоли ҳилпирар уфқда,
Зулумотга бўлай деб нуқта,
Аё, субҳи, оттилу тўхта!
Кўнгил сим-сим,
Кўнгил сим-сим.

Очиб дил дарчасин қотдим мен,
Сен отсанг, кўнгилга ботдим
мен,
Сенга зор ўзни йўқотдим мен,
Бу не тилсим,
Бу не тилсим?!

Очиқ кўнглим, нола қонимда,
Таваллодин чўғ забонимда,
Соғинч ўсмиш бош,
товонимда,
Кир-ей, тилсим,
Кўнгил тинсин!

Васли хушвақтсен Худовандга,
Улуғ ҳасрат-ла дили бандга,
Чароғ бўлгил тунга монандга,
Кўнгил тинсин,
Насийм инсин!..

Тонгим, оттил, қалбимга
боттил,
Анда руҳим ётодур ҳил-ҳил,
Ўзим гил, ҳойу ҳавасим гил,
Кўнгил сим-сим,
Нуринг инсин,
Ахир тинсин!..

КУТИШ

Сирдон —
Қартайган очун,
Айланар,
Айланар,
Тўкилмас.
Саргашта хаёлнинг қулочи
Етмайди,
Етмайди,
Ўкинмас.
Ачинмас парилар холидек
Қорайган бир чимдим юракка.
Қоронғу кулбада дийдираб,
Бир орзу хаёлни кутади якка.

Кутади,
Кутади,
Сирдоннинг
Оқ сочли боши ҳам айлансин,
Парилар холига тўкилиб,
Қоронғу кулбалар ойлансин,
Осмоний хаёллар ўкиниб,
Ёлвориб дилларга бойлансин,
Бойлансин,
Юраклар ойлансин!..

Обидаларнинг очилмаган сирлари

- **Конструкция. Реставрация. Реконструкция. Консервация. Уларни биламизми?**
- **Шаклни тиклаганда моҳиятни соқит қилмайлик.**
- **Мутахассисларнинг илмий кенгаши тузилса...**

Ўзбекистон улкан табиий имкониятлар мамлакати бўлиши билан бирга бу заминда неча асрлар оша аждодларимиз бунёд этган тарихий обидалар ўтмиш шукуҳидан гувоҳлик бериб турибди. Аср бошларида юртимиз ҳудудида ота-боболаримиз қўли билан бунёд этилган 40 мингдан зиёд мозий ёдгорликлари мавжудлиги манбаларда қайд этилган. Вақтнинг аёвсиз синовларида улар турли даражада шикаст топиб борди. Бу жараён изоҳларсиз ҳам ҳар бир маърифатли одамга тушунарли. Сервиқор миноралар сокин мадраса-мачитлар, хушҳаво оромгоҳлар кўркини йўқотиб, ёрдамга муҳтож бўлиб қолди. Ҳозиргача бу йўналишдаги тадбирлар турлича миқёс ва йўналишларда бўлиб келган, агар очиғи айтиладиган бўлса, улар ўтмиш суратини яна узоқ йиллар боқий сақланиб туришига ҳам хизмат қилган, яъни биноларнинг ичидан «дард» кемириб бораверган-у, уларнинг қошига ўсма қўйиб, лабини бўяб, хориждан келган меҳмон олдида жилмайиб туришга мажбур қилинган. Жами қадриятларимизга нисбатан бўлганидек, обидаларимизга ҳам ғайрлик билан қаралиб, аста-секин йўқотиб юбориш йўли тутилган. Қулаб тушган миноралар, вайрон бўлган гумбазлар, ерпарчин қилинган масжид-мадрасалар фикримизнинг рад этиб бўлмас исботидир.

Шундай қилиб, айни пайтда юртимиз ҳудудидаги тарихий-меъморий обидалар сони 10 мингтагача тушиб қолди. «Усиш» суръатлари шу ҳилда давом этса, яна 50 йилдан кейин нима бўлади — бу фақат Яратганга аён! Шуни қайд этиш керакки, мустақиллик йилларида осори атиқаларимизни таъмирлаш миқёслари бир неча бор ошганига қарамай, юз йиллар давомида шаклланган фикрлаш ва иш юритиш инерцияси туфайли масалага янгича муносабат сезилмаяпти. Олим ва мутахассисларнинг фикрлари, матбуот чиқишлари негадир соҳа мутасаддиларига етиб бормаяпти.

Республика газеталарининг бирида машҳур обиданинг бугунги аҳволи ҳақида муаммоли мақола чоп этилди. Орадан бир ой ўтгач, маҳаллий раҳбарият шу асосда қабул қилган тадбирлар билан танишиш, яна мавзуга қайтишни ўйлаб, шаҳар маъмуриятига мурожаат этилди. Маълум бўлишича, улар ўша мақолани ўқимаган экан...

Вазият эса муносабатларни ўзгартиришни талаб қилмоқда. «Маслаҳатли тўн тор келмас» деганларидек, мазкур «Давра суҳбати»да билдирилган фикрлар масалага янгича ёндашувларни қарор топтирса, ажаб эмас. Унда изҳор этилган мулоҳазаларнинг асосий йўналиши тиклаш-таъмирлаш ишларига энг сўнгги жаҳон андозалари асосида илмий ёндошиш, конструкция (иншоотнинг ички тузилиши), реставрация (таъмирлаш), реконструкция (қайта тиклаш), консервация (таъмирлаш ёки тиклашнинг иложи бўлмаганда келажак учун «қотириб» қўйиш) каби жараёнларни, қурилиш ашёларини тўғри қўллаш, шунингдек, тарихий биноларга хавф соладиган табиий офатлар — зилзила, сув тошқини кабиларнинг олдини олиш, бундай юмушларни мувофиқлаштириб турувчи илмий-амалий марказ тузишга қаратилди. Давра суҳбатини газета бош муҳаррири Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ олиб борди.

А. МЕЛИБОЕВ: — Юртимиз тарихий обидаларга, салобати ва бетакрорлиги билан жаҳонни ҳамон ҳайратга солиб келаётган осори атиқаларга бой юрт. Булар бизнинг, биздан кейин келадиган неча-неча авлодларнинг ҳам маънавий бойлиги. Улар фақат бугунга эмас, эртага, келажакка ҳам керак. Мустақиллик шарофати ила биз, бутун мамлакат — буюк давлат қурилишини бошлаган эканмиз, бу улуғ ишда одамлар билан бир қаторда олис тарихимизнинг жонли гувоҳлари, ўтмиш маданиятимизнинг юксак шон-шуҳрати намуналари ҳисобланган тарихий ёдгорликлар ҳам «иштирок» этадилар. Зеро, улар ёш авлодни Ватан ва миллат манфаатларига садоқат руҳида тарбиялашда, аждодларимиз салоҳияти, улуғворлигини намоён этишда муҳим аҳамият касб этадилар. Шу боис ҳам маданий тарихимизга бевосита дахлдор ёдгорликларнинг рўйи равишига бефарқ қарашимиз мутлақо мумкин эмас.

Айтиш зарурки, ёдгорликларни асраб-авайлаш, таъмирлаш, қайта тиклаш борасида бизда анча ишлар қилинган, бу борада муайян тажрибалар орттирилган. Бу иш, айниқса, мустақиллик йиллари янада фаоллашди. Бироқ мутасадди ташкилотлар, мутахассислар, олимлар, халқ усталарининг саъй-ҳаракатлари, тажриба ва таклифлари бир мақсад йўлида уйғунлашмаганлиги, таъмир илмига оид таклифларда конкрет шароит, конкрет ҳолатлар тўла акс этмаётганлиги ҳам сир эмас. Натижада таъмир ишлари кўпинча кутилган натижаларни бермаётир. Бугунги суҳбатдан кўзда тутилган асосий мақсад — бу ишнинг ягона тўғри ечимларини топиш, жамики имкониятларни бирлаштириш, кўҳна тарихга оид жамики бойликларни кўз қорачиғидек асраб-авайлашга эришишдан иборат.

Қобул АБДУРАШИДОВ, Ҳалқаро муҳандислик академиясининг мухбир аъзоси, техника фанлари доктори, профессор: — Республикамизда иншоотлар конструкцияси ва тарихни ўрганиш, уларнинг «умрини узайтириш» муаммолари билан шуғулланувчи, бу йўналишда илмий жамоатчиликка яхши таниш ўнлаб фан докторлари мавжуд. Бундай илмий салоҳият бошқа биронта республикада йўқ. Шундай имконият бўлишига қарамай, агар бу борадаги тимсоллар билан ифодалайдиган бўлсак, бемор хонада инқиллаб ётибди, унинг бошида, дейлик агроном, жуда нари борса, фельдшер «парвона», касалнинг шифосини биладиган ҳақиқий табиблар эса илмини «қўлтиқлаб», ташқарида юрибди. Уни биладилар, бироқ ичкарига киритмайдилар. Бунинг оқибатида маънавий меросимиз жабр кўрмоқда. Маълум тарихий обидаларнинг умрини узайтириш юзасидан яратилган ишланмалар қоғозларда қолиб кетмоқда.

Халқаро анжуманларда фаол иштирок этиб, конструкция соҳасида йирик мутахассис саналган италиялик профессор Л. Кроче, профессор Мустафо Эрдин (Туркия), Алефо Тонеллотто (Франция) сингари ҳамкасбларим нуқтаи назари билан танишиб шунга амин бўлдимки, ёдгорликларимизни сақлаб қолиш чораларини ҳеч кимнинг кўмагисиз эплашимиз мумкин. Жумладан, буюк Темур қурдирган энг муҳташам кошона — Оқсаройни асраб қолиш юзасидан босқичли дастур яратдик. Ўтган йил май-октябр ойларида Шаҳрисабзда бўлиб, сарой аркининг муҳандислик таҳлили ишлаб чиқилди, пештоқни тиклашнинг конструкция ечими топилди. Бу ечим юқори малакали экспертизадан ижобий хулоса олди. Аммо Таъмиршунослик институти раҳбарлари уни қўллаб-қувватламадилар.

А. МЕЛИБОЕВ — Қишлоғимизда XI аср ўрталарида қурилган Шоҳ Фазл даҳмаси ёдгорлиги бор. Бундан 3-4 йил олдин обида таъмирланди, бетон, темир ва бошқа замонавий ашёлар бас деганча ишлатилди. Кўп ўтмай бино ичкарисига сув ўтиб нақшлар, ёзувлар ўз-ўзидан кўчиб тушаверди. Кейин маҳаллий усталар мақбарани қайтадан таъмирлашга мажбур бўлишди. Демак, мос ечимлар топилмаса, қош қўяман деб кўз чиқариш ҳеч гап эмас экан. Хўш, эски бинолар конструкцияси нега ўрганилмаган?

Қ. АБДУРАШИДОВ: — Конструкция — бинонинг муҳандислик таҳлили, техник ҳолати ва бошқа ички хусусиятларини ўрганиш жиддий ҳисоб-китобларни талаб қилади. Гап бунда эмас, ҳозиргача бу масалага давлат миқёсида эътибор бўлмаган. Буни тушуниш ҳам қийин эмас. Жилов қўлида бўлган кишилар «Бугун ўтсин, эртага худо подшодир», қабилида иш кўриб, тарихий обидаларимизнинг абадий умрини таъминлаш борасида бош қотиришмаган.

Ҳозиргача миллий меъморчилигимиз асосида қурилган обидаларнинг муҳандислик таҳлили, техник ҳолати ҳақида монографиялар яратилмаган. Ҳолбуки, ҳар бир христиан ёдгорликлари ҳақида ўнлаб бундай тадқиқотлар мавжуд. Уларнинг услуби эса бизга умуман тўғри келмайди.

Неъматжон САМИҒОВ, Тошкент архитектура-қурилиш институти кафедра мудири, техника фанлари доктори, профессор: — Боболаримизнинг табаррук қўллари билан бунёд этилган қадимий биноларни тиклаш мақсадида бир ғишт қўйишдан олдин яхшилаб ўйлаш керак: бу билан уларнинг азалий ҳуснига заҳа етмайдими? Сатирик журналларнинг бирида шундай сурат берилган эди: бинонинг ёнидаги ёзувда «XX аср ёдгорлиги», олдида эса «XV аср ёдгорлиги» тарзида кўрсатилган.

Гап ўз-ўзидан қурилиш ашёларига бориб тақалаяпти. Уларни қўллашда эса мақсаддан келиб чиқиб йўл тутилади. Бунга амал қилинмаса, консервация билан реставрация ёки реставрация билан реконструкция ўртасида фарқ қолмайди.

Тарихий обидаларни асраш меъморчилигини шартли равишда консервациялаш ва таъмирлаш (реставрация) усулларига бўлиш мумкин. Одатда, тарихий обиданинг кўп қисми шикастланганда, уни келажак авлод учун сақлаш мақсадида консервацияланади. Реставрация ишларида муаммоли масалалардан бири шу обидага мос келадиган ашёларни танлаш ва уларни ишлаб чиқаришдир. Мос келмаган ашёларни ишлатиш обидани XX аср бино ёки иншоотига айлантиради. Минг афсуски, кўп ҳолларда реставрация ўрнига бинолар реконструкция қилиняпти. Кераксиз жойларга ҳам металл, бетон, шиша ва шу каби нарсалар ишлатиляпти.

Маълумки, Марказий Осиё тарихий ёдгорликларида, асосан, сопол ишлатилган (ғишт, сопол тошлар, безак плиталар, терракоталар, архитектура деталлари ва бошқалар). Улар эса вақт ўтиши билан эскириб боради. Уларнинг таркиби ва ишлаб чиқариш технологияси маълум эмас, дейиш соддалик бўлур эди. Масалан, сопол қурилиш ашёларини ишлаб чиқариш технологияси 50 асрдан бери ўзгарган эмас, балки жараёнлар механизациялаштирилган ва автоматлаштирилган, холос. Ҳамма гап сопол хом ашёсининг таркибини тўғри танлаш, тайёрлаш ва пиширишнинг мукаммаллилигидадир. Сопол сирлари кўпинча табиий хом ашёдан олинган. Шу кунда ишлаб чиқарилаётган сопол ғишт билан таъмирланган бино, албатта, аввалги кўринишини йўқотади. Таъмирлашга мўлжалланган қурилиш қоришмалари таркиби ва ишлаб чиқариш жараёни ҳам аввалгисига яқин бўлмоғи керак.

Айтиб ўтиш жоизки, реставрация ёки консервация учун мўлжалланган қурилиш ашёлари махсус корхоналарда, юқори малакали ишчилар томонидан ишлаб чиқарилиши керак. Тошкент архитектура-қурилиш институти «Қурилиш материаллари» кафедраси ходимлари Германиянинг Веймар архитектура-қурилиш олий мактабининг шундай кафедраси билан ҳамкорликда таъмирлашда ишлатиладиган махсус инъекция қоришмаларини тайёрлаш технологиясини ишлаб чиқмоқда. Бундай қоришмалар гипс, цемент, ишқорли боғловчиларга махсус модификаторлар қўшиб тайёрланади ва жуда самаралидир. Бундан ташқари, махсус инъекция полимер қоришмалари ёрдамида замин (пойдевор), чарчаган конструкциялар, том қопламалари консервацияланиши мумкин. Бундай рангсиз полимерлар ёрдамида ҳаттоки тарихий пахса деворларнинг мустаҳкамлиги, ташқи муҳит таъсирига чидамлилиги бир неча юз марта оширилиши мумкин.

Тарихий обидалар ансамблини сақлашда дизайн масаласига ҳам алоҳида эътибор бериш зарур, деб ўйлаймиз. Тошкент, Самарқанд, Бухоро ва Хива ансамблларида жуда кўплаб нохуш манзараларнинг гувоҳи бўлганмиз. Обидалар ичига иситиш мажмуаларини ўрнатиш, меҳмонхонага айлантириш, мос тушмайдиган савдо расталарини ташкил этиш, чиқиндиларнинг тўпланиши ва ҳоказолар шулар жумласидандир. Бундай муносабат зиёратчи меҳмонларни асабийлаштириб, қайта келишдан бездиради ва уларда нотўғри тушунчалар ҳосил қилади. Баъзи чет элларда тарихий обидалар ансамблига мос келадиган музей, савдо мажмуалари барпо этилиб, ўша давр кийимидаги кишилар келувчиларга хизмат қиладилар.

Агар биз тарихий-архитектура обидаларини келажак авлодларга тўла-тўкис етказмоқчи бўлсак, шу соҳа кадрлари тайёрлашни йўлга қўйиш зарурдир. Бунинг учун Тошкент архитектура-қурилиш институтида барча шароитлар мавжуд. Булар заминида лойиҳа ишларини бажарувчи, материаллар яратувчи ва ишлаб чиқарувчи, бино ва иншоотлар конструкцияларини ишлаб чиқувчи илмий ишлаб чиқариш республика марказини ташкил этиш зарурдир. Барча таъмирлашга тааллуқли ишларни мужассамлаштирувчи бундай марказ ёдгорликларни аввалгидек асраш, таъмирлаш ва келажак авлодларга етказишда масъулиятли вазифаларни бажаришга қодир бўлади.

Қ. АБДУРАШИДОВ: — Гап шу соҳага йўналтирилган республика илмий марказини тузишга келиб тақалар экан, бу кечиктириб бўлмайдиган эҳтиёж эканини таъкидламоқчиман. Ер юзи бўйича энг кўп ёдгорлик бизда, десам, янглишмаган бўламан. Шунинг учун кўплаб халқаро йиғилишларда Ўзбекистон қайта-қайта тилга олинади, бизнинг вакилларимизни таклиф этишади. Бултур Самарқанддаги Тиллакори мадрасасининг аҳволи бўйича Германияда симпозиум бўлди ва ҳоказо. Биз ана шундай йиғинларда билдирилган фикрлар билан ҳамкасбларни таништириш имконига ҳам эга эмасмиз. Мабодо, марказ тузилса, кўп масалалар ойдинлашади. Тошкент архитектура-қурилиш институтида бу соҳада фаолият кўрсатаётган ёдгорликларни асосий қисми тўпланган. Олийгоҳда энг кичик аниқликка ўлчайдиган замонавий асбоблар, салоҳиятли мутахассислар мавжуд. Ҳозирги вазият тақозо этаётган марказни шу институт қошида тузиш мумкин.

Рашод ИБРОҲИМОВ, геология-минералогия фанлари доктори, профессор: — Мен яқинда хизмат сафари билан Англияда бўлдим. Биноларнинг зилзилабардошлилигини ошириш, тарихий ёдгорликларни тиклаш ва асраш юзасидан кўплаб фойдали мулоҳазалар билдирилди. Бу фикрларни ҳамкасблар билан ўртоқлашиш фойдали бўларди. Бир пайтлар академик Ҳабиб Абдуллаев ташаббуси билан «Олимлар уйи» ташкил этилганди. Ана шундай марказлар очилса, кучларни бирлаштиришга қўл келарди.

50-йилларнинг охирлари ва 60-йилларда Шарқ ва Ғарб давлатлари раҳбарларининг катта қизиқиш билан бизнинг ўлкамизга ташриф буюриши, ЮНЕСКОнинг тарихий ёдгорликларни асраш юзасидан кўрган тадбирлари натижасида Самарқанд, Бухоро ва Хивадаги қурилиш санъатининг юксак намуналарини тиклаш ишлари бирмунча ривож топди. Лекин тиклашда ҳозиргача баъзи бир шароитлар инобатга олинмаяпти. Шунинг учун ҳам катта маблағ сарф этилишига қарамасдан реставрация қилинган жойлар оз вақт ўтмай бузилиб кетмоқда. Масалан, Бухородаги Минораи Калоннинг юқоридаги пештоқининг бир қисми инқилоб тўпининг зарбидан қулаган эди. Уни кейин тиклашди. 1976 йилги Газли зилзиласи пайтида худди ўша тикланган жой яна бузилиб тушди. Ўша жой қайта тикланди. 1984 йилдаги ер қимирлашида унга яна зиён етди. Чунки реставрация учун ишлатилган ҳозирги материал тамомила бошқа хусусиятга эга бўлган. Шу сабабдан улар бир-бирига яхши жойлашмаган бўлиши мумкин. Ҳозирги қурилиш материаллари сифат жиҳатидан ҳам тубдан фарқ қилади.

Чиндан ҳам жаҳонни ҳайратда қолдирадиган тарихий обидаларни келажак авлод учун асраш ниятида эканмиз, биринчидан, улар қурилган пайтдаги шароитни, иккинчидан, қурилиш конструкцияларини ва ҳозирги давргача бўлган табиий ва техноген жараёнларнинг таъсирини комплекс равишда ўрганиш зарур. Бу ерда шуни ҳам айтиб ўтиш керакки, зилзилалардан ташқари уларнинг секин-секин емирилишига ёдгорликлар пойдевори ва атрофдаги заминнинг инженер-геологик ҳамда гидрогеологик шароитлари вақт ўтиши билан ўзгариб туриши ҳам катта таъсир кўрсатади. Натижада, пойдеворлар остидаги тупроқнинг таркиби ўзгариб, илгариги ҳолатини йўқотади. Шунингдек, чўкиш, ер ости сувларининг кўтарилиши ва режимининг ўзгариши ҳам тарихий ёдгорликларнинг мустаҳкамлигини сусайтириб боради.

Зилзилаларнинг таъсирига келсак, уларнинг хавфи сейсмик районлаштириш харитасида кўрсатилган. Бу хавфни камайтириш ҳозирги замон қурилишларидаги сейсмобардошлилик талабларига асосланади. Одатда, сейсмик хавф даражаси ер қимирлаш кучи неча марта такрорланганлиги билан бирга геологик муҳитга ҳам боғлиқ. Тарихий ёдгорликларни асраш ва тиклаш масаларини ечишда уларга бундан кейин таъсир этадиган зилзила хавфини камайтириш йўлларини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Бунга баъзи зилзилалардан зиён кўрган тарихий ёдгорликларни мисол тариқасида кўрсатиш мумкин.

1620 йилда бўлган зилзила Фарғона водийсининг маркази Ахси қалъасини тиклаб бўлмайдиган даражада вайрон қилган. 1797 йилги зилзиладан Ургут қўрғони яксон бўлган. 1817-1822 йиллардаги ер қимирлашидан Самарқанднинг икки мадрасаси қаттиқ шикастланган ва Мирзо Улуғбек мадрасасининг минори оғиб қолган. 1868 йилдаги зилзила вақтида Тошкентдаги Барақхон, Кўкалдош мадрасасининг бир қисми, ҳазрати Аҳрор валий масжиди жомеъсининг гумбази бузилган, 1902 йили Андижон жомеъ масжиди ер қимирлашдан кўп зарар кўрган. 1966 йил Тошкент зилзиласи зарбидан Кўкалдош мадрасаси ва Шайхонтоҳурдаги ёдгорликларда бир қанча ёриқлар пайдо бўлган.

Халқимизда бир нақл бор: «Касални даволашдан кўра унинг олдини олиш керак». Ишларни ҳар томонлама комплекс равишда бажариш учун тарихий ёдгорликларни, умуман, республикамизда зилзилага қарши (антисейсмик) қурилиш ишларини олиб борувчи сейсмик хавф-хатарни камайтириш марказини яқинда ташкил бўлган Фавқулодда ҳолат вазирлиги қошида ташкил қилиш мақсадга мувофиқдир.

А. МЕЛИБОЕВ: — Ёдгорликларимиз тақдири ҳақида куюнчаклик билан билдирилаётган мулоҳазаларни тинглаб, масалага муносабатни кескин ўзгартириш фурсати етишганини, мабодо, вақт ва имкон қўлдан берилса, бу яхшиликка олиб келмаслигини, оқибатда, келажак авлод олдида юзимиз шувут бўлиб қолиши мумкинлигини ҳис этиш қийин эмас. Албатта, бу фикрлар жамоатчиликда ҳам акс-садо беради, фойдали таклифлар билдирилади. Одатда, дарёлар, музликлар, бошқа жуғрофий масканларнинг жами маълумоти акс этган паспорти бўлади. Балки юртимиздаги ҳам ҳар бир тарихий бинога паспорт жорий этиш керакдир.

Зиёратулло АБДУКАРИМОВ — техника фанлари номзоди: — Ёдгорликларнинг аксарияти жуда мушкул аҳволда, баъзилари бутунлай бузилиб кетаяпти. Уларни тиклаш ҳамда сақлаш давлатимиз хазинасига катта наф келтиради, чунки ҳар йили келадиган сайёҳлар келтирадиган даромад таъмирлашга кетган маблағ ва бошқа харажатларни бир неча маротаба қоплайди.

Бирор марказ ташкил этиш жуда ҳам хайрли иш, чунки унинг ўз маблағи, иш режаси, шу билан бирга масъул мутахассислари бўлади.

Баъзи олимлар Шаҳрисабз сейсмик зонада эмас, нима кераги бор Оқсарой ҳақида қайғуришни, уни тиклашни, деб ҳисоблайдилар. Лекин мен уларнинг бу фикрларига мутлақо қўшилмайман, чунки қачон ва қаерда, неча балл билан зилзила бўлишини биз билмаймиз, бунга фан ожизлик қилади. Тошкент шаҳрида 1868 йилдан бери 9 та кучли зилзила бўлди, Тошкентда қурилган кўплаб иморатлар 50-100 ва ундан кўп йилдан бери хизмат қилиб келмоқда. Агар марказ ташкил қилинса, мана шу иморатларни ҳам паспортлаштиришга муяссар бўлар эдик.

Саидислом САИДИЙ , техника фанлари номзоди, доцент: — Ўзбекистон меъморий ёдгорликларга бой ўлка. Шулардан аксарияти эъзозланиб сақланмоқда. Аммо вақт ва зилзилалар таъсирида тутдек тўкилган, ўз замонасида чунонам улуғвор бўлганлиги сезилиб турган биноларни меҳру муҳаббат муҳофазасига олишдаги лоқайдлигимиз қачонгача давом этади? Бу кетишда уларнинг уволига қолмаймизми? Шундоғам йилдан-йилга путурдан кетаётган бу биноларни кейинги пайтларда сизот сувларининг кўтарилиши натижасида шўр ва нам оппа-осон емирмоқда, қишда қор-ёмғир ва шамол, ёзда эса жазирама иссиқ нуратмоқда. Ундан ташқари томида ва гумбазларида ўт-ўланлар ўсиб, сирли кошинларни кўчириб ташлаяпти.

Маълумки, архитектура ёдгорликларини таъмирлаш, умуман олганда, янги соҳа эмас. Бу масалалар билан махсус институтлар ва ташкилотлар шуғулланишган ва ҳозир ҳам шуғулланишади. Бўлажак архитекторларга шу соҳага оид фан ўтилади ҳам, аммо ачинарли жойи мавзуларнинг деярли барчаси рус архитектураси ёдгорликларини таъмирлашга бағишланганлигидир. Ҳозирги мавжуд махсус адабиётлар ҳам асосан рус архитектураси ёдгорлигини таъмирлашга мўлжалланган.Бу ерда шуни таъкидлаш жоизки, Марказий Осиё архитектура ёдгорликларини таъмирлаш бўйича махсус адабиётлар ва бунда муҳандислик масалаларига бағишланган тавсияномалар ҳали бизда йўқ.

Қадимий архитектура ёдгорликларини таъмирлаш ва қайта тиклаш бир қатор тадбирларни амалга оширишни тақозо этади. Аввало, бунда таъмирлаш ишларини илмий асослаш, уларнинг техникаси ва бадиий ишланишини аниқлаш лозимдир. Юқорида таъкидлаганидек, таъмирлашда муҳандислик масалалари етакчи ўринни эгаллайди. Аммо, бизнинг билишимизча, шу соҳада иш олиб борадиган ташкилотларда миллий меъморчилигимизни яхши ўзлаштирган ва уларни таъмирлашда тўлалигича эътиборга оладиган муҳандислар камчиликни ташкил қилади. Шу сабабли бўлса керак, шу пайтгача бажарилган кўпгина таъмирлаш ишларида эски қурилиш ашёлари шакли ва хоссаларига мос ашёлар тайёрланмай, балки замонавий ашёлар ишлатилган. Буни тўла инкор қилмаган ҳолда, таъмирлашда қўллашни ҳар сафар ҳар бир архитектура ёдгорлиги учун алоҳида асосламоқ лозим деб ҳисоблаймиз. Қолаверса, ҳозиргача амалга оширилган таъмирлаш ишларида қатнашганлар орасида маҳаллий миллатга мансуб муҳандисларни учратиш қийин. Бунинг объектив сабабларидан кўра субъектив сабаблари кўпроқ бўлса ажаб эмас.

Шундай қилиб, миллий қадриятларимизни тиклаш, ўзбек халқ архитектурасининг тарихини кенг ёритиш, илмий жиҳатдан ўрганиш, ундан самарали фойдаланиш ва кенг ёйиш учун архитектура ёдгорликларини таъмирлаш ва қайта тиклаш лойиҳаларини яратиш ҳамда қадимий ҳолатига келтириш масалаларини ҳал қилиш керак деб ҳисоблаймиз. Бу вазифаларнинг мумкин қадар тезроқ амалга оширилиши учун қуйидаги жиддий таклифларимизни ўртага ташлаймиз: биринчидан, анчагина путурдан кетган биноларни аниқлаш, уларни илмий-амалий жиҳатдан ўрганиш, ҳолати ҳақида муфассал маълумот тўплаш ва шунга қараб таъмирни тезлаштириш зарур, иккинчидан, лойиҳа-смета ҳужжатларида фақат таъмирлаш эмас, умуман, уларни асл ҳолига келтириш, яъни сўлим маскан барпо қилиш кўзда тутилмоғи керак. Учинчидан, таъмирлаш ва қайта тиклаш ишларига республикамизнинг барча вилоятларидаги қобилиятли усталар ва мутахассислар жалб қилинмоғи лозим.

Ва, ниҳоят, лойиҳа ва тадқиқот ишларини эътибор билан тўплаш, уларни системалаштириш ва шу асосда тавсиялар ишлаб чиқиш ҳамда махсус адабиётлар чоп этиш керак. Чунки бу ёдгорликлар фақат эстетик тарбиялаш мақсадларигагина эмас, балки архитектура шакллари ва анъаналарининг ривожланиш тарихини ўрганишга ҳам ёрдам беради.

Шаҳобиддин ЁҚУБОВ , техника фанлари номзоди, доцент: — Илмий кузатишларим ва амалиётдан шунга ишонч ҳосил қилганманки, бинонинг конструкциясини ҳисобга олмай, унда тиклаш-таъмирлаш олиб бориш унинг йўқ бўлишини тезлаштиради, холос.

Ўзбекистондаги 20 дан зиёд минораларнинг техник ҳолати ўрганилган ва зилзилабардошлиги аниқланган. Бухородаги Минораи Калоннинг техник ҳолати ва зилзилабардошлиги ўрганилмасдан қайта таъмирлаш ишлари олиб борилганлиги туфайли икки марта тикланган қисми қулаб тушгани айтилди. Бундай мисоллар жуда кўп. Бухородаги Арк ҳам реставрация қилингандан кейин кўп ўтмай тушиб кетди.

Самарқанддаги Тиллакори мадрасаси гумбазини тиклашда юқорига 600 тонна юк қўйилган. Техник ҳолати ва зилзилабардошлиги ҳисобланмаган, ер ости сувларининг кўтарилиши инобатга олинмаган. Замин пойдеворига тушган юк рухсат этилганидан ошиб кетган. Хивадаги Калтаминорни таъмирлаш иши тугамасдан тўхтатилди. Чунки пойдеворга тушган юк рухсат этилганидан ошиб кетган.

Ёдгорликларни қайта тиклашда ёки реставрация қилишда қурилиш ашёларининг мустаҳкамлигини ҳисобга олиш ,уларни реставрация қилишда, қайта тиклашда аниқ ҳисоблаш ишлари олиб боришни зарур деб биламан.

Абдуғани АБДУРАЗЗОҚОВ, ЎзРФА Археология институти бўлим мудири, тарих фанлари доктори: — Айрим вилоятларда таъмирлаш ишларини амалга оширувчи устахоналар ташкил этилган. Улар қошида таъмирлашда қўлланиладиган қурилиш ва қоплама материалларини ишлаб чиқарувчи махсус цехлар қурилган. Бу ишларда қадимги нусха ва анъаналарга яқинлаштиришга анчагина ҳисса қўшган халқ усталари фаолият кўрсатмоқда. Улар қадимги технологияларни қайта тиклашда, анъанавий рецепт ва рангларни топишда кўпгина қийинчиликларни босиб ўтдилар. Аммо бу ишларни ҳали замон талабига тўла жавоб бера олади, дея олмаймиз. Бу соҳадаги камчиликларни ёдгорликларни тиклаш лойиҳаларини яратишдан тортиб, таъмирлаш учун ишлатилаётган қурилиш ва қоплама ашёвий материаллар рецептларини яратишу таъмирланган обидаларнинг сақланиши жараёнида яққол кўриш мумкин. Сир эмас, гоҳида миллионлаб пул ва маблағлар сарф этиб таъмирланган ёдгорликлар кузатилганда улардаги қурилиш материаллари нураб, тезда бузилиб кетаётганининг гувоҳи бўламиз. Бу илмий изланишлар талаб даражасида эмаслигини кўрсатмоқда.

Ҳар бир меъморий обида — маълум давр маҳсули бўлиб, ўз даврининг тарихи, ишлаб чиқариш технологиялари, анъаналари ва илмий ютуқлари акс этган илмий ва тарихий манбадир. Бу маълумотлар иккинчи бир ёдгорликда ҳамма вақт ҳам қайтарилган эмас. Шу сабабли маълум бир ёдгорликларни таъмирлаш лойиҳасини ишлашдан олдин ўша обидада сақланиб қолган ҳар бир ашёвий далилни ўрганиб, уларнинг қадимги кимёвий таркиб ва рецептларини қайталан тиклаш ва ҳозирги замон устахоналарида ишлаб чиқаришни кўзда тутиш зарур. Бу иш ҳамма вақт ҳам амалга оширилавермайди.

Иккинчи масала — ишлаб чиқариш устахоналарида аксарият ҳолда қурилиш материаллари ун-йиғирма йил ва ундан кўпроқ даврлар олдин яратилган ягона рецептлар асосида ишлаб чиқарилмоқда. Бу материаллар кўп ҳолларда XI, XV ёки XVII асрлар обидаларига ҳам бемалол ишлатилмоқда. Бу ҳолат ёдгорликларни шакл жиҳатидан тиклашга имкон берса-да, аммо тарихий ва анъанавий жиҳатдан ўз аслига мос тушмай, қалбакиликка олиб келмоқда. Устахоналардаги шароитлар оғир, асбоб-ускуналар замон талабига тўлиқ жавоб бермайди, асосан қўл меҳнати орқали ашёлар тайёрланмоқда. Бу корхоналарда илмий лабораториялар йўқлиги сабабли кўп ҳолларда қурилиш материаллари техник текширишдан четда қолиб, таъмирлаш ишларига сифатсиз маҳсулотларнинг ўтиб кетишига олиб келмоқда.

Яна бир катта муаммо — бу катта маблағ ва кўп йиллик машаққатли меҳнат натижасида таъмирдан чиқарилган обидалардан тўғри фойдаланиш масаласидир. Бу ёдгорликларни таъмирлашда об-ҳаво шароитига чидамлилиги ҳар хил бўлган ашёвий материаллар — минерал бўёқлар, тилла қопламалар, ёпиштирувчи моддалар, елимлар, қоплама тахтачалар ва бошқа маҳсулотлар қўлланилади. Уларнинг айримлари узоқ вақтга чидаш берса-да, улар орасида ўта чидамсиз моддалар ҳам бор. Булар фақат маълум шароитдагина узоқ вақт хизмат қилиши мумкин. Шу сабабли ҳар бир ёдгорликда ўша шароитлар кўрсатилган махсус қўлланмалар ва уларни ўлчовчи асбоб-ускуналар бўлиши керак.

Таъмирлаш илми ва амалиёти жуда кўп қирралидир. Бу ишларни бажариш турли касб-ҳунар мутахассисларининг бирлашишини талаб этувчи комплекс дастурни ишлаб чиқишни талаб этади. Масалаларни ижобий ҳал қилиш учун Ўзбекистон Фанлар академияси илмий салоҳиятидан кенг фойдаланиш зарур. Бунинг учун турли фан вакилларидан илмий кенгаш ташкил этилиб, унга республикамиздаги таъмирлаш ишлари режаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш топширилиши керак, деб ўйлайман.

Давра суҳбатини М. АБДУЛЛАЕВ ва Ҳ. САТТОРОВ ёзиб олишди

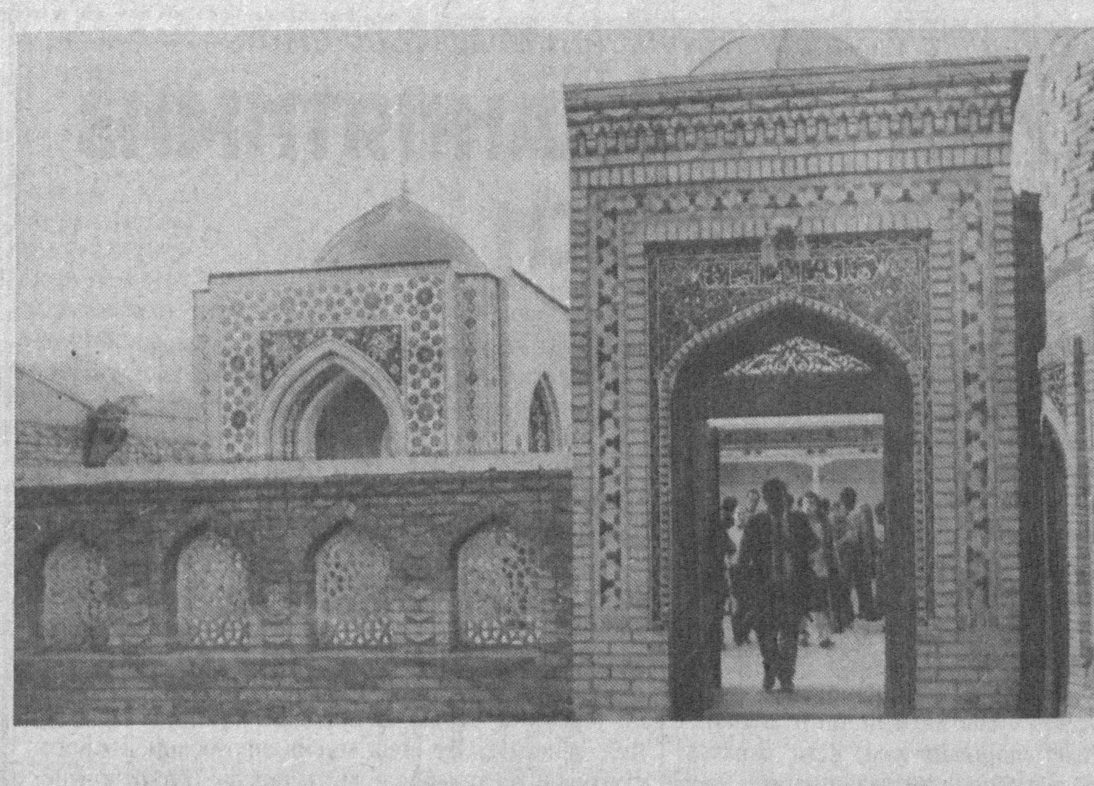

ТАҲРИРИЯТДАН:

Давра суҳбатида илмий тадқиқотлар билан шуғулланувчи олимларимиз тарихий обидаларнинг тақдирига дахлдор қимматли мулоҳазаларини ўртага ташладилар. Айни пайтда бу ишга бевосита масъул кўплаб идоралар мавжуд бўлиб, улар ҳам аждодларимиз меъморий меросини кейинги авлодларга етказиш борасида хайрли ишларни амалга оширишмоқда. Бироқ юқорида билдирилган мулоҳазалардан бу борада жиддий муаммолар тўпланиб қолгани, ҳатто муносабатларни тубдан ўзгартириш лозимлиги аниқ кўриниб қолди.

Бу муаммоларни қайд этиш билан қайсидир маънода айбдорни излаш истагимиз йўқ. Аслида тоталитар тузум шароитида ҳукмрон бўлган мафкура шундай муносабатни қарор топтирган эди. Энди эса мустақиллик даврида масалага янгича, илмий асосланган ҳолда ёндошмасак, илмий тахминлар бунинг оқибати нохуш бўлишини кўрсатмоқда. Шунинг учун ўртага ташланган фикрларга республика Маданият ишлари вазирлигининг тегишли бошқармаси, Ўзбек таъмиршунослик институти, тарихий обидаларни асраш «Ёдгорлик» жамияти, вилоятлардаги мутасадди ташкилотлар раҳбарлари, халқ амалий санъати вакиллари, кенг жамоатчилик ўз муносабатини билдиради, деб ўйлаймиз. Негаки, қўйилаётган масаланинг долзарблиги ва кўлами ягона тўхтамга келиб, тезроқ зарур тадбирлар кўришни тақозо этмоқда.

Демак, мунозара давом этади..

Тошкент Давлат Консерваториясининг 60 йиллигига

МУСИҚА — МАДАНИЯТИМИЗ КЎЗГУСИ

Эътиборингизга ҳавола этаётган мусоҳабамиз маданий ҳаётимизнинг муҳим соҳаларидан бири ҳисобланган мусиқа санъатининг бугунги аҳволи, бу борада эришилган ютуқлар, ечимини кутаётган муаммолар ҳақида. Суҳбатдошимиз санъатшунослик номзоди, мусиқашунос Равшан ЮНУСОВ.

— Равшан Юсупович! Мустақиллик ўзбек мусиқа маданиятига нималар берди, қандай ижодий ўзгаришларга сабабкор бўлди?

— Бугунги кунда мусиқа соҳасидаги ўзгаришлар кўпроқ ижобий бўлса-да, айрим салбийлари ҳам йўқ эмас. Ижобий ўзгаришлар аввало шунда кўринадики, мусиқа маданиятимизнинг асл анъаналарига мутахассисларнинг ҳам, кенг омманинг ҳам эътибори кучайди, уни ўзлаштириш ҳаракати жонланди. Бу — мазкур соҳа илгари эътибордан четда эди, деганим эмас. Аммо фарқли жиҳати шундаки, ҳозирги кунда миллий мусиқа йўналишлари юртимизда пешқадам соҳалардан бирига айланди. Агар авваллари ўзбек мусиқа маданияти собиқ иттифоқ мусиқа маданиятининг таркибий қисми сифатида ўрин тутган бўлса, эндиликда унинг мавқеи Мустақил бир давлатнинг, алоҳида миллатнинг, халқнинг мусиқа маданияти даражасига кўтарилди. Бу эса ушбу соҳада ҳам ўзлигимизни англай бошлаганимиздан далолат беради. Кейинги пайтларда ҳукуматимиз томонидан маданиятимизга, хусусан мусиқа санъатини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилаётгани қувонарлидир. Президентимизнинг 1995 йил 20 октябрда эълон қилинган «Ўзбекистон театр ва мусиқа санъатини янада ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармони фикримизнинг исботидир. Мазкур Фармоннинг театр ва мусиқа санъати ютуқларини мустаҳкамлаш ва янада юксалтириш, маданиятнинг ушбу соҳаси ижодий ходимлари меҳнатини рағбатлантириш ва уларни ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлаш ҳақидаги бандлари, хусусан, Тошкент шаҳрида консерсаториянинг янги комплексини қуриш тўғрисидаги банди айни муддао бўлди. Чунки 62 йил илгари қурилган ҳозирги бино бугунги кун талабларига жавоб бермайди.

Яна бир мисол. Кўпчиликка маълумки, ҳозир «Ўзбекистон — Ватаним маним» мавзуидаги қўшиқлар кўрик-танлови айни қизғин паллага кирди. Бу ниҳоятда муҳим тадбирлардандир. Зеро қўшиқ мусиқа санъатининг энг ҳозиржавоб жанрларидан бўлиб, кишиларда ватанпарварлик, халқпарварлик, эл-юртга садоқат каби олижаноб инсоний фазилатларни тарбиялашда катта аҳамиятга эга. Қўшиқ — давлатнинг, халқнинг мўъжазгина мусиқий қиёфаси, инъикоси, деб бемалол айтиш мумкин.

Кўз илғайдиган ўзгаришлардан яна бири асли Европадан келган композиторлик соҳасига даҳлдор. Бу соҳада муаммолар кўпроқ бўлсада, халқчиликка томон бурилиш сезилмоқда. Илгари тингловчилар талаби ҳисобга олинмай, «давлат буюртмаси» бўйича ижод қилинган бўлса, эндиликда биринчи навбатда тингловчиларни ўйлаб ёзилган миллий руҳдаги асарлар дунёга келмоқда. Яна бир муҳим томони шундаки, ёш истеъдодларимиз, етук санъаткорларимизнинг хорижда, халқаро танловларда маҳоратларини намойиш этишлари учун кенг имкониятлар юзага келди. Узоққа бормайлик, консерваториямиз талабалари иқтидорли пианиночилардан Улуғбек Полвонов, Гулнора Олимова, Сайёра Ғафурова, Барно Ҳақназарова, Гули Жўраева, Равшан Абдуназаров, кларнетчи Искандар Муртазоев, хонанда Анна Бузаирова турли халқаро танловларда ғолиб ва совриндор ижрочилар қаторидан жой олдилар. Машҳур дуэтчи созандаларимиздан Ирина ва Максим Желеновлар эса яқинда Токиода бўлиб ўтган III Халқаро фортепиано дуэтлари танловининг Олий мукофоти — «Гран-При»га сазовар бўлдилар.

— Республикамиздаги махсус мусиқа таълими тизимининг бугунги аҳволи сизни қониқтирадими?

— Олдимизда турган биринчи галдаги масала — мусиқа таълими тизимини ислоҳ қилиш. Бу борада ҳозир ҳар бир ўқув юртида изланиш жараёни кечмоқда. Аммо ислоҳотни тартибли амалга ошириш, мақсадга эришиш учун республика миқёсида янги, мукаммалроқ тизим лойиҳасини ишлаб чиқиш керак. Мусиқа таълими хусусида гап бораркан, дарсликлар, қўлланмалар, нота нашрлари, чолғу асбоблари, шунингдек, техник воситалар (овоз ёзиб олиш, тинглаш аппаратлари, граммофон, магнит ёзувлари, дисклар ва ҳ. к.) ҳам сон, ҳам сифатига кўра талаб даражасида бўлиши лозимлигини унутмайлик.

Яна бир долзарб масала — тингловчиларни тарбиялаш, тўғрироғи, умуммусиқий саводхонликни, мусиқий савияни кўтариш муаммоси. Бу борада ҳали кўп ишлар олдинда турибди. Авваллари, мусиқадан саводи бор, деганда кўпроқ нотани билган одам тушуниларди. Аммо аслида нота сабоғи билан мусиқий савод ўртасида катта фарқ борлигини унутмаслик лозим.

Кишини ўйлантирадиган, баъзида ташвишга соладиган бошқа бир масала кўп овозли композиторлик ижодиёти ва унинг тақдиридир. XX аср давомида қўлга киритилган бойликни ўзлаштирилган шакл ва жанрлар борасидаги ютуқларни асраб-авайлаш билан бирга бу йўналишни ҳам ривожлантиришга зарур шарт-шароит яратилмоғи даркор.

— Бу борада консерваториямизда олиб борилаётган ишлар ва умуман унинг фаолияти хусусида тўхталиб ўтсангиз.

— Консерватория нафақат ўқув даргоҳи, балки мусиқий тарғибот маскани ҳамдир. Негаки, йил давомида бу ерда мусиқашунослар, ижрочи ўқитувчи ва талабалар иштирокида турли концертлар намойиш этилади, илмий-назарий, илмий-амалий анжуманлар, учрашувлар, давра суҳбатлари уюштирилади. Ҳар йили мунтазам равишда талабалараро Илмлар куни, илмий-ижодий беллашувлар, мусиқий танловлар, жумладан, муайян бир мавзуга бағишланган энг яхши мусиқий асарлар танловини ўтказиш яхши анъанага айланиб бормоқда. Ҳозирги кунда консерваторияда 500 дан зиёд талаба таҳсил кўрмоқда. Уларга дарс берувчи ўқитувчилар орасида юксак фахрли унвонларга эга санъаткорлар, 21 профессор (улардан 4 киши санъатшунослик доктори), 70 дан ортиқ доцент (уларнинг 36 таси санъатшунослик номзоди) бор. Шунингдек, Консерватория қошида ассистент-стажерлик (ижрочилик ихтисосликлари бўйича) ва аспирантура (илмий-татқиқий йўналиш бўйича) мавжуд. Аммо, афсуски, илмий йўналиш бўйича талабгорлик сўнги йилларда анча сусайди. Баъзан ҳатто мавжуд ўринларга даъвогарлар топилмаётир.

Бизнинг битирувчиларимиз Ўзбекистондан ташқари МДҲ республикалари, АҚШ, Исроил, Швейцария, Австралия, Олмония, Туркия каби мамлакатларнинг санъат масканларида самарали фаолият кўрсатиб келмоқдалар. Консерваторияда АҚШ, Олмония, Судан, Ливия, Иордания, Болгария, Таиланд, Хитой, Жанубий Кореядан келган мусиқачилар таҳсил олдилар ва олмоқдалар. Шуни таъкидлаш жоизки, Тошкент консерваторияси мусиқий ижрочилик, бастакорлик ва мусиқашунослик соҳалари бўйича Марказий Осиё миқёсида пешқадам ўқув юрти ҳисобланади.

— Назаримда, сўнги йилларда консерватория илмий-ижодий жамоасининг нашрий ишлар борасидаги фаолияти бирмунча сусайгандек...

— Бу масалада гап ўз-ўзидан моддий таъминотга бориб тақалади. Нашриётлар хўжалик ҳисобига ўтганлиги туфайли давлат режалари орқали нашрлар анча қисқарди. Баъзан ниҳоятда зарур дарсликлар, қўлланмалар, нота тўпламлари йиллаб нашр юзини кўрмай ётибди. Қурби етган муаллифлар китобларини ўз ҳисобларидан чиқаришмоқда, қолганлар эса ноилож. Бу борадаги режаларимиз, очиғи, бевосита нашрий ишлар учун ажратиладиган маблағга боғлиқ.

Лекин айни вақтда бу даргоҳнинг 60 йиллиги муносабати билан консерваториямиз ҳақида мухтасар маълумот берувчи «Марказий Осиёдаги биринчи консерватория» деб номланган буклет нашр қилинди. Навбатда юбилейга атаб китоб чиқариш, консерватория тарихи музейини ташкил этиш ишлари турибди. Шунингдек, йил давомида қатор йирик ижрочилик ва хотира концертлари, республика миқёсида илмий-назарий анжуманлар ўтказиш кўзда тутилган.

— Истиқболдаги режалар қандай?

— Бугунги кунда республикамиз мусиқа ўқув юртларида олий маълумотли мутахассисларга эҳтиёж ортмоқда. Оркестрларга созандалар етишмаяпти. Бунга, эҳтимол, сўнгги йилларда консерваторияга талабаликка қабул қилиш сонининг кескин камайганлиги сабаб бўлаётгандир.

Мустақилликнинг беш йиллиги ҳамда Амир Темур бобомизнинг 660 йиллиги муносабати билан консерваторияда Бастакорлар уюшмаси билан ҳамкорликда мазкур мавзуларга бағишланган энг яхши мусиқий асарлар танловини ўтказиш режалаштирилган. Шу йил илк бор Марказий Осиё мусиқа ва санъат институтлараро мусиқий - танқидий ишлар танловини ўтказмоқчимиз. Қолаверса, ниятларимиз катта: чет эллик ҳамкасблар билан алоқаларни яхшилаш, талабалар айирбошлашни амалда синаб кўриш, мусиқа фестиваллари ўтказиш, яхши анъанага айланган Самарқанд Мусиқашунослик симпозиумини қайта тиклаш... Хуллас, барча режа ва фаолиятимиз бир мақсадга — юқори малакали кадрлар тайёрлаш орқали мусиқа санъати, мусиқашунослик фани ривожига муносиб ҳисса қўшишга қаратилган.

— Равшан ака, суҳбатимиз тайёр бўлиши асносида, сиз республика Маданият ишлари вазири ўринбосари лавозимига тайинландингиз.

Ўйлаймизки, ўртага ташланган масалаларни ҳал этишда имкониятингиз доираси янада кенгайди. Янги ишда ва режаларингизни амалга оширишда сизга муваффақиятлар тилаб қоламиз.

Ирода ДАДАЖОНОВА суҳбатлашди

ДАЛИВОЙ ҲАМОН ДАДИЛ

Кўплар уни «Омади бор инсон-да», дейишади. Ҳақиқатдан ҳам шундаймикан? Қаҳрамонимиз — Муқимий номидаги мусиқали театрнинг етук актёри Равшан Солиҳовга шу савол билан мурожаат этганимизда, у киши бироз ўйланқираб қолдилар-да:

— Йўқ, унчалик эмас, — дедилар.

1964 йили ўрта мактабни муваффақиятли тугатган қаҳрамонимизни санъатга муҳаббат ҳозирги Маннон Уйғур номидаги Санъат институтининг мусиқали драма факультетига етаклаб келди. Аммо омади чопмади. Пойтахтдаги маданий-оқартув техникумини битиргач, яна Санъат институтига келди. Омади келдими ёки ҳақиқат қарор топдими, хуллас, бу сафар ўқишга ўтди. Устозлари Раззоқ Ҳамроевнинг йўл-йўриғи билан 1969 йили Муқимий номидаги театрга актёр бўлиб хизматга келди. Институтни муваффақиятли битириб, шу даргоҳда ижодини давом эттираверди. Бу орада армия хизматида ҳам бўлиб қайтди. Театрда яна ишини давом эттирди. Бироқ бир-икки роллар ижросидан сўнг нимадир бўлди... Ишда нималар бўлмайди, дейсиз. ўйлаб-ўйлаб театр ансамблида чанг чалишга ўтди.

Хуллас, беш йил чанг чалиб юрди. У актёрликдан ташқари, яхшигина чанг устаси ҳам эди.

Вақти-соати келиб қаҳрамонимиз яна ўз касбига қайтди, борлиғи билан ижод дарёсига шўнғиди. Ж. Жабборовнинг «Ўжарлар-79» спектаклидаги Тожибой унинг тақдирини ҳал қилувчи рол эди. Агар қойилмақом қилиб ижро этса, актёрликка қайтади, ижро этолмаса... Аммо ижродан сўнг Раззоқ Ҳамроев яна бир бор унга тан берди ва... Ҳаммаси жойига тушди.

Р. Солиҳов ҳозирги кунга қадар турли жанрдаги спектаклларда роллар ижро этиб келди. Баъзи роллар кўнгилдагидек бўлиб, ҳақиқий образ даражасига етса, баъзиларидан кўнгли қониқмасди. Аммо нима бўлганда ҳам, у жиловини бўш қўймади. Айтайлик, А. Гецадзенинг «Осмондаги дийдор»ида лейтенант Микола ролини маромига етказиш учун 10 килограмм озишига тўғри келди. Е. Шварцнинг «Оддий мўъжиза» спектаклида Овчи, Исфандиёрнинг «Ишонмасанг, ўламан» спектаклида лейтенант Акбаров, Анорнинг «Занжир» спектаклида шофёр, шоир, АТС бошлиғи ролларини ижро этди. Бу ролларни ижро этган актёр спектаклдан сўнг силласи қуриб, оёғини зўрға судраб кетарди.

Татар драматурги Т. Минуллиннинг «Дилафрўзга тўрт ошиқ» асарида Р. Солиҳов Олим Абзий ролини ижро этган.

— Олим Абзийни ҳар гал саҳнага олиб чиққанимда маза қилардим, — дейди у ўша йилларни эслаб. — Унинг ички қиёфасини, феъл-атворини юзага чиқариш учун ҳар гал янги ҳаракатлар, янги-янги репликаларни қўшгим келарди. Баъзида бунинг уддасидан чиқа олардим.

Дарҳақиқат, актёр Олим Абзийдаги ички, инсон илғамас хусусиятларни юзага чиқара олган. Актёр қиёфасининг ўзи, бунинг устига, беўхшов ҳаракатлари, тишининг орасидан гапиришлари бир томондан томошабинни кулдирса, иккинчи тарафдан Олим Абзийнинг ким эканлигини яққол очиб беради. Ҳозирда Олим Абзий ролини Равшан Солиҳовни ўзига устоз деб билган Алишер Отабоев ижро этмоқда.

Қаҳрамонимизнинг 80-йилларда яратган яна шундай ролларидан бири «Ёшликда берган кўнгил» спектаклидаги Мирзавойдир. Мирзавой раиснинг шофёри, ўзи очиқ кўнгил, ҳазилкаш, одамларга доимо самимий муносабатда, беғараз, шўх, аммо ичкиликка ишқибозроқ, у Тўлқинойни яхши кўради.

Мирзавой — Р. Солиҳов: «Вопервой, ман қизингизни жуда яхши кўраман, вопервой, кафтимда кўтариб юраман, вопервой елкамга кўтариб юраман, кейин ўзи бошимга чиқиб олади. Тушундингизми, кампиршо...» — деб қизнинг онаси Ойтош холанинг асабига текканда, томошабин бутун вужуди билан кулади. «Куёвлар конкурси» спектаклидаги Ғилмоной ролини айтмайсизми! Аввало, эркак кишининг аёл киши ролида чиқиши бутун залнинг гуррос кулишига сабаб бўлади. Актёр шу қадар ролга кириб кетадики, дабдурустдан унинг кимлигини томошабин илғай олмайди.

Яқиндагина театр жамоаси Рустам Маъдиев асари асосида «Девона» спектаклини саҳналаштириб, томошабинлар эътиборига ҳавола қилди. Бунда Р. Солиҳов Ориф девона ролини ижро этди. Актёр Ориф девонада тақдиридан кул бўлиб ёнаётган бир инсонни гавдалантирган. Соқоллари ўсиб, беллари букчайиб қолган Ориф девона йиғлай-йиғлай фарзандини қидирди, унинг умри шу тарзда ўтиб кетди. Орифнинг ички дардини актёрнинг юм-юм йиғлаётган кўз ёшларидан, титроқ овозда куйлаётган ашулаларидан, яхши инсонларга қилаётган мурувватидан, ёмонни яхшидан, жоҳилни оқилдан ажрата билишидан англаш мумкин. Кинода бўлса, Ориф девонанинг тақдири бутун бир фожиадир.

Равшан Солиҳовнинг театрдаги ижоди хусусида тўхтамай гапирса арзийди. Лекин актёр нафақат театрда, балки радио, телевидение ва кинода ҳам ўз маҳоратини намойиш этиб, эл назарига тушган. Радиода Марям Ихтиёрова, Эргаш Каримов, Ҳусан Шарипов, Суръат Пўлатов кабилар билан ёнма-ён туриб, эрталабки дам олиш эшиттириши — «Табассум»ни кўтаринки руҳда олиб боради.

— 1983 йил Толиб Ҳамидов Пирлепес Тлегеновнинг «Бир фожеа изидан» видеофилмини олаётган экан, — дейди актёр. — Мен Мирзаҳошим Кенжаев билан бирга съёмка бўлаётган жойга бордим. У репетицияга кириб кетди, мен эса уни машинада пойлаб турардим. Шунда Толиб Ҳамидовнинг кўзлари менга тушиб, «Бу ҳам актёрми», деб сўрабдилар. Актёрлигимни билгач, Шотурсун хўжайиннинг лакейи ролини ижро этишга таклиф қилдилар. Мен йўқ демадим. Ижром маъқул келди шекилли, қайтадан дубл қилиб, мени шу ролда қолдирдилар. Шундай қилиб. Толиб ака билан яқиндан танишиб олдик. 1986 йил Исроил Тўхтаевнинг «Қабрдаги хазина» асари асосидаги видеофилмда Даливой образини яратишга таклиф этдилар. Бу рол менга шон-шуҳрат келтирди...

Дарҳақиқат, Даливой ролидан сўнг телевидениега жуда кўп мактублар келди. Р. Солиҳов қаерга гастролга бормасин, уни ўзгача бир меҳр ва ҳурмат билан кутиб олишарди. Бу видеофилмдан сўнг Равшанжон Э. Мусаев ва Э. Раимовларнинг «Дардисар» видеофилмида, С. Сиёевнинг «Бозор кўрмаган йигит»ида Аслхўжа, Тоҳир Маликнинг «Сўнгги ўқ»ида Шоқол ўғри, режиссёр Саид Мухторнинг «Афандининг беш хотини» видеофилмида Қодир банги ва «Тандир операцияси»да истеъфодаги милиционер, Н. Норқобиловнинг «Қуёш ботмайдиган ўлка»сида Тўйчининг отаси ролларини маромига етказиб ижро этди.

Энг етук талант эгаларининг ҳам маромига етмаган ижролари бор. Бундай роллари борлигини баъзи актёрлар тан олгилари келмайди. Шундай савол билан қаҳрамонимизга мурожаат этдик:

— Бор шундай кўнглим тўлмаган ролларим. Аммо қайтадан ишлашга имкон бўлмаган. Ростини айтишим лозим. Битта рол учун қанча вақт, куч-ғайрат, баъзида уйқусиз тунлар сарф бўлади. Албатта, дабдурустдан унинг муваффақиятсиз чиққанини тан олиш мушкул. Буни эса вақт исботлайди.

Саидахон СОТИМХОН қизи

Насиба МАҚСУДОВА:

ҚОНИҚМАСЛИК ИЗЛАНИШГА УНДАЙДИ

Насиба Мақсудовани Ўзбекистон телевидениесининг кўзга кўринган сухандонларидан бири сифатида ёшу қари бирдек танийди. Ўз касбининг фидойиси бўлган бу аёл ҳақида бу сафар ана шундай мақтовларни такрорловчи ёки таржимаи ҳол тарзида мақола ёзишдан чекиндик. Бугун ўзи ва иш фаолияти хусусидаги тафсилотларни қаҳрамонимизнинг ўзи баён қилади.

— Ҳозир ўйлаб қарасам, илгари, дастлаб иш бошлаган вақтимда дикторлик иши анчагина осон ва оддий бўлган экан. Шу касбнинг бошини тутганимга ҳам ўттиз йил бўлди. Замон ўзгариб, турмуш тарзимиз юксалиб боргани сайин телевидение ва унинг ижодкорлари фаолияти ҳам ўзгариб бормоқда. Кундан-кунга телеижодкорларнинг томошабинлар олдидаги масъулияти ортмоқда. Айниқса, бугунги кунда Ватанимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш йўлида телевидениенинг ўрни ва вазифаси ниҳоятда масъулиятли.

Тўғрисини айтганда, ҳозир Ўзбекистон телевидениеси фаолияти ҳақида турлича фикрлар, кўпроқ танқидий фикр-мулоҳазалар билдирилмоқда. Бир томондан алам қилади, одамга. Эҳтимол, шундай бўлгани ҳам яхшидир. Чунки мана шу алам, ҳар биримизни талаб даражасида ишлаш йўлларини излашга ундайди. Агар ҳар бир ходим сидқидилдан ишласа, изланса, ўйланган ният амалга ошади, албатта.

Боя айтганимдек, илгари ишимиз анчагина жўн эди. Олтмишинчи йилларнинг иккинчи ярмида, устозим Уктам Жобировнинг (у кишини Аллоҳ раҳмат қилсин) маслаҳатлари билан шу касбни танлаган кезларим, диктор тайёр матнни ўқиб бериш билан чекланар эди. Жонли суҳбатлар, баҳс-мунозаралар, ўзаро мулоқотлар жуда кам бўларди. Энди-чи? Биргина «Ассалом, Ўзбекистон» кўрсатувини олайлик. Таҳририятда қирқдан ортиқ ходим бор. Ҳар кунги кўрсатув рўйхат асосида тақсимланган. Бинобарин, ҳафтасига бир марта кўрсатув тайёрлашимиз лозим. Демак, бу дастурни тайёрлаш учун бир ҳафта вақт кетади. Камида бир ҳафта! Бугунги кўрсатув тугадими, кейингиси ҳақида режалар туза бошлаймиз. Баъзан икки-уч ҳафта кейинга мўлжалланган кўрсатувлар устида бош қотиришга ҳам тўғри келади. Чунки турли саналар, байрамларда шу кунларга муносиб суҳбатдошлар топиш зарур бўлади. Суҳбат жонли ўтиши учун турли соҳаларга доир адабиётларни кузатиб боришга тўғри келади. Эрталабдан экран қаршисига ўтирган томошабин кайфиятини кўтарадиган, унга маъқул келадиган суҳбат қуриш ниятида фавқулодда қизиқарли, теша тегмаган саволлар топсам севинаман. Суҳбатимиз ҳам кўтаринки руҳда ўтади. Шу мақсадда кундалик матбуотни битта қўймай кузатиб бораман.

Телекўрсатувнинг жонли ва ёқимли чиқиши учун муҳим бўлган шартлардан яна бири — нутқ ва нутқ маданияти!

Қанчалик гапдон бўлмайлик, ҳар сафар телекамера рўпарасига борганда, бир зум бўлса-да, ҳаяжон босади. «Сўздан адашиб қолмай-да!» деган хавотир бир зум кўнгилдан ўтади. Суҳбатдошлар ҳар хил бўлади. Эмин-эркин гапирадигани кўп. Айримлар эса студияга кирган заҳоти сўзларини йўқотиб қўйишади, баъзан кўпни кўрганлар ҳам «лом-мим» деёлмай қолишади. Шунда биз, «мезбон»лар ҳушёр бўлишимиз лозим. Суҳбатдошга далда бериш, гапиртириш масъулияти бизнинг зиммамизга тушади.

Кўрсатув тайёр бўлиб, намойиш қилингач, у ҳақдаги фикр-мулоҳазалар бошланади: қандай чиқди, ютуғи нимадаю, камчилиги нимада? Бундан ҳам қизиқарлироқ қилиш мумкин эдими? Шуларни ўйлайверасан киши. Тўғриси, юз фоиз кўнгил тўлди, деб айта оладиган кўрсатув кам бўлади. Эҳтимол бу табиий ҳолдир. Чунки қониқиш — фикрий изланишни чеклайди. Ижоднинг эса чеки йўқ. Шунинг учун қониқмаслик ҳамиша изланишга ундайди. Умуман, миллионлаб томошабинга маъқул келадиган кўрсатув тайёрлаш учун тиним билмаслик, бир ерда депсиниб қолмаслик, ижодий ўрганишга интилиш керак. Ишимизнинг масъулияти шу қадар оғир! Ана шу масъулиятни ҳис қилиб ишлаш эса янги-янги ижод қирраларининг очилишига туртки бўлади.

Заҳро АЗИЗОВА ёзиб олди

«ТЎЙ ЎРНИГА ТОМОША»

Абдулҳамид Мажидий номидаги Каттақўрғон ўзбек давлат драма театрида «Тўй ўрнига томоша» деб номланган икки пардали ҳангоманинг жамоатчилик кўриги бўлди.

Туроб Акбархўжаев қаламига мансуб бу асарни театр бош режиссёри Равшан Ёриев саҳналаштирган. Саҳна безаклари ёш мусаввир Зокир Қобулов томонидан ишланган. Ҳангомадаги бош ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Муҳаббат Йўлдошева, иқтидорли саҳна соҳибларидан Искандар Султонов, Гулистон Жабборова, Маҳбуба Шерова ҳамда бошқалар ижро этишаётир.

Абдуазиз ҲОШИМОВ

Қардошлар учрашганда

ИЖОДНИНГ ҚЎШ ҚАНОТИ

Ўтган йилнинг охирида Бошқирдистон Маданият вазирлиги, Ёзувчилар бирлиги ҳамда Мажид Ғафурий номидаги Бошқирд академик драма театри Бошқирдистон халқ артисти, Россия Федерациясида хизмат кўрсатган артист, шоира Рағида хоним Саидғали қизи Янбулатова таваллудининг 80 йиллигини ўтказди.

Ярим асрдан ортиқ халқ олқишига сазовор бўлиб келаётган бу санъаткор 1915 йили Бошқирдистоннинг Қўшнорин туманидаги Боқий овулида, деҳқон оиласида дунёга келади. Ўсмирлик йиллари Қора Идел туманининг Бозраш овулида ўтади. Ёшлигидан бадиий ҳаваскорлик тўгаракларида қатнаша бошлайди ва бу қизиқиш Рағида хонимни Уфа театр билим юртига олиб келади. 1935 йили бу даргоҳни имтиёзли диплом билан тугатиб, саҳнага бағишланган умрини Бошқирд академик театри билан боғлайди.

Табиат берган гўзаллик, нозик туйғулар, мунгли овоз, бетакрор истеъдод Рағида хонимни томошабинларнинг севимли санъаткорига айлантиради. Бошқирд драматурги Қодир Даёнинг «Тонгчўлпон» асаридаги Тонгчўлпон, Чингиз Айтматовнинг «момо ер» асаридаги Тўлғоной, Нажиб Ҳасанбоевнинг «Райса»сидаги Райса, «Ғолиябону»даги Ғолиябону, Ҳ. Ҳакимзода Ниёзийнинг «Бой ила хизматчи»сидаги Жамила ва шунга ўхшаш бир неча ўнлаб бетакрор образлар яратди. Рағида хоним ижодининг гўзал қирраларидан бири унинг ажойиб шеъриятидир. Унинг шеъриятидаги ҳис-туйғулар теранлиги, дардли оҳанги билан ниҳоятда қўшиқбоп. Шу туфайли кўпгина шеърларига бастакорлар мусиқа басталанганлар. Рағида хоним либретто, пиеса ҳамда комедиялар муаллифи ҳамдир. Таржимон сифатида драматик асарларни бошқирд тилига ўгиришда эътиборга молик ишларни амалга оширган. Калдерон, Любимов, Тўқоев, Гусев, Айтматов, Абдулла Қаҳҳор, Тагор асарлари шулар жумласидан.

Рағида хонимнинг оиласи тўла маънодаги санъаткорлар оиласидир. Отелло ролининг моҳир ижрочиси, халқ артисти, машҳур Арслон Мубораков (марҳум) унинг турмуш ўртоғи эди. Уларнинг қизлари Гули Муборакова халқ артисти, режиссёр, фан доктори, профессор сифатида кўпчиликка маълум.

Шу ўринда 1957 йили Тошкентда бўлиб ўтган бир воқеани эсга олиш ўринлидир. Ўша йили Бошқирд академик театри Тошкентга гастролга келади. «Отелло» ролини жуда меъёрига етказиб, қойилмақом ижро этадиган ўзбек артисти Аброр Ҳидоятов борлигини билиб, биз Шекспирнинг бу асарини сафар репертуаридан олиб ташладик,-деб эслайди театрнинг ўша пайтдаги директори. — Шу туфайли Дездемона ролини ижро этувчи Зайтуна Бекбулатова ҳам, Яго ролида саҳнага чиқувчи Рифқат Файзи ҳам Уфада қолишади. Тошкентта келишгач, Аброр Ҳидоятов ва бошқа санъаткорлар «Отелло»ни Бошқирд театри ижросида кўриш истагини билдиришади. «Мен буюк Арслон Мубораков ижросини кўрмоқчиман»,-дейди Аброр Ҳидоятов.

— Бизнинг Дездемона ҳам, Яго ҳам бу ерда йўқ, улар Уфада қолишди,-дейди театр директори.

— Дездемона бор!-дейди шунда Рағида хоним.

— Ким?

— Мен! Мен уни Арслон ёрдамида бўш пайтларимда мустақил тайёрлаганман.

— Яго бизда бор-дейишади ўзбек қардошлар. Ва халқ артисти Наби Раҳимов Яго ролини ижро этишга тайёргарлик кўра бошлайди. «Ҳамза» театри ўз декорациялари ва либосларини тақдим этади. Театр биноси кичиклиги туфайли, бошқирд «Отелло»сини Тошкентнинг энг катта боғи — «Марказий истироҳат боғи»да қўйишга қарор қилишади. Парда очилиб, саҳнада Отелло ва Дездемона кўриниши билан, минглаб томошабинлар тик туришиб, Арслон Мубораков ҳамда Рағида хонимни олқишлашади.

Арслон Мубораков — Отелло ўзининг энг масъулятли монологини бошлаб: «-Нега чақмоқ чақиб, яшин урмасин? Ёки фақат яшнаш учунми у?»-деган сўзларини айтиб тугатиши билан ҳавонинг авзойи бузилиб, осмонни қопқара булут қоплаб, қисқа муддатли кучли ёмғир ёғиб ўтади. Томошабинлар орасида «Аллоҳ эшитди», «Худо эшитди», деган сўзлар эшитилади.

Спектаклдан сўнг Аброр Ҳидоятов ҳамда унинг рафиқаси Сора Эшонтўраева бир қучоқ гул кўтариб саҳнага чиқишади.

— Сен мендан ҳам қойилладинг, буюк бошқирд! Ана, ўзингнинг кучли руҳинг, даҳшатли товушинг билан, осмонда яшин яшнатдинг, бутун табиатни титратдинг,-дейди Аброр Ҳидоятов кўз ёшларини арта туриб. У киши бетоб ётган жойидан, бемор тўшакдан туриб келган экан...

— Дездемонанг учун катта раҳмат! Жуда яхши ижро этдинг, жонгинам,-дейди Сора Эшонтўраева Рағида хонимни бағрига босиб,-ўзининг ҳам лолақизғалдоқдек гўзал экансан!...

Кўриб турибсизки, бошқирд халқининг бу улуғ санъаткори ўзбекнинг буюк санъаткорлари таҳсинига, томошабинларнинг эътирофига сазовор бўлган. Бу воқеа унинг ижодий биографиясидан бир лавҳа, холос. Шунга ўхшаш воқеалар Рағида хоним ҳаётида жуда кўп.

Ҳа, Рағида хоним тиним билмас, серқирра, халқ севган ижодкор. Илоё, фарзандларингиз, шогирдларингиз, мухлисларингиз бахтига, қувончига соғ-саломат бўлинг, Рағида хоним.

Рустам ЯҲЁ, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Тарғибот маркази ходими

ЧЎЛПОН ВА 13 ҚАЛДИРҒОЧ

Абдулҳамид Сулаймон — Чўлпон ижодида маърифатпарварлик кенг акс этганлиги яхши маълум. Чунки у жадид адабиёти тарбиялаб вояга етиштирган сўз санъаткорларидан эди. Жадид адабиётида эса маърифатпарварлик масаласи асосий ўринда турган. Эркинлик ва ҳурлик кишанларида азоб чекаётган Туркистон халқини фақат маърифатгина истиқлолга олиб чиқиши мумкинлигини серқирра ижодкор яхши англаган, албатта. Шунинг учун у ўлкадаги маориф ҳаракатини сергаклик билан кузатиб борган, бу жабҳадаги ижобий воқеалар унинг ижодида ўз аксини топган.

1924 йил май ойида Фарғона водийси маданий ҳаётида тарихий воқеа юз берди: Фарғона таълим-тарбия техникумини (ҳозирги Қўқон педагогика билим юрти) дастлабки 13 илм толиби «13 қалдирғоч» битириб чиқди. Улар водий тарихида илк марта 4 йиллик махсус таълимни тугаллаб, маориф жабҳасига йўл олаётган илк мутахассислар эди. Ташкилотларнинг ташаббуси билан бу воқеага бағишланган катта тадбир ўтказилди. Фарғона округининг асосий нашри — Қўқонда чиқиб турган «Фарғона» газетасининг бир неча сонларида ҳам бу ҳақда талай мақолалар эълон қилинди.

Чўлпон бу йилларда «Фарғона» газетаси билан яқин алоқада эди. Адибнинг юзга яқин шеър, ҳикоя, очерк, фелетон, хабар, хотира, эсдаликлари илк марта шу газетада ёруғлик кўрган. Газета ходимлари, айниқса, машҳур олим ва журналист Ашурали Зоҳирий Чўлпон билан яқин дўст, маслакдош эдилар.

Қуйида шоирнинг диққатингизга ҳавола қилинаётган «Салом сенга! (Фарғона билим юртини битириб чиққан ёш кучга)» сарлавҳали шеъри ҳам илк марта «Фарғона» газетасида эълон қилинган. Мазкур асар 1924 йилнинг 25 майида Андижон шаҳрида ёзилиб, газетанинг 26 майдаги 173-сонида эълон қилинган. Шеър юқорида зикр этилган «13 қалдирғоч»га бағишланган. Насрий шеър услубида яратилган ушбу манзума ўша йилларда Чўлпонга хос шиддатли эҳтирос, миллат ва ўлка қайғусига катта дарддошлик билан битилган. Шоир 13 қалдирғочни халққа илм-маърифат тарқатишга отланган оддий муаллимлар сифатида эмас, «қонлар билан йўғурулғон» тупроқларга жон бергувчи, «ўз танглари тўда-тўда ўлдурулгон» йигитларни қизғин ўтли нафаси билан ўлмас ва енгилмас қилувчи, юрт чаманзорида чечакларни қайтадан очилдирувчи инсонлар сифатида таърифлайди. Бу жиҳатлари билан мазкур шеър Чўлпоннинг эл-юрт, миллат қайғусида ёзилган машҳур асарлари билан тенглашади. Иккинчи томондан, шоир 13 қалдирғочни жаҳолат дунёсида қолиб кетган эрлар, аёлларни бу зулматдан қутқарувчилар деб билади, уларни «ободлик шарпаси», «ўлик танларнинг шифолик нафаси», деб таърифлайди.

«Салом сенга!..» шеъри нима сабабдан Чўлпон ҳаётлигида чиққан ёки унинг сўнгги йилларда чоп этилган китобларга кирмай қолгани бизга номаълум. Балки бу шеър адиб асарларини нашрга тайёрловчилар назаридан четда қолгандир. Бироқ ТошДУ нашриётида 1992 йили чоп этилган «Чўлпон ҳаёти ва ижоди библиографияси»да (тузувчи — Н. Йўлдошев) «Салом сенга!..» шеъри адиб прозаси рўйхатида қайд этилган. Лекин бу асар наср эмас, шеър эканлиги энди маълум бўлди.

Рустамжон ТОЖИБОЕВ,
филология фанлари номзоди

ЧЎЛПОН

САЛОМ СЕНГА!

(Фарғона билим юртини битириб чиққан ёш кучга)

Хароб, бузғун, ёввойилашқон
Жилғанинг ободлик шарпаси, салом сенга!
Оғриқ, бўшашқон, атолатек танларнинг
Шифолик нафаси, салом сенга.
Бир тупроққа салом бериб боросен,
Ким қонлар билан йўғурулғон.
Бир талаға бел боғлаб келасенким
Ўликлар, наъшлар билан тўлдурулғон.
Йигитларга йўлуқорсенким, ўз
тенглари тўда-тўда ўлдурулгон...
Сенинг чарчамас қўлларинг у тупроқларга жон бергуси,
Сенинг маърифатли зеҳнинг у талалардан жаннатлар ёроткуси,
Сенинг қизғин, ўтлик нафасинг у йигитларни ўлмас ва енгилмас қилғуси,
Сенинг самимий, астойдил қарашларинг у чечакларни қайтадан очилдиргусидур!
Қоронғилик, билмаслик пардаларини йиртиб, порча-порча қилиб ташлаб,
Кундуз кунлари ҳам ваҳмдан қутулмоғон эрларга билим чироғларини ёндириб,
Кеча демай, кундуз демай,
Ишлаб, жилғани бир жаннатга айландириб умулларни оқлоғон бўлурсен!
Бурчаклардан, деворлар орқасидан
Йиғлоғон товушлар эшитарсан,
У товушлар сенга танишдур.
У товуш оналарингнинг товушидур.
Уларнинг ҳасратлари ерга кўкка сиғмайдур.
Уларнинг бахтлари азалдан бери очилмағон,
Тақдирлари шу чоққача кулмагондур.
Улар тутқундадурлар,
Қутқормоқ сенинг вазифанг.
Жилғанинг кўз ёшлари қурушқа ёқинлошубдур,
Танларга тирилиш қонлари югурубдурким,
Сен — ободлик шарпаси билиндинг,
Сен — ўлик танларнинг шифолик нафаси сезилдинг.
Салом сенга,
Салом!..
1924, 25 май. (Анжан) Имзо: Чўлпон.
Манба: «Фарғона» газетаси, 1924 йил, 26 май, 173-сон.

СОДИҚ ДЎСТ ЭДИ

Шафқатсиз ўлим таниқли шоир ва публицист Анвар Отабой ўғли Эшоновни эллик тўққиз ёшида орамиздан олиб кетди.

Анвар Эшонов 1937 йилда Тошкентда туғилди. 1960 йилда Тошкент Давлат дорилфунунини битиргандан кейин Республика радиосида муҳаррир, «Совет Ўзбекистони» (ҳозирги «Ўзбекистон овози») рўзномасида мухбир, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Бадиий адабиётни тарғиб қилиш бюроси ходими, «Гулистон» ойномасининг мухбири бўлиб ишлади.

Анвар Эшонов «Бир сўз», «Дутор», «Регистон», «Европада қолган қабрлар», «Йигирма миллион оқ кабутар», «Нон иси», «Бу йўллар» каби ўндан ортиқ насрий ва шеърий китоблар, кўплаб шеърий туркумлар ва публицистик мақолалар муаллифи эди. Ёзувчининг, айниқса, фашизмга қарши уруш мавзуидаги шеърлари ва публицистик мақолалари, «Жоноқи олма» ҳикояси каби бир қатор насрий асарлари бетакрор бир самимияти ва халқона шиорадор тили билан адабиётимиз мухлислари кўнглига йўл топган эди.

Бевақт ўлим камтарин инсон, садоқатли дўст, яхши шоир, заҳматкаш ижодкорни орамиздан олиб кетди. Лекин дўстимизнинг қутлуғ номи, яхши ишлари, порлоқ хотираси ва яратган асарлари қалбимизда ҳамиша сақланиб қолади.

БИР ГУРУҲ ЎРТОҚЛАРИ

ҲАЁ БАРЧАГА БИРДЕК ЗАРУР

Ўзбек халқи ўзининг бой маданияти билан бир қаторда бой тилига ҳам эга. Азалдан ота-боболаримиз ҳар бир сўзни ўз ўрнида қўллашга, айниқса, кўп маъноли сўзлар орқали мулоқот қилишга катта аҳамият берганлар. Улар нозик ички кечинмалари ва ҳис-ҳаяжонларини сўз санъати орқали жуда усталик билан ифодалай олганлар. Шунингдек, айтилаётган сўздан ташқари, унинг ортида ётган маъноларга ҳам чуқур эътибор билан қарашган. Айниқса аёлларимиз сўз ишлатишда жуда эҳтиёткор бўлганлар, ички кечинмаларини ошкор қилиб қўядиган сўзлардан, хатти-ҳаракатлардан ўзларини тийганлар. Бу хислат миллатимизнинг қон-қонига сингиб кетган, десак хато бўлмайди. Уни ҳозирги кунларда ҳам қизларимиз ва аёлларимизда кузатиш мумкин. Афсуски, бугунга келиб аёлу эркак бароварига «севаман!», деб ҳайқирадиган, «уйланган эркакни севаман», «Фалончи гўзал, мени уйингда кутиб ол», дея шўх қўшиқлар куйлайдиган, беҳаё, беибо шеърлару қўшиқларни бамайлихотир тинглайдиган бўлиб қолдик. Ҳатто аллага беибо жумлалар аралашаяпти: «Сендан бошқа ёр бўйнига тушар билак йўқ менда-ё, алла-ё, алла».

Бунга тоқат қилиб бўлмайди. Аждодларимизнинг зебо фазилатларини эслайлик, ўрганайлик, давом эттирайлик. Улар ҳам севганлар, севилганлар, ҳижрон ўтида куйганлар, соғинганлар, ишқий шеърлар битиб, қўшиқлар айтганлар, лекин беҳаёлик қилмаганлар. Масалан, биргина: «Ҳой оқ илон, оппоқ илон, ойдинда ётгонинг қани? Мени-ку ёмон дединг, яхшини топганинг қани?», жумлаларини эслайлик. Бу сўзлар қайси даврда битилганини билмайман, лекин уларнинг ортида ўзбек аёли борлиқ ҳаёси, ибоси билан гавдаланиб турганини кўраман. Бу сўзлар билан аёлнинг ички кечинмалари ўртасидаги ўхшашликни таърифлаш учун катта китоб ёзса бўлади, назаримда. Аммо ҳозир гап бошқа мавзуда — интим кечинмаларни ошкор этиш-этмаслик масаласидир.

Соғиниш ҳисси ушбу қўшиқда ҳам бор, лекин «соғиндим» демаяпти.

Ёки, мумтоз ашулаларимиздан бирини эслайлик: «Ганжи ҳуснингни закотин бер менга, сен ғанийсан, менда бисёр эҳтиёж». Нақадар гўзал ўхшатиш! «Кел, юзингдан бир ўпай!» демаяпти, лекин шундай маъно ҳам бор.

Мумтоз адабиётимиз намуналарида севги кўп куйланган, лекин шу сўзнинг ўзи жуда кам ишлатилган. Ишқ дардида ўлим тўшагига михланиб қолган қиз севгисини тилига чиқармаганини қадимги ҳикояларимиздан биламиз. «Ҳа, бу бир ривоятда», деймиз, аммо ривоят ортида шарму ҳаёли халқ борлигини, ўзимиз шу халқнинг вакили эканимизни баъзан унутиб қўямиз.

Илгарилари ҳам аёллар шўхўйноқи қўшиқлар айтишган, фақат, аёллар даврасида! Тўй-ҳашамларни қизитадиганлар эркак ашулачилар эмас, яллачи аёллар бўлган. Аёллар ўз даврасида ҳар қанча шўхлик қилсалар арзийди, фақат бу эркак зотининг қулоғига етмаслиги керак эди. Мана, энди ҳозирги давримизда бўлаётган қиз базми, чорлар, бешик тўйи, туғилган кун каби тантаналарни бир кўз олдимизга келтирайликда, баъзи аёлларимиз «эркаклар бор», демай, беҳаё гапларни айтиши, турфа қилиқлар қилиши ўзбек аёлига қанчалик «ярашмаётганига» баҳо берайлик.

Ҳаё масаласи эркаклар айтадиган қўшиқларда ҳам юзага чиқиб қолмоқда. Бир неча йилдирки, «Йиғлама қиз, йиғлама», қўшиғи қулоғимга чалинганда, қани энди, тезроқ тугата қолсаю бундай шармандаликни эшитмасам, дейман. «Ҳой, одамлар! — деб ҳайқиргим келади. — Йигитларнинг қиз узатиб бориши халқимиз тарихида бўлганми?» Бу-ку бир қўшиқ, лекин тўй тугагач, аёллар эмас, йигитлар келин-куёвнинг устига чодир тутиб, уйга кузатиб қўйганини қандай баҳоламоқ керак? Аслида, уйга эмас, гўшангага, дейиш керак эди, афсуски, бундай нарсаларни биз унутиб юборганмиз.

Кимдир бунга; «Ҳа, энди ҳозир замон бошқача, ёшлар замонга қарайди-да». деб эътироз билдириши мумкин. Ахир, замонни ўзимиз яратмаяпмизми?

Қўшиқнинг яралиши шеърдан бошланади. Шунинг учун гинамизнинг индаллоси шоир (шоира)ларимизга ҳавола. Фикри ожизимча, юқорида эслаб ўтилгани каби қўшиқлар шеърларини бошловчи ёки сал мундайроқ (мени кечиришсин) шоиру шоиралар битиб, матбуотда эълон қиладилар. Аслида бунақа шеърлар кўнгил дафтаридан чиқмаслиги керак. Шеъриятга эндигина кириб келаётганлар учун эса матбуотда кўриниш муҳим омил. Шунинг учун интим кечинмаларини ошкор қилиб қўяётганларини ё сезмай қоладилар, ё бунга бефарқ бўладилар. Тўғри, шеъриятда лирик қаҳрамон деган тушунча бор. Гоҳида муаллиф ҳамма нарсани ўша қаҳрамонга ағдариб, ўзи бир четга чиқиб турмоқчи бўлади. Ким нима деса десин, мен лирик қаҳрамон шоир ёки шоиранинг ўзи деб биламан.

Шу ўринда ҳақли савол туғилади. Наҳотки бизнинг маданий-маънавий савиямиз ўттиз йил олдин қандай бўлса, шундайлигича қолган?

Тўғри, ҳар қандай қўшиқнинг ўз тингловчиси бўлиши мумкин. Чунки бировлар сўзига эмас, куйига, бошқалар эса хонандасига ишқибоз бўладилар. Эҳтимол, айрим қўшиқлар тақдирини ҳал қилишда мана шу мезонга амал қилинаётган бўлса?! Санъатда бундай йўл маънавий қашшоқликка олиб келмайдими?

Гапни мухтасар қиладиган бўлсак, ибо эркагу аёлга, ёшу қарига бирдек зарур, жўяли. Гўзал калом ҳаммани маданиятнинг, ақл-заковатнинг юксак чўққиларига етаклайди. Ҳар сўзда, ҳар қадам ва ишда ўзимизни четдан бир кузатайлик-да, аждодларимизга муносиб бўляпмизми, тараққиётни ўйлаб иш тутяпмизми-йўқми, тарозига солиб кўрайлик.

Қудрат ДЎСТМУҲАММАД

САИДАХОНЛИК КУНЛАРИ

Ҳар йили баҳорда Андижон ўлмас қизи Саида Зуннунова билан юз кўришгандек бўлади. Бу ҳассос шоира ўзининг ифорли сатрлари билан яна дилларга, давраларга меҳмон бўлади. Баҳорда уйғонган не-не кўнгилларни бир-бирига оҳиста боғлаб кетади.

Айниқса бу йилги наврўз Андижонда алоҳида нашида билан кечмоқда. Қиш ўртасидаёқ қор тагида унган майсалар Саида Зуннунова таваллуд топган кундан хабар таратган, табиатдаги бу хонишни ҳаммадан олдин Саида Зуннунова номидаги Бўз педагогика билим юрти жомоаси сезганди. Билимгоҳ кутубхонасида бошланган саидахонлик бир ҳафта давом этди: шоиранинг ҳузурбахш ғазаллари мутолааси, қиссалари, ҳикоялари таҳлили, адиба асарларидан тайёрланган саҳна кўринишлари бу тадбирга алоҳида файз бағишлади. Шоир Муқимжон Қодиров, илмгоҳ раҳбари шоир Тўлан Низом, кутубхоначи Озодахон Қодирова, мухлислар Бойматова, Меҳмонова, Имомова, Ҳусанова каби шеърият шайдолари томонидан ўқилган шеърлар, билим юрти бадиий дастаси ижросида янграган Саида Зуннунова шеърлари асосидаги қўшиқлар баҳор кечаларига ажиб нафосат олиб кирди.

Тадбирнинг якунловчи қисмида Бўз ва бошқа туманларнинг раҳбарлари иштирок этдилар. Фаол ёш ижодкорларга махсус совғалар топширилди.

Ф. ЙЎЛДОШЕВА,
М. МУРОДОВА

ҚУТЛАЙМИЗ!

САНЪАТ БУЛОҒИДАН СУВ ИЧГАН

Халқимиз орасида «санъат сеҳри» деган ибора бежиз юрмайди. Зеро, санъат чаманига бир марта қадам қўйган ёки унинг булоғидан бир бора сув ичган одам борки, умрбод санъат ошуфтаси бўлиб қолиши тайин. Шунинг учун ҳам Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Марат Азимов санъатдан бошқа йўлни танламади. Чунки, у машҳур санъаткор Ғафур Азимов оиласида таваллуд топиб, бевосита санъат муҳитида вояга етган ижодкорлардан. Марат Азимов ҳозирги Маннон Уйғур номидаги Санъат институтининг театр ва кино актёрлиги факултетида ўқиди. Талабалик йиллари устозлар назарига тушди шекилли, 1971 йилдан Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида актёр сифатида фаолият бошлади. Унинг дастлабки қадамлари ёмон бўлмади. Севимли театри саҳнасида қирққа яқин турли-туман образлар яратиб, ўз томошабинларига, мухлисларига эга бўлди. Айниқса, «Ой тутилган тунда» асарида Оқйигит, «Аризасига кўра»да Элёр, «Абу Райҳон Беруний»да Маъсуд каби образлари томошабинлар эътиборига тушди.

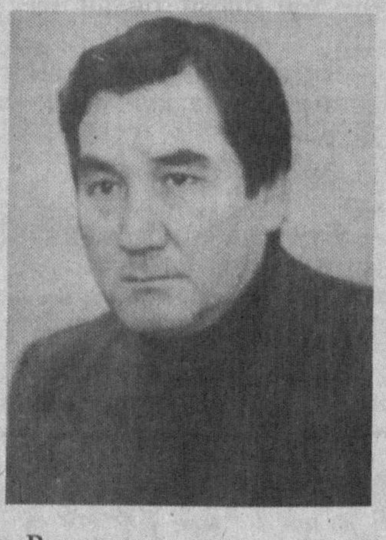

Кўпчилик телеэкран орқали намойиш этилган Ойбекнинг «Қутлуғ қон» асари асосидаги видеофилмни севиб томоша қилган. Бу асарнинг такрор-такрор қўйилиши сабабларидан бири спектаклни ажойиб актёрлар ансамбли ижро этганлигидир. Ана шу ансамблда Марат Азимовнинг ҳам ўз ўрни бор. Зеро, томошабинлар М. Азимов — Салимбойваччани ҳамон мароқ билан эслайдилар. Тўғриси, кўпчилик бу актёрни «Салимбойвачча» деб чақирадиган ҳам бўлди. Агар у яратган образлар ҳақида гапирсак, кўп саҳифалар битилиши мумкин.

Лекин актёр сифатида фаолият кўрсатиб юрган Марат Азимовда театр санъатининг яна бир муҳим соҳасига мойиллик уйғонди. Бу — режиссура эди. Ана шу мойиллик уни 1976 йили Санъат институтининг режиссёрлик факултетига олиб келди. 1982 йили факултетни муваффақиятли тугатди. 1988—90-йилларда Москва шаҳридаги «Малий» театрида Россия халқ артисти, режиссёр Б. А. Львов-Анохин раҳбарлигида ўқиб, режиссёрлик маҳоратини оширди. 1990 йилдан бошлаб эса Ҳамза номидаги театрда саҳналаштирувчи режиссёр сифатида ижод қилиб келмоқда. Шу даврга қадар театр репертуаридан муносиб ўрин олган ўндан ортиқ спектаклларни саҳналаштирди. Фитратнинг «Абулфайзхон», Ўлмас Умарбековнинг «Ер ёнганда», Шукруллонинг «Унсиз фарёд», Ҳайдар Муҳаммаднинг «Хотинлар «гап»идан чиққан ҳангома» ва «Жиноят устида ушлансин», Ҳайитмат Расулнинг «Муҳаббат султони» асарлари асосидаги спектакллар шулар жумласидандир. Албатта, спектаклларнинг ҳаммаси бирдек юқори савияда, саҳнага қўйилган деб айтиш қийин. Бироқ, муҳими шундаки, бу асарларнинг ўз томошабини, ўз мухлислари бор. Шунингдек, ҳар бир спектакл Марат Азимовнинг режиссёр сифатида маҳорат пиллапояларидан кўтарилишида бир поғона бўлаётгани аниқ.

Тўғри, Марат Азимов кўпроқ яхши актёр сифатида халқимиз муҳаббатини қозонган. Бугун ўзининг 50 ёшини қаршилаётган ижодкор режиссурада ҳам ўз ўрнини мустаҳкамлайди, ўз йўлини топади, деган умиддамиз. Чунки Марат Азимов бугун айни ижодий кучга тўлган, янги режалари қулоч ёйган ҳолда фаолият олиб бормоқда. Биз унга бундан буён ҳам ана шу жўшқинлик ҳамроҳ бўлишини тилаймиз.

Г. УМАРОВА

Кўргазмалар залида.

С. МАҲКАМОВ сурат-лавҳаси

«МУШЕЛ» ТАНЛОВИ

В. Успенский номидаги ўрта махсус мусиқа мактаб-интернатида Республикамизда биринчи бор Георгий Мушел номидаги ёш мусиқачилар ва рассомлар танлови бўлиб ўтди. Беш кун давом этган танловда иштирокчилар фортепиано ижрочилиги, тасвирий санъат ва бастакорлик бўйича беллашдилар. Танловнинг якуний қисмида Маданият ишлари вазирининг биринчи ўринбосари Т. Қўзиев ғолибларни қизғин табриклади ва вазирликнинг фахрий ёрлиқлари билан тақдирлади. Кўрик-танлов ҳомийларидан Ўзбекистон ҳаво йўллари авиакомпанияси, «Мушел» жамияти, рус маданият маркази, Бастакорлар уюшмаси ва кўпгина фирмалар ўзларининг қимматбаҳо совғалари, фахрий ёрлиқлари ва Санкт-Петербургга саёҳат йўлланмалари билан ғолибларни хушнуд этдилар. Бастакорлик бўйича Содиқова Азиза, Шокирова Гулрух, Расколенко Кирилл, Абдуллаева Зулфизар, Мавлонова Сайёра, Ҳолиқова Шоҳсанам; фортепиано ижрочилиги бўйича Федотов Виктор, Соибназарова Лазокат, Сафарова Инесса, Пересадка Александра, Мирзахўжаева Гулнора, Шерматова Умида, Мирраҳимова Моҳинур; тасвирий санъат бўйича Бобомуротов Нурали, Коваль Анна, Курбединова Олиянинг санъатлари юқори баҳоланди.

ҒОЛИБЛАР АНИҚЛАНДИ

Қарши шаҳрида «Ўзбекистон — Ватаним маним» қўшиқлар кўрик-танлови бўлиб ўтди. Танловда вилоятдаги барча шаҳар ва туманлардан биринчи ўринни эгаллаган яккахон ижрочилар, фольклор-этнографик ансамбллар, хор жамоалари иштирок этдилар. Танлов натижалари бўйича биринчи ўринни Қарши давлат санъат билим юрти жамоаси эгаллашга мушарраф бўлди. Иккинчи ўринни Яккабоғ тумани «Ирригатор» маданият уйи директори Абдураззоқ Исҳоқов ҳамда Косон тумани маданият уйи ходими Салоҳиддин Лутфуллаев, учинчи ўринни Шаҳрисабз шаҳар маданият саройи мақомчилар ансамблининг иштирокчиси Ўктам Аҳмедов ва Касби тумани «Гулшан» ашула ва рақс халқ ансамблининг иштирокчиси Ёдгор Бозоров эгалладилар.

«АФАНДИ ҲАНГОМАЛАРИ»

Маннон Уйғур номидаги Санъат институтининг ўқув театрида болажонларимизга атаб Хоразм вилоят Давлат қўғирчоқ театри ўзининг янги спектаклини намойиш этди. Халқ оғзаки ижоди асосида яратилган «Афанди ҳангомалари» спектакли муаллифлари-иқтидорли режиссёрлар Мансурбек Қурязов ва Уринбой Ибрагимов. Ролларни қўғирчоқ театри актёрлари ижро этдилар.

Гулнора КУРБОНОВА

Наврўз байрами «Бекобод-цемент» очиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятида ҳам кенг нишонланди.

Суратларда: байрам тантана-ларидан лавҳалар.

Т. МАҲКАМОВ олган суратлар

ДЎСТЛИК ВА МУСТАҚИЛЛИК МАДҲИ

Ватанимиз ҳудудларида қозоқ, татар, қирғиз, туркман ва бошқа миллат вакиллари истиқомат қилишади. Улар миллий мустақиллигимизни янада мустаҳкамлаш учун биз билан елкама-елка туриб меҳнат қилмоқдалар, шоир-ёзувчилари эса бизнинг шуаройю адиблар қаторида ҳаммамизнинг мустақиллигимизни куйламоқдалар.

Яқинда Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида Ўзбекистон Республикаси Ёзувчилар уюшмаси қозоқ адабиёти кенгашининг навбатдаги мажлиси бўлди. Мажлисда кенгашнинг 1995 йилги ҳисоботи ва 1996 йилга мўлжалланган режалари муҳокама қилинди.

Мажлис аввалида уюшма раиси Абдулла Орипов, халқ шоири Шукрулло, уюшма раисининг биринчи ўринбосари Йўлдош Сулаймон сўзга чиқиб, икки туғишган эл — ўзбек ва қозоқ халқларининг миллий, маданий, маърифий анъаналари муштараклиги, улар ўртасидаги нафақат адабий, балки сиёсий-иқтисодий алоқаларнинг ҳам мустаҳкамлиги, ушбу ҳамдўстлик ва бовурдошлик миллий мустақиллигимизнинг кўрки эканлиги ҳақида гапирдилар.

Қозоқ адабиёти кенгаши раиси Қолдибек Сейданов кенгашнинг 1995 йилги ҳисоботи ва 1996 йилда белгиланган режалар тўғрисида маъруза қилди. Маъруза юзасидан А. Мирзаалиев, Ш. Шалқаров, Ш. Медетбаев, Д. Болтабоев каби шоир ва адиблар сўзга чиқдилар. Йиғилишда сўзланган дил изҳорларига қозоқ шоир ва оқинлари мушоараси уланиб кетди. Мушоарада Б. Урозимбетов, Э. Абдураимов, Л. Туленбоева, П. Турғанбеков, Й. Сулаймонов ва бошқа шоир-оқинлар ўзларининг сара шеър ва ўланларидан намуналар ўқишди.

Республикамизнинг турли вилоятларида, туманларида яшаётган қозоқ санъаткорлари «Ўзбекистон — Ватаним маним» кўрик-танловига тайёрлаб келишган куй-қўшиқларини ижро этишди. Уларнинг ҳар бир чиқиши йиғилишга байрамона руҳ бағишлади.

Ўз ахборотимиз

ЯНГИ САҲНА ТОМОШАЛАРИ

Навоий вилояти Тоғ-металлургия комбинатининг «Фарҳод» маданият саройида «Ҳазил» театр-студияси саҳналаштирган «Эрга тегиш осонми?» янги саҳна асари томошабинларга тақдим этилди. Муҳаббат тараннум этилган бу қувноқ комедияда ҳаётга енгил-елпи қараган ёшларнинг тақдири аччиқ кулги орқали саҳнага олиб чиқилган. Асарни иқтидорли режиссёр Худойназар Аҳадов саҳналаштирган. Асосий ролларни Сайёра Азимова, Соҳибжон Ҳасанов, Фахриддин Давронов, Комила Қаршиева, Равшанжон Шерматов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

***

Болаларга аталган саҳна томошалари ҳам жажжи театр мухлисларига бир олам қувонч бахш этди. Чортоқ туманидаги «Кулча» қўғирчоқ театри ижодий жамоаси Нина Гернет қаламига мансуб «Кичкинтой гоз-ҳунаринг оз» деб номланган қўғирчоқ спектаклини кичкинтойларга тақдим этдилар. Рус халқ эртаклари асосида саҳнага олиб чиқилган мазкур спектакл қувноқ саргузаштлар ва мусиқаларга бой. Спектаклни режиссёр Азимжон Аминов саҳналаштирган. Бош ролларни Омина Ботирова, Турдиали Азимов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

***

Учқўрғон туман халқ театри ижодий жамоаси «Кулги ҳамроҳингиз бўлсин» мавзуидаги янги театрлаштирилган томошани муҳлислар ҳукмига ҳавола этдилар. Абдужалил Аҳмедов сценарийси асосида режиссёр Ҳусанбой Қаҳҳоров саҳнага олиб чиққан дастурда Афанди латифалари, замонавий муаллифларнинг ҳангома, интермедия ва ҳажвиялари ўрин олган. Томошадаги асосий образларни Дилбар Отажонова, Турсунбой Юнусов, Каримжон Аҳроров, Раънохон Отабоева, Мухтор Тиллабоев ижро этдилар.

Салоҳиддин СИРОЖИДДИНОВ

Менинг жайдари ҳомийларим

— Мана китоб тайёр! Битта бели бақувват ҳомий топсангиз, ишингиз беш-да!

Йўргакдаги китобим қўлёзмасини нашриётдан олиб, йўлга тушдим. Кимга айтиб, кимга йиғлай бу китобим дардини... Қаерга борсамa? Топдим! Мактабдош дўстларимдан бири колхозга раис. Ўлдими, битта китобга маблағ топмаса. Йўқ демас...

— Ёзувчи оғайнимдан айланай, сенлайми, сизлайми... Ахир сен катта... одамсан. Бутун ер юзи танийди, ҳи-ҳи... — деди белимдан олиб айлантираркан раис. — Ҳа, келмайсанми мундай, баҳонангда биз ҳам бир оёқ узатсак...

— Раҳмат, Шодивой, тарвуздек бошимни бедана тухумидек қилиб келдим. Қўлламасанг бўлмайди...

— Дардингни олай, буғдойми, арпами, сомонми, нима керак?

— Э, айтганларинг ўзингга сийлов. Агар колхознинг номи тарихда қолсин десанг, озроқ маблағ топасан.

— Хўш-хўш, ҳайкал қурдирасанми, музей очасанми?

— Йўғ-е, ҳикояларимни тўплаб чиқармоқчиман. Муҳокамадан ўтди. Энди сенга ўхшаган ошналар ҳомийлик қилса, китоб қўлтиқда.

— Оббо, қалтис жойдан олдинг-ку. Ҳай, майли, гап 100—200 мингда эмас. Қани китоб?

Мен қўлёзма солинган папкани узатдим.

— О-ҳо, анча оғир-ку. Бир қоп пулнинг бошини ейди бунинг. Лекин гап унда эмас. Сендақа ёзувчи юз йилда бир келади. Ёзувчилар кўп, лекин сен жигаримсан. Кўнгилни тахт қил. Энди, гап бундай. Рас, китобда бизнинг колхоз ҳомий сифатида ёзилар экан, бир кўздан кечирамиз-да, майлими?

— Ахир нашриётда катта-катта муҳаррирлар кўрган бўлса... Бунинг устига чоп этишга рухсат беришган. Фақат озроқ пул топилса...

— Ҳа, балли. Пул биздан. Оддийроқ қилиб айтсам, китобингни харидори биз. Шундай бўлгач, танишиб чиқишимиз керак-да...

— Ихтиёринг. Фақат тезроқ...

— Хавотир олма. Кўз очиб юмгунча китобинг нашриётда деявер.

Орадан бир ҳафта ўтказиб оғайнимни йўқладим.

— Қаерларда юрибсан, бўтам? Телефон қиламан, тополмайман. Китобингни ўқидим. Воҳ! Фақат «Сендан угина»ю, «Борига барака» деган ҳикояларинг менга сал ўтиришмади. Ахир бизнесменларни чайқовчи дебсан. Ҳозир чайқовчи қоптими? Биз бизнесменларни ҳурмат қиламиз. Бензину соляркадан ёрдам қилиб турибди. Ке, шуларнинг кўнглига тегмайлик. Шу ҳикояларинг баҳридан ўт. Катта китобдан тўрт варақ камайса, осмон узилиб дарёга тушиб кетмас. Бошқа китобларингга қўшарсан.

— Шундайку-я... ҳай, майли, тўплам қани?

— Маданий ишлар бўйича ўринбосаримга топширдим. Ёзувчи оғайнимнинг китобини ўқиб, бир маза қил, дедим. Гаплашиб чиқасанми?

Кўнглимнинг бир четида нўхатдек доғ пайдо бўлганини сездирмай, раис ўринбосарига рўпара бўлдим.

— Э, э, муаллим, келинг. Раис айтганидан бери кутаман. Бир оғиз сўзингизни эшитаманми, деб. Қани, чойга марҳамат...

—Китоб сизда экан... — дедим чойни ҳўплаяркнман.

— Ўқидим. Колхозимизни номини достон қилса арзигулик китоб. Яшанг! Лекин мен сизга айтсам, ёзувчи эмасману, улуғ-улуғ ёзувчиларни ўқиганман. Шунинг учун, агар кўнглингизга олмасангиз, бир ўқувчи сифатида учта ҳикоянгизга салгина эътирозим бор. Қаранг, «Қора ўчоқ»да аёлларни аянчли қилиб тасвирлабсиз... Айниқса Шоҳистанинг этагини куйдириб олгани... Бир қараганда, ҳикоя ёмон эмас. Аммо, ўзингиз айтинг, китоб бир кунлик эмас, ўн кунлик эмас, шундайми? Ҳа, балли. Ахир ўн йил, юз йилдан кейин ҳам уни ўқийдиганлар топилади. Шунда келгуси авлод бизга кулмайдими? Мана Навоийни ўқинг. Фузулийни ўқинг, бирор жойда ўчоқ, аниқроғи, қора ўчоқ ҳақида ёзганми? Йўқ! Ҳолбуки ,ўша замонда ҳам газ бўлмаган. Чунки бизга кулги бўлишни истамаган.

— Бир ҳисобда... тўғри. Хўш, яна?

— Ана, ўзингиз ҳам тушуняпсиз. Энди «Пиёдалар»га келсак. Шу вақтда ким пиёда юради? Бўлиши мумкин, ишнинг кўзини биладиган бир-иккита лаллаймалар. Орадан икки-уч йил ўтиб, умуман пиёда юрувчилар қолмаса-чи? Бу китоб кимга керак? Ё нотўғрими? Офарин! Ёки «Чилдирма»ни олинг. Мендан ранжимангу, муаллим, маданий ишлар мутассаддиси сифатида бу ҳикояга мутлақо қаршиман. Қишлоқ клубидаги арзимаган тешик чилдирма деб, бутун ер шарига шарманда бўлиши хоҳламайман.

— Ахир бу ҳикоя-ку...

— Тўғри, лекин китобнинг биринчи бетида бизнинг колхоз спонсор, яъни ҳомий деб ёзиладими? Балли. Юзга киринг! Тушунган бор, тушунмаган бор.

— Хўп... тўпламни олсам бўладими?

— Олишингиз мумкин. Фақат эрталаб экономистимизга бергандим, бир кўздан кечирсин, деб.

Бахтга қарши экономист туманга кетибди. Шодивой ҳам қаергадир жуфтакни ростлабди. Шалвираб қайтдим. Нашриётга сим қоқиб, ҳомий топганимни хабар қилиб, тез кунда тўпламни етказишга ваъда бердим. Йўқ, шошган эканман. Ўн кун ўтказиб колхозга келгач, китоб чиқаришга ҳали эрталигини билдим. Азбаройи пиримнинг арвоҳи, мен бекорга нашриёт эшигида оқсакич чайнаб юрган эканман. Муҳаррирларнинг зўри колхозда экан. Экономист «Қитмир», «Тарози»ни ўчирган бўлса, бош зоотехник «Туёғи қани?», «Одам оласи...»нинг устига чизиқ тортибди. Омбор мудири ҳам тўпламни қўлга олган шекилли, «Каламуш» деган ҳикоям тўрт рангда «бўялган». Таҳрирдан бош бухгалтер ҳам четда қолмабди. Битта ҳикоя тепасига «виза» қўйибди: «Рози эмасман. Шахсга тегадиган сўзлар бор. Ёзувчидан узр сўрайман...»

Тўла таҳрирдан ўтган китобни котиба қўлидан олиб раисга учрадим.

— Э, оғайни қаерда юрибсан? Китобингни ўқидик. Бемалол...

— Саватга ташлаб кетавер, демоқчимисан?

— Ҳа, нега афтингни қариган бодрингдай бужмайтирасан. Мен сенга ёрдам қилай десам...

— Ёрдаминг қурсин. Мана, атиги иккита ҳикоя қолибди. Шуниям бирида белги бор...

— Оббо азаматлар-е... Роса элакдан ўтказишибди-да. Бўлмаса, бундай қиламиз. Бошқа ҳеч кимга кўрсатма. Шу иккита ҳикоянгни бостиришга ўзим бош бўламан. Қишлоқ медпункти мудири «СПИД-ҳалокат» деган брошюрасини колхоз ҳисобидан чиқаряпти. Гаплашаман, охирига икки варақ қўшиб, сеникини ҳам босишсин. Буёғини менга қўйиб бер. Бўптими?

Бошим айланиб ғулдирайман:

— СПИД-ҳалокат... спид-ҳикоянг... Хайр менинг «СПИД» ўқийдиган ҳомийларим...

Эгамназар СОҲИБНАЗАРОВ

Тўра СУЛАЙМОН

ПАПОҚ

Жўқийликда ном чиқарган бир хашаки бадикнинг иши юришавермабди: бўлар-бўлмас баёзларини китобхонларнинг қўлида эмас, носфурушларнинг ёнида кўраверib тоқати тоқ бўлиб... Шогирд устоздан ўтади, деган ҳикматни эшитган экан. Бироқ орадан ойлар ўтса ҳам, йиллар кечса ҳам, устозидан ўта олмабди. Ўтиш у ёқда турсин, ҳатто ёнига ёндошиб, қўлларига сув қуйиш бахтига ҳам муяссар бўлмабди. Ўйлай-ўйлай, охири ирим учун устозининг шерозий папоғини ўғирлашни ният қилибди. Ниятига етибди ҳам. Ўша кундан эътиборан табаррук папоқни гоҳида кийиб, гоҳида бошига қўйиб ётишни одат қилибди. Лекин илҳом париси на эшикдан кирибди, на тешикдан... Ажаб ҳолни кўриб-билиб юрган устоз «садоқатли» шогирдни учратиб қолса:

— Ишни бошда хом қилган кўринасиз. Асли ўшанда бош буюм ўрнига бошнинг ўзини... — деб пичинг қилар экан.

Ахийри сир очилибди, барчага ошкор бўлибди. Жўқий эса жўқийчилик касбини кафанлаб, ота касбига қайтибди — бозорга даллол бўлиб кетибди.

* * *

«ҚЎШМАЧИ»

(Ҳазил)

— Оббо бобой-ей, шундай қилиб Тошканни бозорлаб кетвопман денг?

— Шундай, ўлим, шундай. Бир дуварамнинг бошини икки қилиш тараддусида... Энди ўзингиздан сўрасак? Жўл бўлсин, ўлим?

— Менми? Мен, нима десам экан, шоирман. Қишлоқ ҳаётини, қишлоқликларнинг туриш-турмушларини ўрганиш учун...

— Э-э, ҳали мен шоирминан гаплашиб кетиб баражатиппанма? Қани, қани, ғазал жазған қўлингизни қайта олиб, қайта кўришип қўяйлик эмасам. Ўйдагиларга роса мақтаниб борадиган бўппанда, бир шойирди тириклай кўрдим, деб. Бир эмас, керак бўлса икки марта кўришдим, деб. Тошкеннан то Қўрғонгача гаплаша келдим, деб. Улар ҳам ўзимизга ўхшаган простой одам бўлар экан, деб. Китоб жозғани келажатқан экан, деб. Телевизирда кўриш бошқа, ўзини кўриш бошқа бўлар экан, деб.

— Жа унчалик эмас, бобой. Жа ошириб юбордингиз. Простой бўлмасам қишлоқ ҳаётини ўрганиш учун чанг босиб, чанг ютгани қишлоққа борармидим.

— Тўври айтасиз, шойир ўлим. Тўври айтасиз. Простойликда гап кўп. Бизлар айтар гапимизди эплаб гапиралмаймиз. Китоб жазиш! Эҳа. Худо сизларга ғойибдан берганда, ўлим. Энди шу китобди қайтиб жазасизлар? Фаришта-маришталар айтиб турама, ё ўзларингиз? Қийинма? Рангу рўйингизга қараганда, қийинга ўхшаб кўринади. Сир бўлмаса, ўлим...

— Бунинг ҳеч қандай сири-секрети йўқ, бобой. Мисол учун бир йигитни танлаб унга бир қизни севдирамиз. Бошда қиз бироз қийиқлик қилади. Йигит ҳам бўш келмайди. Ахири уларни ё бир булоқ бўйида, ё мажнунтол тагида учраштирамиз. Бу ишнинг пишгани. Буни бизнинг тилимизда... Барибир бунақа гапларни сиз тушунмайсиз, бобой. Кейин тўй бўлади. Кўриб турибсизки, китоб тайёр. Икки ёш бахтиёр. Тушунарлими, бобой?

— Тушунарли, ўлим, тушунарли. Унда сизди шойир демасдан «ҚЎШМАЧИ» деса ҳам бўлар экан. Тўғрима, ўлим?

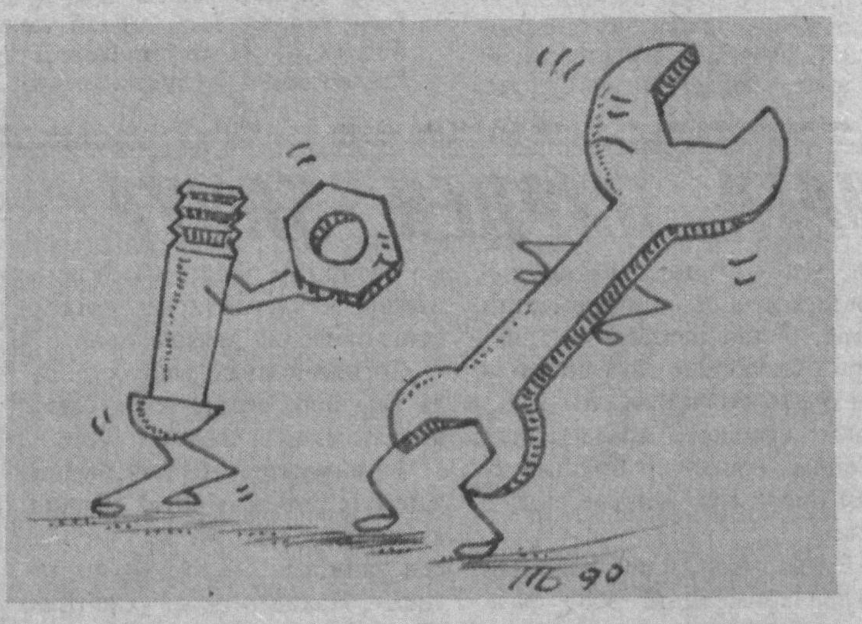

Рассом Б. ТОЖИБОЕВ

Тадқиқот, ахборот

Элиг — биринчи ёзма туркий сўз

Туркшунослик фанида араб ёки уйғур ёзувидаги биринчи туркий сўз номаълум бўлсада, руник ёзувидаги биринчи ёзма сўз маълум. Бу элиг бўлиб эл ва -иг бирикмасидан иборат. Унинг луғавий маъноси давлат бошлиғи, демакдир. Бу йил ушбу сўзни гранит тошга ўйиб ёзилганига 1305 йил тўлди. Туркшуносликда бу сўз қайд этилган, ёдгорлик шарқий Гоби ҳудудида топилгани учун фанда Чойрэн ёдгорлиги деб аталади. Чойрэн ёдгорлиги иккинчи турк хоқонлигига асос солган, мустақиллик учун курашчи Элтариш номи билан боғлиқ. Йирик туркшунос С.Г. Кляшторний кўрсатишича, Элтариш хоқон босқинчиларга қарши озодлик ҳаракатига бошчилик қилган. Бу жасур қаҳрамон 691 йилнинг ноябр ойида вафот этган, Ёдгорлик эса, олим фикрига кўра, 688-691-йиллар оралиғида ёзилган. Агар ушбу сананинг охирги нуқтаси, яъни 691 йил ҳисобга олинса, ёдгорлик бундан 1305 йил илгари битилган бўлади. Унинг узунлиги 1м. 32 см, эни 41 см. Ундаги жами 20 сўз олти қаторга жойлаштирилган. Ёдгорликда биринчи элигдан ташқари яна қуйидаги сўзлар учрайди: йэти (юборди), сабин (севин), борунг (боринг), элтариш, қоғонқа, тўн (тўнғич сўзнинг ўзаги), билга (доно), тўн, йаган (ҳарбий унвон), эркин (ҳарбий унвон), йати (етти), қа (қариндош сўзининг ўзаги), адурулмас (айрилмас), тутунузда (турингиз), Тўнйуқуқ, этдим, ирқ (башорат), чун (?), ағул (ўғил), банга (менга).

Фанда ҳамиша изланишлар бўлади, келажакда янги манбалар топилиши мумкин. Аммо ҳозирча энг қадимги ёзма туркий сўз юқоридаги ёдгорликда учрайди. Бу санани шартли равишда ёзма туркий сўзнинг «туғилган» куни, дейиш мумкин. Тўғри, ўқувчилар ушбу сатрлар муаллифига ундан олдин ҳам ёзилган битиклар бор-ку, дейишлари мумкин. Лекин улар тўрт жиҳатдан номукаммал: биринчидан, график жиҳатдан; иккинчидан, санаси номаълум; учинчидан, сўз маъноси ноаниқ ва ниҳоят, уларда тугал фикр йўқ.

Эргаш УМАРОВ

Жаҳон кулади

Хонадонга кирган ўғри уй соҳибасига пичоқ ўқталди:

— Пулларинг қаерда эканлигини айтмасанг, ўлдираман.

— Айтсам қўл текизмайсанми, — деди қўрқинчдан титраб аёл.

— Қўл текизмайман.

— Қасам ич.

— Қўл текизсам худо урсин.

— Пулим омонат кассада.

* * *

Судя:

— Нима учун қалбаки пул ясадингиз?

Судланувчи:

— Ҳақиқийсини ясаш қўлимдан келмайди.

* * *

— Бу ҳайкал номаълум денгизчи Яков Абрамович Рабиновичга ўрнатилган, — деди сайёҳлик бюроси ходимаси меҳмонларга.

— Исм-шарифи аниқ бўлса, нега номаълум деяпсиз? — сўради меҳмонлардан бири.

— Унинг денгизчи бўлган ёки бўлмагани номаълум-да.

* * *

Абрам Хаимга деди:

— Хаим, хотининг сенга хиёнат қилаяпти.

— Қаерда?

— Диванда.

Орадан бир ҳафта ўтгач:

— Хаим, бирор чора кўрдингми?

— Ҳа.

— Нима қилдинг?

— Диванни сотиб юбордим.

* * *

— Рабинович, нега бунча кайфиятинг йўқ?

—Мени райкомнинг биринчи котиблигидан олишди.

— Нима учун?

— Қайсидир чақимчи юқоридагиларга партиясиз эканлигимни сотиб қўйибди.

* * *

Битта китобдан кўчириш — кўчирмакашлик.

Иккита китобдан кўчириш — қурамачилик.

Учта китобдан кўчириш — докторлик диссертацияси.

Тўртта китобдан кўчириш — бешинчи илмий китоб.

* * *

Кекса актёр театр директорига деди:

— Театрда ишлаётганимга 20 йилдан ошди. Менинг моддий аҳволимни яхшилаш тўғрисида бир ўйлаб кўрсангиз яхши бўларди.

— Яхши. Мен айтиб қўяман. Бундан буён саҳнада овқатланадиган ролларнинг ҳаммасини сизга беришади.

* * *

Айиқ, бўри ва қуён ҳарбий хизматга бориш учун тиббий кўрикдан ўтарди. Айиқ ва бўрини дўхтирлар яроқли деб топишди. Шунинг учун икковининг ҳам кайфияти ёмон эди. Бир пайт қуён чиқиб димоғи чоғ ҳолда деди:

— Мен аскарликка бормайман. Тиббий комиссиядан ўтолмадим.

— Нега сени ўтказишмади? Ахир сен мутлақо соғсан-ку.

— Ҳў, анови тоғни кўряпсизларми?

— Ҳа,

— Ундаги оқ қайинни-чи?

— Кўряпмиз.

— Қайиннинг ҳов анави сарғайиб қолган баргини-чи?

— Кўряпмиз.

— Ерда ётган кичкина баргчаничи?

— Униям кўряпмиз.

— Мен эса қайиннинг ўзини ҳам кўрмаяпман.

* * *

— Алло, азизам, айт-чи, менга турмушга чиқасанми?

— Аҳдинг қатъийми?

— Қатъий.

— Унда жиддий ўйлаб кўришимга тўғри келади. Беш дақиқадан сўнг телефон қил, айтаман.

* * *

Ёш келин-куёв жанжаллашиб қолди ва келин кўзларида ёш билан деди:

— Бўлди, бас, ҳозир юкларимни йиғиштираман-да, бир умрга уйимизга кетаман.

— Жуда яхши, — деди эр. — Ма, манови сенга йўл пули.

Келин пулни санаб кўрди ва ҳайрон бўлиб деди:

Қайтишимизга етмайдику.

* * *

Фалсафа фанидан лекция бўлаяпти:

— Фикри нотўғри эканини билганда тан оладиганлар ақлли одамлардир, — деди профессор. — Фикри тўғри эканлигини била туриб енгилган одамлар эса...

— Ўйланган одамлардир, — деди кимдир залдан.

* * *

Эр бор овози билан бақирди:

— Ким сенга бу гулларни столнинг устига қўй деди.

Хизматкор:

— Хотинин-гиз, сэр.

Эр:

— Бу гулларнинг ажойиблигини қара-я.

Русчадан Б. УММАТОВ таржимаси

Рассом Н. НУРМОНОВ

ЎЗ БОШИГА ЎЗИ ЕТДИ

Ўғри ўғрини кундузи кўзидан, кечаси оёқ олишидан танийди деганларидек, Андижон туманидаги Хартум қишлоғида яшовчи Карим ва фарғоналик Даврон ҳам бир-бирлари билан ярим тунда осонгина топишишди. Оғиз-бурун ўпишиб, «яримта»ни юмалатишди, камига биттадан нашали папирос заҳрини ичларига тортишди-да, кейин қутиришди.

— Қонсираброқ турибман, — тишларини ғижирлатди илгари ҳам бир неча бор жиноят кўчасига кириб, суд ҳукми остида юрган Даврон.

— Мен ҳам шунақа кайфиятдаман! Кимгадир оч бўридай ташланиб, гажиб ташлагим келяпти!

— Кел, мол ўғирлаймиз. Бирортаси ҳалал берса, асфаласофинга жўнатамиз!

— Бизникидан бир неча уй нарида Исроил деган одам яшайди. Яқинда сигири туққан. Кеча мени қаймоқхўрликка таклиф этувди.

— Жуда соз, ўша ошнангизнинг бошига сув қуямиз!

Улар Исроилжоннинг ҳовлисига девор ошиб киришди.Бироқ сигирни бузоғи билан олиб кетиш тараддудини кўраётганларида уйдан бехос Исроилжон чиқиб қолди.

— Карим! Сенмисан?! — сўради у қоронғида бўлса ҳам ҳамқишлоғини таниб.

Каримнинг кўнглидан «Уҳ, кўриб қолди-ку» деган гап ўтди-ю, Давронга секин шипшиди:

— Боя, қонсираяпман деяётувдинг. Ана, ўлжа! Пичоқни ол!

Иккови Исроилжонга бало-қазодай ташланишди. Уни бири мушт уриб йиқитди, иккинчиси пичоқ тортди...

Исроилжон Юсупов яхши шофёр эди.

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

Ҳамқишлоқларининг илтимосини ҳеч қачон ерда қолдирмаслиги, хушмуомалалиги, эл-маҳалланинг «иссиқ-совуғи»дан қолмаслиги билан кўпчилик меҳрини қозонганди. Муҳаббатхон ҳам тилла узукка ёқут кўздай эрига жуда монанд тушганди. Эр-хотиннинг аҳиллигига, турмушларининг ширинлигига ҳамма ҳавас қиларди.

Шу Исроилжон ҳозир икки номарднинг оёғи остида басма-басига тушаётган оғир тепкилар ва пала-партиш урилаётган пичоқ зарбидан жон талашиб ётарди.

— Ҳаливери ўлмайдиганга ўхшайди, бўғиб қўя қол! — йўл кўрсатди Карим.

Шу пайт ичкаридан Муҳаббатхон чиқиб қолди. Ҳали нима бўлаётганини англаб етмай туриб, Даврон билан Каримнинг чангалига тушди.

— Мана энди тунда мол судраб ҳам юрмаймиз. Уйини шипшийдон қилиб қуяқоламиз! — хириллади, Карим. Яхшиямки, бошқа хонада оиланинг ғунчадек уч фарзанди — Наргизахон, Ойистахон ва Илҳомжон ҳеч нарсадан бехабар, пиш-пиш ухлаб ётардилар. Акс ҳолда, улар ҳам ёвузларга ем бўлардилар!

Эртаси куни қотиллар Юнусовлар уйидан ўмарилган қимматбаҳо буюмларни таниш аёллар орқали бозорда сотиб, пулини арра қилишди. Сўнг яна учрашишга ваъдалашиб, тарқашди. Орадан уч кун ўтар-ўтмас, жазо уларнинг ёқасидан тутди. Қонунга мувофиқ Даврон Абдукаримов 15 йил қамоқ жазосига, Карим Жалилов эса олий жазога ҳукм этилди...

Муҳаммаджон АБДУКАРИМОВ

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ
ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 33-52-91
* * *
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир —Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0129. Ҳажми — 4 босма табоқ. Тиражи—10843. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Индекс 64593. 1 2 3 4 5 6